

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FREDERIKSBERG

GENNEM TIDERNE

XIV

1972

UDGIVET AF
HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB
FOR FREDERIKSBERG

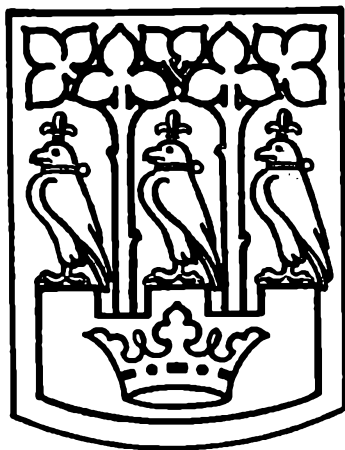
1974

FREDERIKSBERG
GENNEM TIDERNE
XIV

FREDERIKSBERG

GENNEM TIDERNE

XIV

1972

UDGIVET AF
HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB
FOR FREDERIKSBERG

1974

Redigeret af *Sven Houmøller*

ISBN 87 87477 01 7

Arkitekten Henning Wolff

Af KNUD VOSS

FOR KUN FÅ ÅRTIER SIDEN rådede på Frederiksberg sådanne stemninger, som lod sig forbinde med guldalder-idyl og med 90'ernes poesi i en Johannes Jørgensens Frederiksberg'ske forfatterskab. Det var, som om luften var svanger med minder om ædel og god kultur herude, hvor borgerligt og kongeligt i århundreder havde sat sit præg, og hvor billedkunstnere havde dyrket landligheden og det havelige i deres nyopførte villaers omgivelser. Tænk blot på kvarteret mellem H.C.Ørstedesvej og Bülowesvej med nærliggende veje. På Amalievej boede CONSTANTIN HANSEN i en villa, på Bianco Lunos sideallé (Grundtvigsvej) CHRISTEN DALSGAARD i en villa, bygget af J.D.HERHOLDT for xylografen AXEL KITTENDORFF. Og hos dem kom en række notabiliteter som MARSTRAND, P.C.SKOVGAARD, N.L.HØYEN og JULIUS EXNER til inspirerende samvær, – et ikke mindre indtagende kapitel i Frederiksbergs kulturhistorie end det, der er knyttet til slottet, og et kapitel hvoraf der som nævnt for ikke længe siden endnu kunne fornemmes en tone i den Frederiksberg'ske air. Det var dengang, Frederiksberg med sine huse, haver og træer var oasen i det stor-københavnske liv. Siden er det gået anderledes; i de seneste årtier er et skæbnsvangert forfald gået hen over Frederiksberg. En række særdeles værdifulde partier af byen er blevet til slum, og det er gået hårdt ud over villaer og villaveje, som før var velgørende led i storbyens tilværelse. Skulle bystyret ikke have kendt sin besøgstid? Endnu står en del til at redde, men det synes rigtignok at være i sidste øjeblik. Og blandt de ting, der er svært belastet af nutidens manglende hensyntagen til betragtelige kulturværdier i en endnu funktionsdygtig arv fra fortiden, er en række værker af arkitekten HENNING WOLFF, der levede fra 1828 til 1880. På baggrund af den omhu, hvormed København i dag tager sig af byens arkitekturvær-

dier, er det forfærdende at se Frederiksbergs indifferens over for bl. a. Wolffs bygningsarbejder, for slet ikke at tale om alt det andet, der allerede er gået tabt.

Om HANS CHRISTIAN HENNING WOLFF ville allerede arkitekten VILHELM KLEIN have skrevet omkring århundredskiftet, men Wolffs enke bad Klein om at vente, til hun var død, og dermed blev det ikke til noget. Wolff blev vel ikke helt glemt, men trådte langt ud i historiens baggrund, indtil arkitekt Knud Millech bragte ham frem i lyset igen. Imidlertid skrev Klein en artikel om Wolff i sine aldrig offentliggjorte »Arkitektportrætter«, forfattet i årene 1892-1904, med tilføjelser frem til 1908 (Det kongelige bibliotek), og da Klein havde kendt Wolff på nærmeste hold, er hans oplysninger selvsagt et første-hånds-kildemateriale, som vi derfor bringer her i dets helhed:

»H. C. H. Wolff var sikkert næst efter Bindsbøll den mest talentfulde Arkitekt i sin Tid, men desværre ville næppe mange af hans Arbejder /: en Mængde Villaer paa Frederiksberg :/ blive bevarede for Eftertiden; allerede nu er en Del af dem ombyggede eller nedbrudt for at give Plads for mere rentable Bygninger. Han var en blød, fin og elskværdig Personlighed, der manglede Evne til at gøre sig gældende, men ingenlunde manglede selvstændig Mening - tværtimod; ihvorvel han ligesom de fleste andre i den Tid fik sin første Uddannelse hos Hetsch, var han den eneste af dem alle, der ikke tog Skade deraf; naar Herholdt og Meldahl senere emanciperede sig, har Wolff sikkert haft megen Del deri. I direkte Forhold til Bindsbøll har han kun staaet en kort Tid, da hans Udviklings Retning allerede var angivet; det var da han omtrent i 1856 tegnede de slesvigske Jernbanegaarde under Bindsbøll.

Jeg gjorde hans Bekendtskab paa Akademiet i 1853, da han fik den store Sølvmedaille samtidig med at jeg blev »Eleve«. Jeg erindrer ikke, hvad hans Opgave var, men jeg husker tydeligt, hvorledes jeg blev slaaet ved at se hans Løsning deraf. Det var Former, som jeg aldrig havde set før (og som vist heller ingen andre havde set) - det var noget aldeles originalt; endogsaa Maaden, hvorpaa det var tegnet, var højst ejendommeligt. Men netop derfor undgik han selvfølgelig ikke at blive rakkert ned af Hetsch. Efter den Tid sluttede jeg

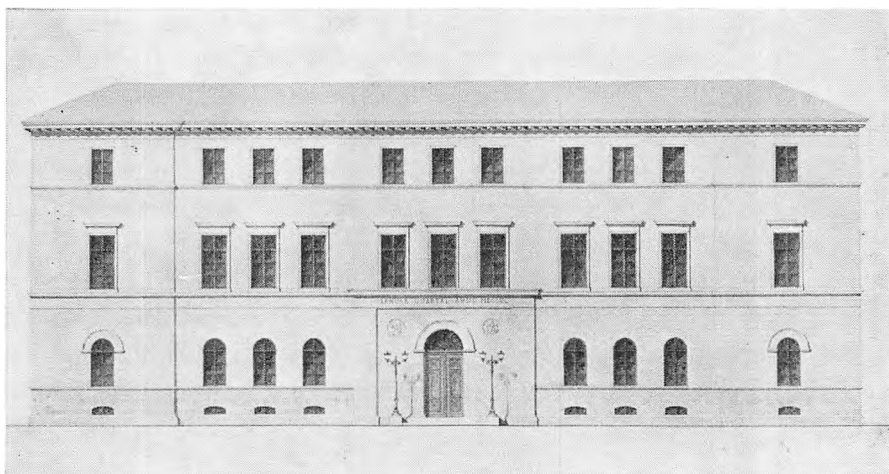
mig nøje til ham, og han fik ikke saa lidt Indflydelse paa mig, særlig ved at give mig Anvisning paa Billedværker og Tegninger, som han raadede mig til at studere, og navnlig af de sidste kendte han meget, da Herholdt og Meldahl plejede at sende ham deres Studier fra Udlandet til Opbevaring. Naar jeg besøgte ham paa Frederiksberg Slot, hvor han boede hos sin Moder og vi da kom til at tale om et eller andet, var det hyppigt, at han sagde: Ja, jeg kunde nu nok vise Dig meget af den Slags, rigtignok er det mig forbudt, men Du skal nu se det alligevel, og saa varede det ikke længe, før vi stod og bladede i de omtalte Studier. Dette Samliv varede til 1856, da jeg blev Konduktør paa Selchausdal. Efter min Hjemkomst var vi sammen en kort Tid, men i Efteraaret 1858 rejste jeg til Udlandet, og da jeg kom hjem det følgende Aar, var han som Rekonvalescent hos en Broder paa Landet. Efter hans Hjemkomst i 1859 var han endnu syg – det var Rygmarvstærning, og han blev aldrig rask – og da han sad smaat i det, hjalp jeg ham ved Bestyrelsen af hans Embede som Bygningsinspektør indtil Nytaar 1864. I denne Tid var jeg daglig sammen med ham og hans elskværdige Hustru, der med en beundringsværdig Karakterstyrke stræbte at holde Modet oppe i ham. Men det gik alligevel ned ad Bakke; mere og mere blev det ham klart, at han aldrig vilde blive rask, og da han ikke kunde arbejde, kneb det naturligvis ogsaa med Udkommet.

Saa kom Krigen, og jeg skulde være Soldat; da var han nær ved at fortvivle, og jeg var heller ikke glad ved Udsigten til at disse gode Venner skulde miste den Smule, de havde at leve af, og dette vilde aabenbart blive Tilfældet, hvis han ikke skulde holde en lønnet Konduktør. I denne Tid tog jeg mig for en Dag at ryste alvorligt op i den Sløvhed, hvori han mere og mere sank hen; dels paa Grund af denne alvorlige Tiltale, dels paa Grund af Nødvendighed strammede han sig op, og nu begyndte han at købe Byggegrunde og gøre Tegninger til Villaer, som han selv byggede og solgte. Af den Indtægt levede han saa. Forretningen gik fremad; han fik efterhaanden Raad til at holde en Konduktør, og det endte med, at han købte hele Marker, anlagde Gader, udparcellerede Grunde og undertiden havde en halv Snes Villaer under Bygning paa een Gang. I 1878 havde han /: ifølge Weilbach :/ opført ikke mindre end 60 saadanne Huse –

men de fleste af dem havde han aldrig selv set, idet han nemlig til Sidst ikke kunde rejse sig fra sin Stol. Men paa denne sad han flittigt og glad og tegnede fra Morgen til Aften.

Wolffs Villabygning danner et interessant Kapitel i Danmarks Kunsthistorie, idet det var gennem dem, at det moderne Begreb »Hygge« fik sin største Udvikling. Strengt taget er Wolff maaske ikke den, som har sagt det første Ord i denne Sag, det var maaske snarere Herholdt med den saakaldte Bibow'ske Villa eller Taarnborg mellem Taarnborgvej og H.C.Ørstedesvej, men det er dog tvivlsomt, om Wolff ikke allerede dengang har haft en Finger med i Spillet. Saa meget er vist, at den egentlige Udvikling af Privatboligens Hygge skyldes Wolff, ligesom det ogsaa er ham, der med en forstandig Økonomi gjorde det muligt at opføre disse Bygninger saa billigt, at almindelige Mennesker kunde overkomme at betale dem. Det var beundringsværdigt at se Wolff sidde i sin Lænestol med et lille Tegnebræt paa Skødet og pille og pille, indtil han havde faaet alting paa sin rette Plads og faaet det Hele indrettet saaledes, at der ikke gik en Kvadratalen Bygning til Spilde. Han møblerede sine Bygnings-tegninger fuldstændigt, saaledes at naar Beboerne flyttede ind, viste det sig straks, at her maatte Skrivebordet staa (med Lyset fra venstre Haand); her skulde staa en Stol for den, der kom og skulde tale med Manden ved Skrivebordet; her skulde Fruens Sybord staa, saaledes at hun og Manden kunde se hinanden; her skulde Sengene staa, saaledes at man ikke blev generet af Træk, hvis man vilde lade et Vindue staa aabent og heller ikke blive generet af Morgensolen o. s. v. o. s. v. Men han møblerede ikke førend Huset var færdigt, saaledes som Herholdt engang gjorde; hos Wolff fulgtes det Ydre og det Indre; i Reglen havde han Planer, Profiler og Facader i lille Maal staaende paa sit Papir, og snart arbejdede han paa det ene, snart paa det andet.

Men hans største Originalitet viste sig dog i disse Bygningers Ydre, skønt han som alle Originaler naturligvis ikke undgik en eller anden Gang at blive bizar. Desværre er det næsten umuligt uden Tegninger at give et Begreb om denne Side af Sagen, og naar dette bliver læst, eksisterer der maaske ikke én af Wolffs Bygninger – det skulde da være Dampmøllen /: senere Bryggeriet :/ paa Vodroffsvej, men alene denne vil kunde give et Begreb om Henning Wolff. Det

Projekt til en pigeskole 1849.

var i det Hele karakteristisk for ham, at naar han fik en Opgave, spurgte han altid sig selv: »Hvad er det, her forlanges?« Han havde slet ingen af disse forudfattede Forestillinger om, at nu kunde det være saa morsomt her at anbringe den eller den Form fra Verona eller fra Rom eller fra Norge; de Former han anvendte, skabte sig selv ud af Opgaven. Derfor blev Dampmøllen paa Vodroffsvej en Dampmølle og Villaerne blev Villaer. Jeg husker i den Henseende et karakteristisk Træk fra hans Konkurstid. Der var til den store Sølvmedaille givet den Opgave »en Pigeskole«. Wolff var straks paa det Rene med, at den skulde minde om unge Piger; han anvendte derfor fine, graciøse, lidt opløbne Former og gennemførte denne Karakter paa en virkelig genial Maade. Men han fik heller ikke Medaillen, og ved Korrektionen udtalte Koch: »Det er et ganske dygtigt Arbejde, men naar vi ikke har givet det Medaillen, er det fordi der er noget umodent, pigeagtigt (!) derved. Konkurrenten kan derfor have godt af at udvikle sig noget mere«. Det Asen! sagde Wolff og kneb sin Sidemand i Armen.

Da der ca. 1857 skulde opføres en Kirke til Nørrebro, tænkte Wolff paa at deltage i Konkurrencen og gjorde en Skitse, men han fuldførte den ikke, thi – sagde han – jeg faar ikke Præmien, men det

er nu alligevel saaledes, at den bør være. Og han havde Ret. Det var en simpel firkantet Bygning med 3 mægtige Vinduer paa hver Side; over hver af disse var der saavidt jeg erindrer en spids Gavl. Paa Bagsiden var en halvrund Apsis, paa Forsiden et firkantet Taarn, med et kegleformet Spir som f.Eks. paa San Fermo i Verona, paa hver Side af dette en stor Dør med en pragtfuld Indfatning. Taget var fladt med otte smaa Spir i Tagskægget (note: Det var denne Tegning, som senere gennem et Mellemed affødte Sct. Paulskirken i Nyboder). Bygningens ydre Flader var fuldstændig dominerede af de omtalte Vinduer og Døre, saaledes at man ikke savnede anden Dekoration, hvilket der heller ikke var. Det Indre var delt i to Skibe, hver med 3 Hvelvinger, der hvilede paa to meget slanke Jernsøjler. Hvelvingerne var eliptiske som »Rosen« paa Frederiksborg Slot. Hvelvingernes Dekoration bestod væsentlig i Palmegrene, der voksede ud fra Søjlernes Kapitæler. Paa Væggene var et højt Panel og derover et Tapetmønster; ved Enden af det ene Skib stod Alteret, i det andet Prædikestolen. Man kan maaske sige, at deri var noget bizart at have to og ikke tre Skibe, det var der maaske ogsaa, og Wolff antog selv, at man alene af denne Grund vilde forkaste hans Tegning, men – sagde han – det er jo meget bedre med to: Midtskibet vil altid faa daarligt Lys, men er der kun to Skibe, vil der overalt blive ensartet og godt Lys. Hvorfor skal man holde sig til det Konventionelle.

Skulde han tegne en Hovedgesims til en Villa, gjorde han den næsten altid meget høj, men med ringe Udladning, for – sagde han – der er jo ikke Raad til en Hængeplade af hugne Sten, og Murstene kunde kun krages fem Tommer frem, saa maa man tage det i Højden, en Afslutning bliver det alligevel. Ogsaa her havde han Ret, det var ofte en ejendommelig Virkning han opnaaede gaa den Maade, og mange Aar senere saa jeg, at franske Arkitekter som Duc, Vaudryer og Labrouste og deres Elever gjorde en lignende Opfatning gældende i deres saakaldte néo-grec Arbejder. Og naar man saa hans Vinduesindfatninger, Portaler, Karnapper o.s.v. maatte man studse. Desværre er det umuligt at beskrive dette, det maa ses.

Jeg gik forleden Dag en Tur gennem Gaderne i Omegnen af Gammel Kongevej, men mange af Wolffs Villaer var forsvundne, ombyggede eller overgroede, saaledes at man slet ikke kunde se,

hvad de indeholdt; kun een fandt jeg temmelig velbevaret, det var Grundtvigsvej Nr. 11 – hvem der vil kende H.C.Wolff, bør gaa ud og se den – hvis den endnu eksisterer, naar man læser dette. Jeg tilføjer, at han ogsaa har opført en Forpagterbygning paa Fuglebjerggaard og har ombygget Arresødal ved Frederiksværk. Desuden har han en stor Del – maaske den væsentligste – i Begravelseskapellet i Roskilde, som nok for Resten Meldahl tillægger sig Æren for.

(Tillæg skrevet i 1904):

For nogen Tid siden fornyede jeg Bekendtskabet med hans Enke, der for mange Aar siden giftede sig igen med en Arkitekt Brandt, som ejede en Gaard i Skaane. For nogle Aar siden solgte han den og byggede sig en Villa ved Hørsholm (Gyholt). Dér besøgte jeg dem og fik at vide, at de fleste af Wolffs Tegninger eksisterede endnu: man havde sagt mig, at de senere var gaaet over til hans Søn Adolf, og at dennes Enke havde brændt dem, da ogsaa han døde.

Brandt havde dem liggende i en Bunke i en forfærdelig Uorden; jeg laante dem, satte dem paa Karton, ordnede dem og foreslog, at de skulde foræres til Kunstakademiets Bibliotek. Jeg havde ogsaa Lyst til at skrive om ham i Arkitekten, men Fru Brandt (Wolff) bad mig ikke gøre det, saa længe hun levede, hvilket vil sige aldrig, da hun sikkert vil overleve mig i adskillige Aar. Jeg maa derfor nøjes med her at omtale det Indtryk, jeg fik af Samlingen.

Den ser ud til at være temmelig fuldstændig, kun manglede alle hans Skitsebøger og Studier fra Udlandet. Nogle af dem har jeg i sin Tid set i Glas og Ramme; de kunde derfor maaske engang findes hos en Marskandiser blandt andre Skilderier. Hans Konkursarbejder var der næsten alle; blandt dem glædede jeg mig over hans udmærkede Fiskehal og Villa for en rig Kunstner; jeg haaber at disse Tegninger engang skal lande paa Kunstakademiet og fortælle Efterkommere om den fine Kunstner, han var. En andet Arbejde interesserede mig ogsaa særligt, det var det Gravkapel, han byggede paa Graabrødre Kirkegaard i Roskilde. Denne Tegning, der forhaabentlig ogsaa engang vil blive tilgængelig paa Akademiets Bibliotek, har stor kunstnerisk Betydning, da den beviser, at *det var ikke Herholdt* (med Universitetsbiblioteket) *men Wolff* (med dette Kapel) *der var*

den første til at anvende den simple Mursten i Kunstens Tjeneste (Weilbachs Kunstnerlexikon) og paany kalde de middelalderlige Former frem.

Jeg fandt en 5-6 Blade Arbejdstegninger dertil i stort Maal, som jeg selv havde tegnet i 1856 hos Herholdt. Det var – som jeg godt erindrede – kun Kopier af de Originaltegninger (note: Af disse Originaltegninger fandtes tillige Kalker i Samlingen. Jeg har senere forsøgt at finde dem, men det er endnu ikke lykkedes), der var underkrevne Meldahl og Wolff; de var kun reducerede lidt i Størrelse og simplificerede for at gøre Bygningen billigere. Men jeg fandt tillige nogle Skitser dertil, som jeg ikke før havde set, og som tydede paa, at *det Hele* var Wolffs Arbejde; tidligere havde jeg troet, at Meldahl var Faderen, og at Wolff kun havde overtaget den senere Udførelse, da Meldahl rejste til Udlandet i 1854.

For at faa dette Forhold klaret, henvendte jeg mig til Meldahl, der straks svarede: »Det Hele maa anses for at være Wolffs Arbejde, min Andel deri er forsvindende«. Akademisekretær P. Johansen var tilstede og hørte denne Udtalelse: han og jeg talte sammen derom, da vi gik. Herholdt har altsaa intetsomhelst haft dermed at gøre andet end at give mig Lokale, da jeg kopierede dem, og det er meget misledende, naar han har skrevet sit Navn paa Arbejdstegningen. Den Prioritet, som Weilbach tillægger ham, er altsaa ganske uberettiget. Man var fuldt ifærd med at mure Wolffs Kapel, da Herholdt begyndte at tegne Biblioteket. Det er endog muligt, at Wolff ogsaa har Andel i denne Bygning; han var Tegner hos Herholdt (senere Konduktør derved indtil Hahn afløste ham), og naar man kender Herholdts Indolens, er det ikke usandsynligt, at han har ladet Wolff regere. Et lignende Forhold fandt Sted kort i forvejen, da jeg var Tegner hos Herholdt. Han skulde dengang bygge Herregaarden Selchausdal, hvor jeg senere blev Konduktør. Jeg tegnede væk, medens han gik og røg sin Pibe. Næsten hele denne Bygning er i Virkeligheden mit Arbejde, kun Underkørslen og Løgkuplen tegnede han om, medens jeg var dernede; den oprindelige Tegning var finere og mere i Sammenhæng med det øvrige.

Undersøgelsen af Wolffs Tegninger bestyrkede endvidere min Mistanke om, at han ogsaa paa andre Punkter kunde have Andel i Prioriteten til Herholdts Børn. Der laa en Del Detailtegninger og

nogle Planer til Raffenberg's Villa ved Gammel Kongevej. Dette undrede mig ikke, da jeg vidste, at Wolff havde ledet Arbejdet og gjort Bygningen færdig, da Herholdt rejste til Udlandet i 1852. Men jeg fandt tillige nogle Skitser paa Silkepapir, der var saa forkrøllede, at man næppe kunde se, hvad det var. Jeg fik dem imidlertid glattede, lappede og sat paa nyt Papir, og saa viste det sig at være – Skitser til Raffenberg's Villa, der kun var større og rigere end den blev ved Udførelsen, og de var utvivlsomt tegnede af Wolff, ikke af Herholdt. Nu kan det jo nok tænkes, at Wolff *efter* at Herholdt har gjort sin Tegning færdig, har gjort en lignende og moret sig med at fantasere den større og rigere, men dette er meget usandsynligt, da det slet ikke vilde ligne Wolff. Det sandsynligste er, at han (som dengang var Tegner hos Herholdt) har begyndt at gøre et storartet Udkast, som man senere har været nødt til at reducere. Denne Skitse vil forhaabentlig ogsaa en Gang komme frem i Akademiets Bibliotek; man skal derfor vel lægge Mærke til den, skønt den er uanselig; den har desuden den Interesse, at den er i høj Grad malerisk i Bygningsdelenes Gruppering.

Forøvrigt gjorde jeg ogsaa en sørgelig Opdagelse ved Wolffs Tegninger. Da jeg fik dem sorterede kronologisk, viste det sig, at der var stor Forskel paa de ældre og de yngre. De første var alle ypperlige, skønt med et Anstrøg af Bizarreri, senere blev de mere haandværksmæssige og barokke, og Grænsen mellem de to Arter ligger i det Aar, da han blev syg og – maatte kæmpe for Brødet. I de allersidste Bygninger, fra den Tid, da han atter kunde føre et sorgfrit Liv, spores der igen noget af den Finhed, der var hans oprindelige Natur. Vil man have det rette Billede af ham, skal man se paa Arbejderne før 1859.« –

Såvidt det Klein'ske portræt af Henning Wolff, der berører en række væsentlige kunsthistoriske problemer i dansk arkitektur omkring 1850. Før vi går over til et nærmere studium af Wolffs værker, skal endnu en primær kilde citeres: Kleins katalog over tegningerne. Både katalog og tegninger er nu i Kunstakademiets Bibliotek. Mere end 200 tegninger er noteret og bevaret, begyndende med et skolearbejde fra 1845, »Dør af Vestatemplet«, en stor og omhyggeligt udført tegning, med tynde og præcise linier. En betydelig part af kata-

loget eller fortegnelsen vedrører de mange konkurrencearbejder for sølvmedaljer og den Neuhausen'ske præmie, henholdsvis et arresthus, et rådhus, et kapel, en pigeskole, et »Fredens Tempel«, et bibliotek, en koncertsal, – og en fiskehal, der tilkendtes nævnte Neuhausen'ske præmie i 1852. Dernæst tegninger og akvarelmalede skitser til Raffenbergers villa på Gl.Kongevej, Kittendorfs villa på Grundtvigsvej, villa Kastanievej 7, arbejderboliger i Forhåbningsholms Allé, flere huse på Grundtvigsvej, Lindevej, Uraniavej, Tvedes bryggeri på Vesterbrogade, Frederiksberg fattighus, Frederiksberg kommuneskole, høker Mortensens hus Gl.Kongevej 158, murer Lunds bygning Gl.Kongevej 76, professor Allens villa i Lykkesholms Allé, villaerne Platanvej nr. 2, 4, 7 og 9, og Gl.Kongevej nr. 106, 110, 116, 118 og 120. Bülowssvej 5 og 6, dampmøllen på Vodroffsvej, hus på Alhambravej, Wolffs egen residens på hjørnet af Gl.Kongevej og Uraniavej (nr. 1), og endnu flere. En omfangsrig virksomhed, – men vi har også at gøre med en byggespekulant, der fremfor alt udnyttede et stigende behov for boligbyggeri i en tid, da der ikke mere var mulighed for udvidelser i København, inden for voldene, og da fabriksindustriens øgede arbejderskarer trængtes om boliger i brokvartererne. På den baggrund slog han til og opkøbte jord mellem Vodroffsvej og Grundtvigsvej, mellem Gl.Kongevej og Vesterbrogade. Ikke nogen almindelig bygmester, ihvertfald ikke dengang: på en og samme tid et agtværdigt kunstnerisk talent og et ikke mindre agtværdigt forretningstalent. Det synes, som om Wolffs sygdom og fysiske svaghed befordrede udviklingen af forretningstalentet i form af den massebetonede skrivebordsproduktion, – muligvis på bekostning af det kunstneriske talent. Det er svært at få de to talenter til at gå i spand. I hvor høj grad det lykkedes, er det en del af den følgende undersøgelses indhold at konstatere.

Klein nævner flere gange Weilbach og refererer da til Philip Weilbachs »Dansk Kunstnerlexikon«, der udkom 1877–78, og hvori Weilbach har skrevet på grundlag af Wolffs egne meddelelser, med andre ord: end en primærkilde. Af den fremgår det, at »Hans Christian Henning Wolff var født d. 10. juni 1828 på Frederiksberg som søn af gartneren ved Frederiksberg Slotshave Carl Adolf Wolff og Henriette Marie født Voigt. Han fik i 1843 adgang til Kunstakade-

miet for at uddanne sig til bygmester, blev i 1847 elev af Medaljeskolen, vandt i 1849 den lille, i 1853 den store sølvmedalje,« – at han i 1847 ægtede Ida Johanne Marie født Møller, i 1858 fik ansættelse som bygningsinspektør på Frederiksberg (og i Hvidovre), men allerede i 1869 måtte tage sin afsked på grund af sygdom. »Størst virksomhed har han udfoldet som bygmester af landsteder, idet han i det frederiksbergske »Villakvarter« og andre steder har opført ikke mindre end omtrent 60 landsteder, dels på bestilling, dels for egen regning i forskellige stilarter«. Med Weilbachs informationer føres vi ind i et slægtsmilieu, der røber, hvorfra Wolff havde arvet en del af sine kunstneranlæg. Hans fader var slotsgartner ved Frederiksberg slot fra 1822 til 1849, da haven blev statsdomæne, og hans moder tilhørte et århundredgammelt slotsgartner- og slotsforvalterdynasti ved slottet, et dynasti der kan følges tilbage til 1723, da JØRGEN F. L. VOIGT blev slotsgartner og -forvalter. Han, som tidligere havde arbejdet som gartner ved Valdemars Slot på Tåsinge og på Vallø, var ingen ringere end den unge Nicolai Eigtveds foresatte umiddelbart før denne tog ud på sin store udenlandsrejse. Fra 1723 og ind i det 19. århundrede bestred familien Voigt nævnte slotsembeder, og overraskende er det derfor ikke, at Henning Wolff selv var meget optaget af havekunsten og i sine villa-plantegninger oftest ind tegnede haveplaner med placering af gange, buske og træer. En slægtsarv gør sig således gældende på Frederiksberg, i have- og bygningskunst i mere end 150 år, fra 1720'erne til Wolffs død i 1880. Og dermed kan vi gå over til gennemgangen af Henning Wolffs værker og fortrinsvis koncentrere os om hans arbejde på Frederiksberg.

En egentlig kunsthistorisk placering af Henning Wolffs virke som arkitekt foreligger i arkitekt Knud Millechs grundlæggende og store afsnit i bogen Danske arkitekturstrømninger 1850-1950, udgivet i 1951. Med den som en primær forudsætning er det følgende skrevet.

En tegning med påskriften »tegnet af Henning Wolff som barn« røber den tidlige interesse både for bygninger og for middelalder med krenelerede murtinder og andre gotiske detaljer. Den er fra årene omkring 1840, og således gjort kort tid før Wolff i 1843 blev optaget på Kunstakademiet 15 år gammel. Assisterende lærere for de vordende arkitekter på denne skole var dengang C. G. F. THIELE-

MANN, N. S. NEBELONG og L. A. WINSTRUP, hvortil kommer elementarklassens H. C. STILLING, der underviste i tegning efter geometriske regler og i perspektiv. Fra arkitekturskolens 1. klasse fortsattes til 2. klasse, hvor eleverne fik »lejlighed til at kende de klassiske mønstre af bygningskunsten«; videre til 3. med vejledning »i, efter opgaver, at udarbejde simple bygningstegninger med fuldstændig angivelse af deres konstruktioner«. Oprykningen fra den ene klasse til den anden skete efter en bedømmelse ved »samtlige professorer i arkitekturen i forening«, og det vil dengang sige G. F. HETSCH og JØRGEN HANSEN KOCH. Det er de to, der først af alle har påvirket Wolff i retning af en bevidst selvstændig udtryksform, omend på et tidligt og mindre modent tidspunkt i hans liv. I 1847 kom han op i de højere klasser, der blev forestået umiddelbart af professorerne, og her indledtes konkurrencearbejdet for Akademiets sølvmedaljer, først den lille, som Wolff erhvervede i 1849, da han fremlagde tegninger til et kapel i middelalderstil og til en koncertsalsbygning med en blanding af senklassicismens blokform og en begyndende Alhambrastil. 21 år var Wolff på det tidspunkt, og godt i gang med den stil-mikstur, der skulle præge en række af den følgende tids tegninger, og i nogen grad også den følgende tids bygningsarbejder. Hans prøvearbejder fra 1847 og 1848 er også samlet om bygninger til offentligt brug: en hovedvagt, et arresthus, der bærer et – omend noget udvisket – C. F. Hansen-stempel, et rådhus, som erindrer om arkitekten J. P. Jacobsens rådhus i Fåborg og nok er et ekko af Jørgen Hansen Kochs lære, og endelig i 1849 foruden de to allerede nævnte projekter tillige forslag til en badeanstalt og til en pigeskole, atter et stykke senklassik af Hansen-Kochsk observans, med en stringent gennemført symmetri og etageinddeling, en stor og streng blok.

Med sådanne tegninger og projekter kvalificerede de unge arkitekter sig dengang til embedsstillingerne, – og Wolff blev embedsarkitekt nogle år senere. Foreløbig arbejdede han trøstigt videre, med et forslag til en begravelsesanstalt »i antik stil«, et zoologisk museum, et Fredens Tempel i Schinkel-mærket stil, og en fiskehal, med lavstammede, svære søjler i en front mod Gl. Strand. For sidstnævnte fik han i 1853 den Neuhausen'ske præmie og modtog samme år tillige den store sølvmedalje på Akademiet. Fiskehals-forslaget var i

eksteriøret lavt og tæt og mindede om noget romansk, som hverken Hetsch eller Hansen Koch satte synderlig højt. Med rette noterer Vilh. Klein, at Wolff ikke tog skade af uddannelsen hos Hetsch, og mener dermed, at han formåede at udtrykke sig uafhængigt i forhold til denne.

Det år, Wolff tildeltes medaljen og præmien, forelagde han et første udkast til kapellet på Gråbrødre kirkegård ved Roskilde, hans debutarbejde og en storslået begyndelse for en 25-årig bygmester. Det er opført i røde mursten og med en kraftig frontalkvirkning ved den vældige indgangsbue og de mange mindre gavlbuer og kamtakker foroven, et arbejde der sammen med en række af Gottlieb Bindsbølls værker udgør indledningen til den Herholdt'ske retning i dansk arkitektur. Denne retning er karakteriseret af Millech således: »arkitektur var for Herholdt historisk efterdigning. Baggrunden herfor var Bindsbølls historicisme. Udgangspunktet for en bygningskomposition var et eller andet motiv, der i regelen hentedes fra rejse-skitserne«. Og lad det her være erindret, at Klein i sit portræt af Wolff har nævnt, hvor megen betydning denne lagde på studiet af de skitser, som Herholdt og Meldahl sendte hjem til ham fra deres udlandsophold. »Med motivet som udgangspunkt komponeredes så bygningen. Den personlige tilegnelse af motivet betød ikke alene frihed til at digte. I den lå fuldt så meget kravet om kunstnerisk vederhæftighed og ærlighed«.

Da Wolff havde fået de egentlige skoleår overstået, var det Bindsbøll og Herholdt, der dannede et inspirerende grundlag for meget af det, han beskæftigede sig med. Bindsbøll, som havde den dybe respekt for den utildækkede mursten, for teglstenens dejlige overflade, en ikke mindre dyb respekt for alt godt i bygningskunsten uden hensyn til tid, sted og stil, og som tillige havde i sig til overflod den talentrige arkitekts sans for bygningskroppens plastiske fylde og sluttede volumen. Det var på den baggrund, han blev den store fornyer i det 19. århundredes bygningskunsts herhjemme. Og Herholdt, som ligeledes satte murstenen – især den røde – så højt, og fandt forudsætningerne for sin stil og sit arbejde ude i europæisk arkitektur, i italiensk og engelsk. Men fremfor alt var det Bindsbøll, og meget betegnende herfor udtrykte Meldahl sig ved Bindsbølls død

i 1856 utvetydigt: »vi alle (herunder forstår jeg Herholdt, (Th.) Sørensen, Wolff og de så få af de yngre, som han har indvirket på) har mistet vort centrum, thi det var dog ham, vi ubevidst grupperede os om«. På Frederiksberg findes jo iøvrigt et af Bingesbølls hovedværker, Veterinær- og landbohøjskolen, fuldført efter arkitektens død og siden delvis ombygget.

Som Wolff assisterede Bingesbøll i 1853 ved udarbejdelsen af tegningerne til de slesvigske jernbanestationer, således medvirkede han for Meldahl i 1854 og det følgende år ved genopbygningsarbejdet på Frederiksborg Slot og fik dér tid til at opmåle slottets porttårn, buegangene i den indre slotsgård og en dør af egetræ. Ydermere var han samtidig i gang med konkurrencearbejdet for Akademiets guldmedalje, et kunstmuseum i antik stil. Den kongelige malerisamling var dengang installeret i en etage på Christiansborg Slot, og i flere år beskæftigede man sig med mulighederne for opførelsen af en selvstændig bygning til samlingen, men først i 1896 stod museet i Sølvgade klar til ophængning og opstilling af de mange værker. Undervejs havde Kunstakademiet således søgt at yde sit til en løsning på problemet ved at udskrive konkurrencer. Wolff fik ikke nogen medalje, og tog i begyndelsen af 1856 ud på en rejse til Italien. En uge opholdt han sig i Rom og tog derfra på et kort ophold i Napoli. Både 1840'erne og 50'erne var på denne måde frugtbare læreår for Henning Wolff, der efter sin hjemkomst fra Italien stod for en ombygning af Arresødal ved Frederiksværk og opførelsen af en hovedbygning på herregården Fuglebjerggård, en særdeles smuk lille hovedbygning, der bærer præg af arkitektens omgang med renæssancearkitekturen, den hollandsk-nordiske, og påvirkning fra Meldahls side. Inden døre er herskabelige, store stuer.

I forbindelse med en ny bygningslovgivning for Frederiksberg i 1858 blev Wolff udnævnt til kommunal bygningsinspektør for Frederiksberg og Hvidovre samme år. Og dermed begynder hans virke som embedsarkitekt, et virke hvis tyngdepunkt i det arkitekturhistoriske hviler i 1860'ernes mange opgaver, som Wolff fik tildelt. Dertil kommer hans private engagementer, det omfangsrige villabyggeri med mere, hvoraf en del er bevaret. I modsætning til den københavnske bygningslovgivning skærpede man på Frederiksberg kravet

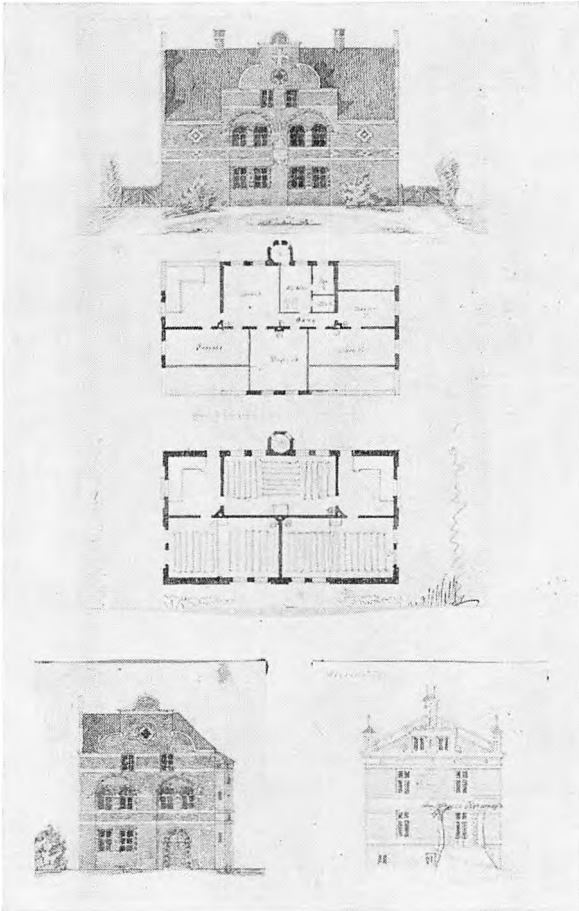

til det ubebyggede areals, hele grundparcellens udstrækning, hvad der fik afgørende betydning for det grønne, for haverne, med andre ord for det hele bygningsmilieu på Frederiksberg. Endvidere forbød man beboelseskældre og favoriserede en lav bebyggelse ved at stille i udsigt, at en mindre murtykkelse end den, der var foreskrevet i loven, kunne benyttes i bygninger, der ialt kun var to etager høje. Den lave villa omgivet af træer, blomster og plæner, så karakteristisk for det ældre Frederiksberg og en af denne bydels endnu fornemmelige dyder, var således begrundet i en forudseende lovgivning, som også Wolff naturligvis måtte underordne sig. Det er i høj grad at håbe, at det nuværende bystyre vil tage alt muligt hensyn til denne ældre lovgivning i sit fremtidige byplanlægningsarbejde, ihvertfald forsåvidt angår villakvartererne, som her har været og delvis endnu er et indtagende led i dansk bygningskulturs historie.

Kort tid efter sin udnævnelse til bygningsinspektør ramtes Wolff af den forfærdelige sygdom, som Klein kalder rygmarvstæring, og som skulle binde den energiske, arbejdsivrige kunstner til rullestolen resten af hans liv. Før sygdommens indtræden havde han projekteret bygningerne til Tvedes Bryggeri på Vesterbrogade 140-142, der som så meget andet af Wolffs byggeri i dag er lidet påskønnet. De udmærker sig i Vesterbrogade-prospektet ved deres højde, to etager over en kældersokkel. Begge er de opført i røde mursten, med fine variationer fra hus til hus i det dekorative udstyr. På den ene bygning en iøjnefaldende hovedgesims pyntet med formsten som små konsoller; alle døre og vinduer er markant indrammet af pudsede lister og indfatninger, og i gavlen er kamtakkeblændinger, der i forbindelse med saddeltagets høje spidsgavl bringer et pust af senmiddelalder ind i denne del af eksteriøret, som er nr. 140. I det andet hus, nr. 142, flugter vindueslinierne med foregående, men rammerne omkring vinduerne er som profilerede murblændinger, hvori vinduerne er indsat. En kraftig kordongesims og en mere tilbageholdt hovedgesims er ligeledes modsætninger til nabohusets udstyr. Diskret har bygmesteren sat forskellene ind; klassicismens strenge uniformering af hus ved hus i samme udstyr er lempet ud, ligesom senklassicismens pudsede og malede facademure er afløst af etagehuset i teglstenens naturfarve.

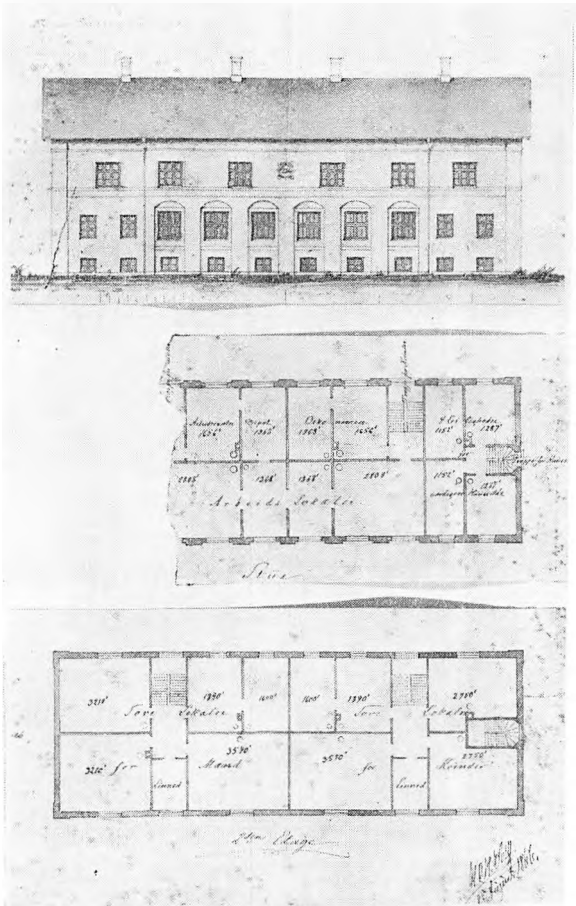

Frederiksberg
sogneskole 1863.

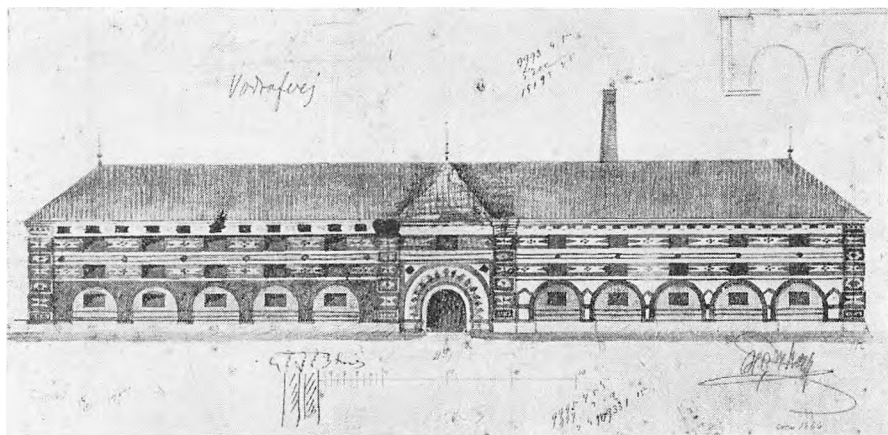

I tegningerne til Frederiksberg kommuneskole, der lå på Falkonerallé nr. 9, vender Wolff tilbage til udtryk, han anvendte på Fuglebjeriggård, og som Bindsbøll tidligere havde gjort brug af, den historicistiske gendigtning over nederlandsk renæssance. Bindsbøll havde sat den stil et smukt minde i det ydre af Stege rådhus (1853), og dér benyttet sig af en gavldekoration, som Wolff påvirkedes af, dels ved udarbejdelsen af Gråbrødre-kapellet i Roskilde og dels i forslaget til kommuneskolen. Iøvrigt kunne det hus godt være et ædelt lille rådhus, sådan som eksempelvis også Thielemann byggede

Frederiksberg
fattighus 1868.

den art institutionshuse. Det er skade, at sådanne bygninger ikke er bevarede i større antal, end tilfældet er. De var fornemme vidnesbyrd om forståelse for skønhed i ældre arkitektur, og de var så personligt udformede, at de selv blev monumenter af betydelig kunstnerisk kvalitet, – og stemningsfulde både i det enkelte led og som helhed. Et følsomt udtryk for romantik, og hvad der måske er nok så vigtigt, ypperlige i det funktionelle: her i skolen efter forslaget at dømme tre klasseværelser i hver af de to hovedetager, i en såre enkel fordeling, med adgang til klasserne fra hjørnelokalerne. Og så havde det

Maltmøllen (Kongens Bryghus) (farvelagt skitse).

hele eksteriør endda ydermere karakter af en lille enfløjet renæssancegård med trappetårn, der førte op til lærerboligen øverst, – en vinkeltrappe med små, skydeskårslignende vinduer til lyset.

Kommuneskolen blev opført i 1863, og samme år blev »Frederiksborg sogns sygehus« bygget ved Lampevej (nu Howitzvej). Det har muligvis i nogen grad lignet skolen, og er forlængst nedrevet. I nærheden rejstes i 1868 Fattighuset, der var en institution af et ganske andet og menneskeligt strengt indhold, arbejdslokaler og sovestuer for mænd og kvinder. Strengheden aftegner sig tydeligt i det ydre, et i alle henseender lidet opmuntrende hus med en opdyrkning af murværket i blændings-buefag og en asymmetrisk, eller delvis asymmetrisk placering af vinduerne, som var karakteristisk for flere af tidens bygninger. – Forøvrigt blev det kun til få kommunale opgaver – såvidt vi da kan se – og det hænger formentlig sammen med sygdommen og det faktum, at han i 1864 mistede Kleins støtte i det daglige.

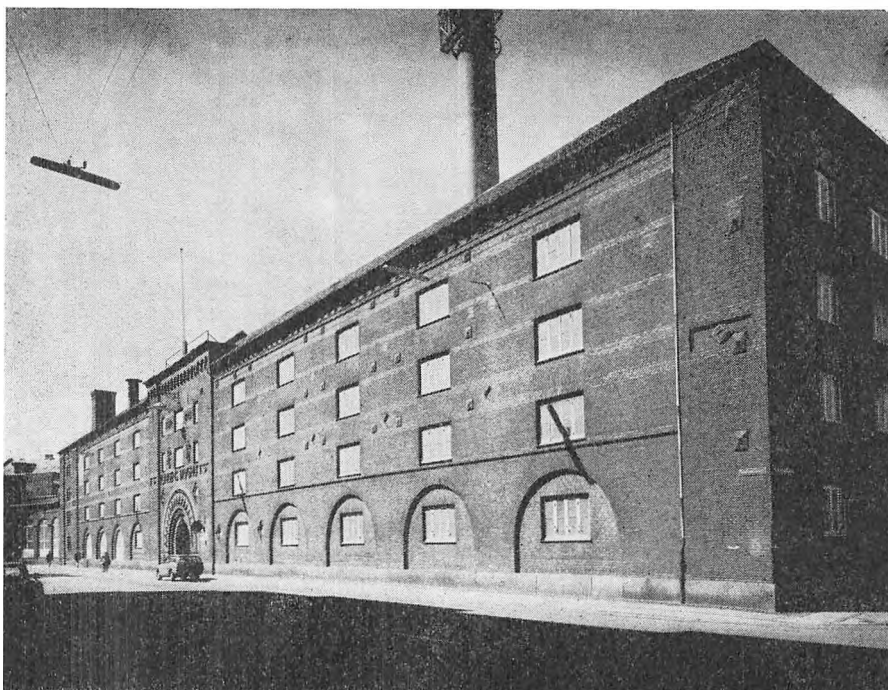
Eet stort arbejde blev det dog til, omend for en privat bygherre, og det blev hans hovedværk: Maltmøllen, senere Kroneølbryggeriet på Vodroffsvej nr. 25. Det er nok værd at notere sig, at Millech i 1951 – og således endnu mens bygningen var vel vedligeholdt – betegnede maltmøllen eller bryghuset som »vist den smukkeste industrielle bygning, der nogensinde er bygget i Danmark«. Forfærdende

Kongens Bryghus.

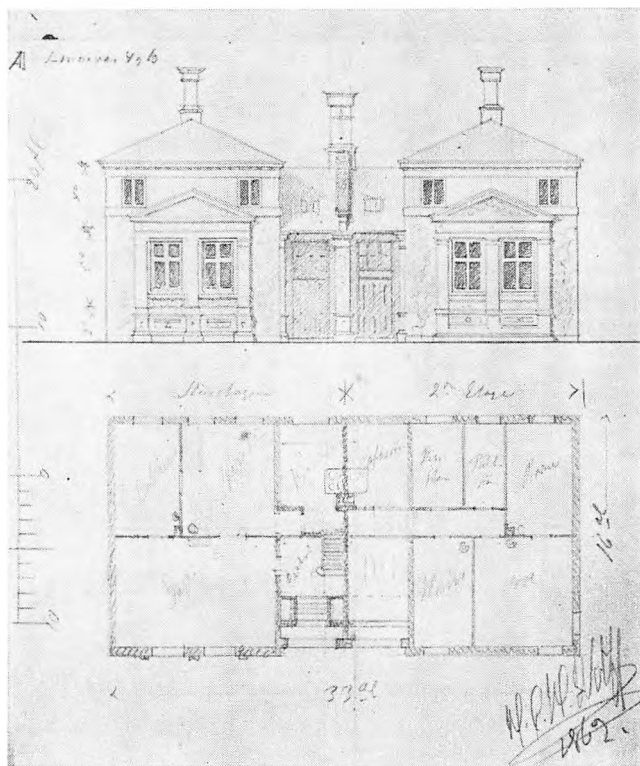
er det at se, hvordan den i dag er i forfald, ingen lokal myndighed synes at have opmærksomheden henledt på dens værdier og dens tilstand. Et besøg på stedet lader en formode, at den lever på nådsensbrød og inden længe risikerer at falde for krav om ny bebyggelse på grunden. Størstedelen af Vodroffsvej har en begyndende tendens til slum. Forhåbentlig rettes forholdene op med hensyntagen til hidtil bestående værdier. Det er jo det kvarter, som kunsthistorikeren og bogtrykkeren FR. G. KNUDTZON har omtalt i sine ungdomserindringer fra Rom, hvor han traf enken efter justitsråd Wolff, der var ejer af landejendommen Vodroffsgård bag Sct. Jørgens sø; og arealerne på gården eller Landejendommen, skriver Knudtzon, »var nylig undergæede den forandring, at de ikke længere dyrkedes og måltet som

Kongens Bryghus.

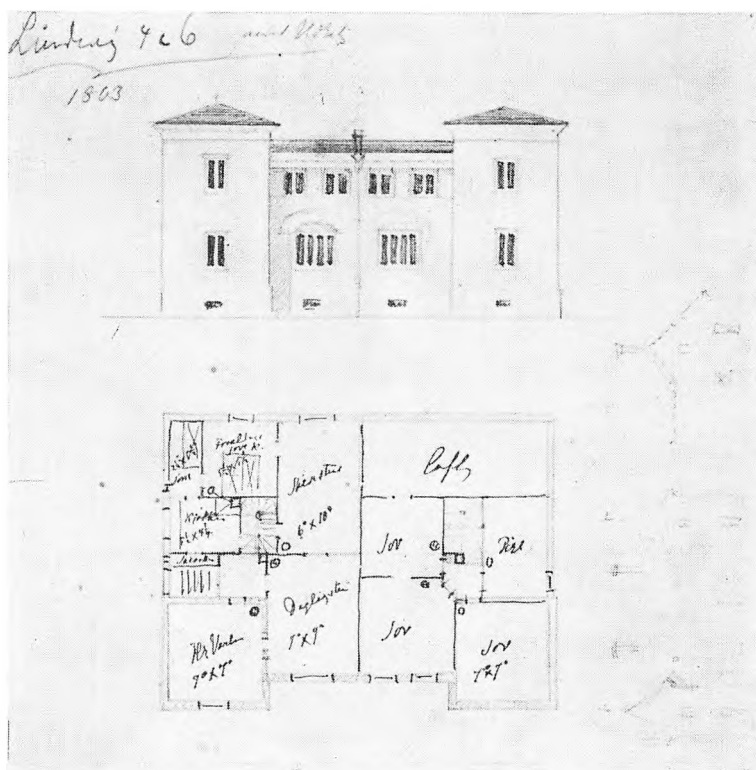
tønder land, men som kvadratalen, der udstykkedes til byggegrunde. Deraf var fulgt en pekuniær soliditet, der godt svarede til fru Wolffs ydre person« (1867-68). Det forstås heraf, at Malmøllens opførelse hænger sammen med nævnte udstykning. Det er en også i det ydre yderst sagligt betonet bygning. Er den end som en fabrik, er den dog tillige i arkitektonisk henseende som et velartikuleret fort, af en barskhed i de vældige mål og i de simple indsnit i muren, som er vinduesåbningerne; i den bloklige bredde og tyngde som en romersk bygning, hvis ikke det netop var for de røde mursten og de lyse stenbånd, der iøvrigt understreger bredden. Det centrale portparti er inspireret af Bindsbølls forslag til et zoologisk museum i København, tegnet i 1844 og påvirket af lombardisk ornamentik i murstensdekorationen. I museets eksteriør havde Bindsbøll foreslået en række store buer, farverigt ornamenteret og profileret. Det er en af disse buer, i et arkade-relief hen langs muren, Wolff har overført med

Lindevej 4-6.

nogen omskrivning til hovedporten i Maltmøllen, og dertil har han føjet portalafsnittets middelalderlige donjon-styrke, med en fremtrædende buefrise under taggesimsen. Vel behersker sagligheden eksteriøret, men historicismens stemningsskildring har også fået sit, – i et sobert samspil med det saglige. Af en enorm slagkraft er hjørnepartiet ved Niels Ebbesensvej, og som al god teglstensmur følger også dette eksteriør vejrets skiften; er tungt og depressivt dystert i regnvejr, fornøjeligt i solskin. Der foreligger fra Wolffs hånd et formentlig indledende udkast til bygningen, med en farverig, om ikke direkte polykrom dekoration over hele facaden. Man erindres i den forbindelse om et brev, Bindesbøll skrev i 1832, hvori han omtaler en tegning, han har gjort, en tegning til en bygning, »og alle sirater består i nogle linier af blå og røde mursten uden noget fremspring

Lindevej 4-6.

... jeg glæder mig til at se, hvad virkning man kan frembringe med kulører».

Allerede før Maltmøllen blev bygget, var Henning Wolff i gang med villa-aktiviteterne på Frederiksberg. Det ældste eksempel, som er os bekendt, er villaerne på Lindevej nr. 4 og 6, et dobbelthus hvortil flere af arkitektens udkast er bevaret, et af dem dateret 1862 og antagelig det ældste. Det forestiller to huse symmetrisk sammenstillede omkring en skillemur i midten. Skorstenene er høje og minder om engelske »chimneys«, taget har kun en meget lille udkrægning over gesimsen, og dagligstuenes to vinduer i stueetagen er indrammet af en tempelfront, – pilastre der bærer en bred gesims og en gavlfronton. Ser man bort fra dette tempelmotiv omkring vinduerne, er der i blokkens smukt sammenholdte form med det kraftige ge-

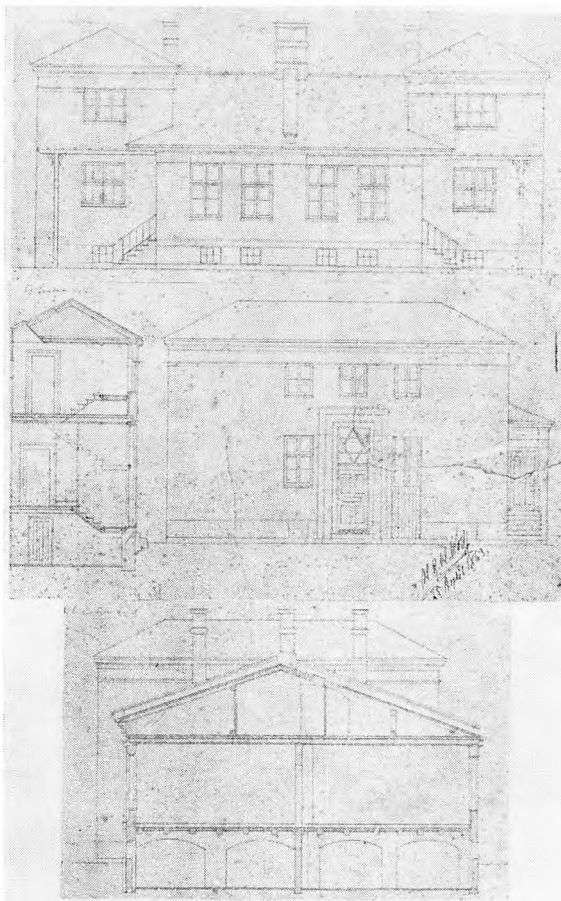
Lindevej 4-6.

simsbånd og det korte tagudhæng reminiscenser af den Bindesbøll'ske husbygningstil. Anderledes forholder det sig med det følgende forslag, der er sydlandsk inspireret, – hjørnerisalitter der tager sig ud som bastionstårne, og lav taghældning. Hvor det første udkast er præget af en menneskelig, indbydende og venlig karakter, er det andet reserveret, koldt i holdningen, som en offentlig bygning i den Hansen Koch'ske og C.F.Hansens skole. De to forslag er udtryk for en del af den forestillingsverden, der beskæftigede 1850'ernes og det følgende tiårs unge arkitekter herhjemme, og udtryk for den arv, hvorpå de delvis grundede deres arbejde. Ydermere kompletterede

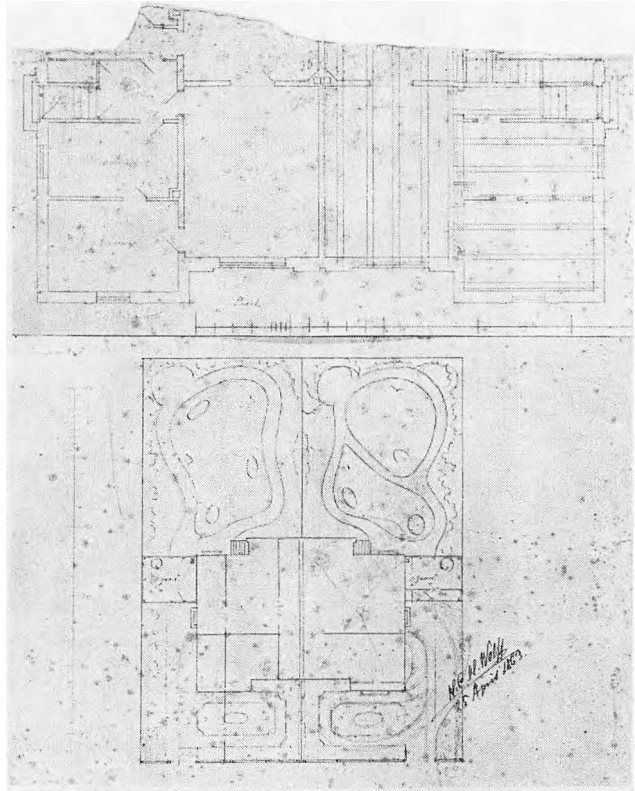

Lindevej 4-6.

Wolff i samme sag denne forestillingsverden ved med sarte blyantsstreger på det andet udkast at tilføje et tredje forslag til et dobbelt-
 hus, men nu i herregårdsstil, i en klassisicerende symmetri og i en
 tone af senmiddelalder, – yndefuldt i det lille format. Alle tre udkast
 er stadier på vejen til den endelige form med markante hjørnerisalitter
 og det tilbagetrukne midtparti, hvor dagligstue-vinduerne er brede
 og rundbuede. Overhovedet er hele facaden rigt opdyrket ved pro-
 filer, rammer og dekoration af skulpturel karakter, en kalejdoskopisk
 blanding af forskellige stilelementer, med et ikke synderligt fascine-
 rende helhedsresultat til følge. Bedre er havesiden i det gode sam-
 menspil mellem højt og lavt, og smukkeste er gavlsiderne med kon-

Lindevej 4-6.

centrationen omkring hoveddøren, det enkle og vældige i formen, og den grågule mur. Det er her, Wolff viser sine talenter, skolet hos Bindsbøll. Det er de gavlsider, der fremfor alt gør *det* eksteriør til et lille kunstværk. Hvorledes Wolff havde tænkt sig havegrunden foran og bagved huset anlagt, fremgår af den gengivne plan.

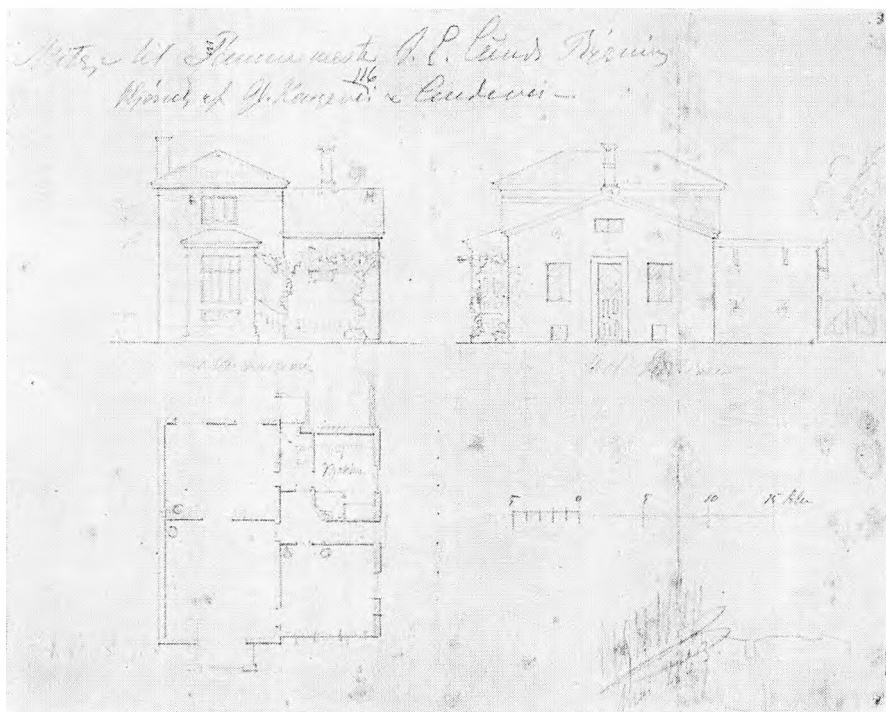
På Lindevej rejstes i midten af 60'erne ikke mindre end 10 villaer, opført efter Wolffs tegninger, udover numrene 4-6 drejer det sig om numrene 8, 10, (1), 3, 5, 7 og 11, og dermed er denne idylliske Frederiksbergske villavej det første eksempel på en helhedsplan efter Wolff'ske ideer. Det drejede sig ikke som hos klassicisterne og senere nyklassicisterne om en uniformering af gadeprospektets enkelte led i forhold til helheden, men tværtimod om iøjnefaldende variationer fra hus til hus.

Lindevej 4.

På hjørnet af Gl.Kongevej (116) og Lindevej (1) byggede Wolff for tømmermester J.L.Lund en villa, hvortil tegningerne er dateret maj 1863. Den stringente symmetri inden for de enkelte blokafsnit og det blokligt faste forlener huset med et vist renæssancepræg, der også kan findes i samtidige arbejder af Herholdt og Meldahl. Kar-nappen er nordisk renæssance, resten – bortset fra skorstenene – kunne godt gælde for en landvilla i syden. Iøvrigt er hovedindgangen vendt ud mod Kongevejen, og sidetrappen mod Lindevej, og huset er delt i to afsnit, et lavere med køkkenet og et højere med mere præsæn-

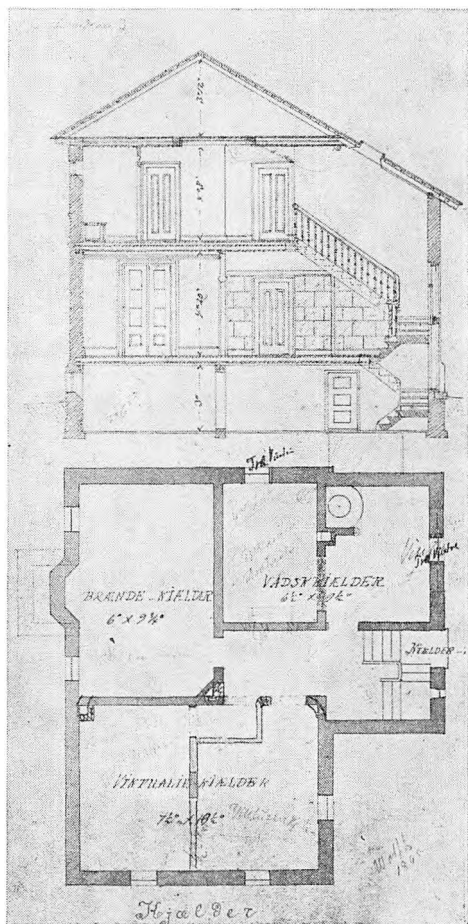

Hjørnet af Gl. Kongevej 116 og Lindevej 1.

table rum, dagligstue, spisestue og foroven soveværelser. Forlængst er villaen revet ned.

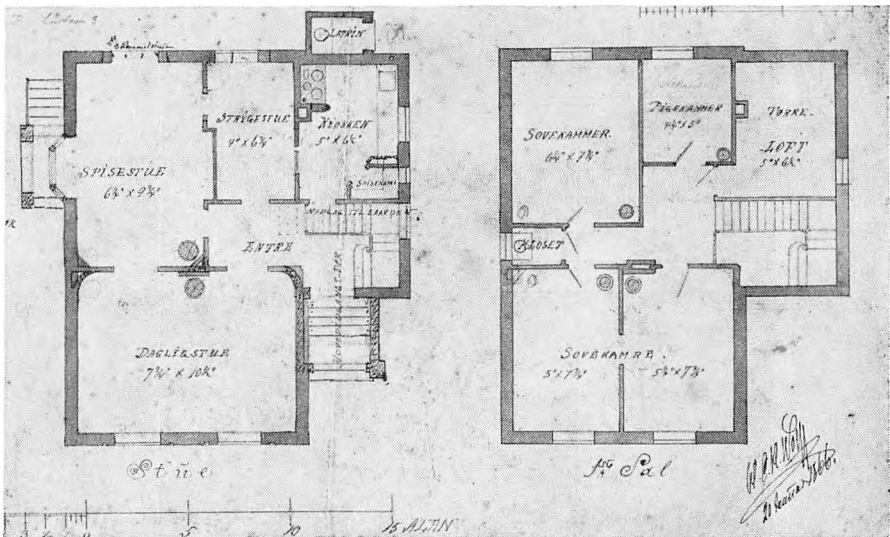
Vi skal ikke her gennemgå samtlige villaer på Lindevej. Nr. 3 er delvis ombygget og også ydermurenes puds er senere. Et sæt tegninger til huset røber, hvor smukt alt har været fordelt, – en forholdsvis stor dagligstue med rudedør til spisestuen, rigeligt med sovekamre foroven og kælderrum forneden. En tegning til opsætning af vinduesgardiner og potteplanter i karmen viser, hvor langt arkitekten gik i sin planlægning, alt blev nøje bestemt ude som inde, i hyggens navn. Nr. 8 og 10, der omtrentligt følger Wolffs skitser, – nr. 8 med en høj spidsgavl og i muren savnsnit, blindfelter til vinduerne og over vinduerne æselrygbuer, i grågule sten, hvor nr. 10 står i rødt, i dunkelrøde teglsten, ikke mindre opdyrkede i det dekorative end nabo-huset, – noget tørt og kedsommeligt, som forekommer i meget af

Lindevej 3.

tidens villabyggeri. Det er vanskeligt for ikke at sige umuligt at begejstres, – interessant, mere er det ikke.

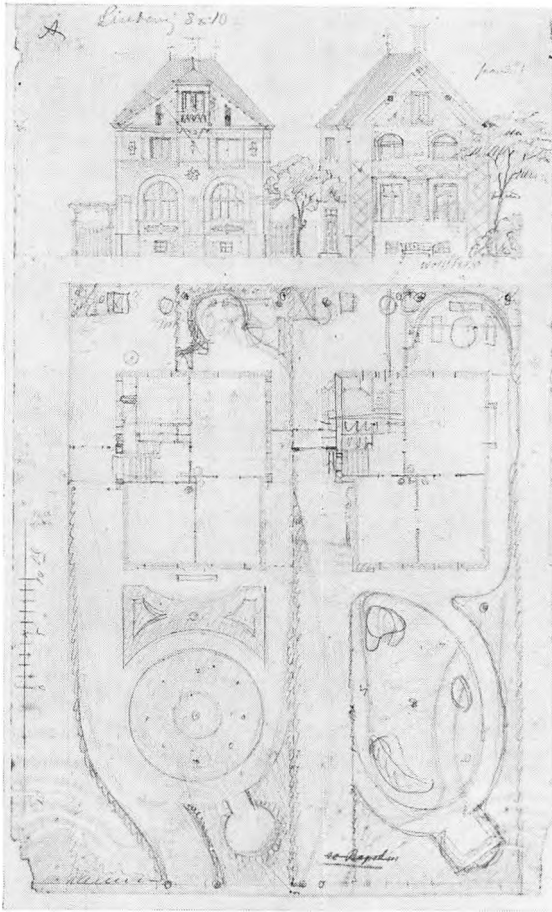
Lindevej 11, som efter tegningen at dømme ligeledes er ændret senere omend mindre voldsomt, er en lille havevilla iklædt en antydning af schweizerstil og med et middelalderligt savsnit hen over gavlfacaden. Den opførtes for billedhuggeren ADOLPH MORITZ JAHN, der boede her til sin død (1881), og som havde rejst meget i sine unge dage, i Tyskland, i Tyrol, i Italien og i fire år havde opholdt sig i Rom, hvor han arbejdede for Thorvaldsen. De på gavlen opsatte vingede putti eller englebørn er formentlig udført og opsat af Jahn.

Lindevej 3.

Om de af Wolff foreslåede guirlander nogensinde har været anbragt på huset er tvivlsomt. Derimod har vinduerne forneden nok været af samme form som det foroven, og det er skade, at de er lavet om. Størst er spisestuen med den sydvendte karnap og med dobbeltdør til dagligstuen. Når den dobbeltdør har stået fuldt åben, har indtrykket af interiøret været ganske herskabeligt, – ni meter fra vindue til vindue (15 alen). I det arkitektoniske er husets ydre visselig ikke noget pragtstykke, men vor viden om dets beboere og om Jahns ungdomsamvær med malerne FRITZ PETZOLDT og ALBERT KÜCHLER og som nævnt Thorvaldsen føjer en guldalder-air til stedet, – et ekko af en lykkelig tid i Italien, et ekko der så at sige døde hen på en stille villavej på Frederiksberg. Endelig: bygmesteren og bygherren stod i et familieforhold til hinanden, Wolffs kone var en datter af billedhuggerens kone, CHRISTIANE ELISABETH PROM, der i sit første ægteskab var gift Møller, og i det andet var gift med Jahn. Hun var med andre ord Wolffs svigermor. Det er da sandsynligvis bygmesteren, der har animeret Jahn og frue til at købe grund på Frederiksberg, kun få skridt fra den byggeplads, hvor Wolff kort tid senere opførte et hus til sig selv, på hjørnet af Gl.Kongevej og Uraniavej.

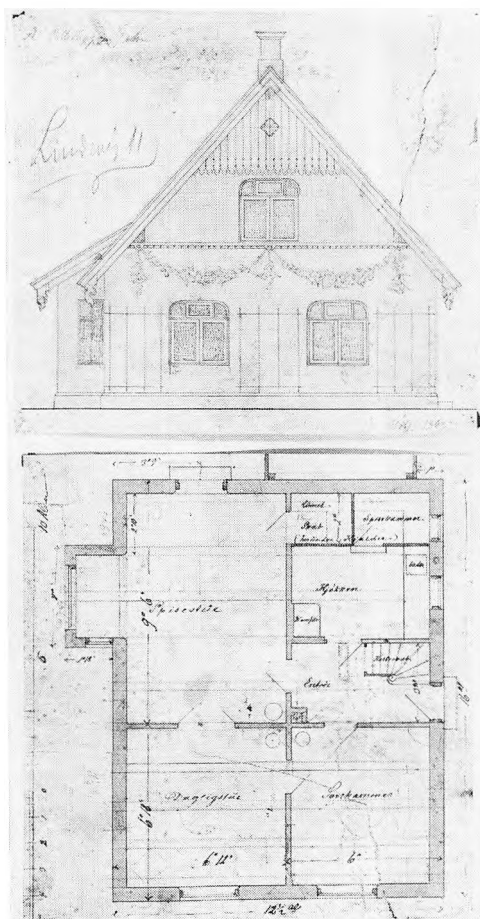

Lindevej 8-10.

Endnu et af husene på Lindevej skal omtales, det smukkeste af dem alle, nr. 5. Der foreligger en tegning fra arkitektens hånd, i det store og hele med et udstyr, som vi har set før. Tillige en plan over bygning og have, dateret 1866. Skorstenene har tilsyneladende voldt ham vanskeligheder med hensyn til placeringen, – den endelige blev i venstre side, men da havde huset ændret form til stor fordel for dets ydre: et fremskudt fag i stedet for det tilbagetrukne brede indgangsparti, og et snævrere dørfag. Deraf kom et ædelt lille monument, holdt i mursten, med få og distinkte streger i et sort facade-relief, et smukt eksempel på dansk murstensarkitektur og på kropslig

Lindevej 11.

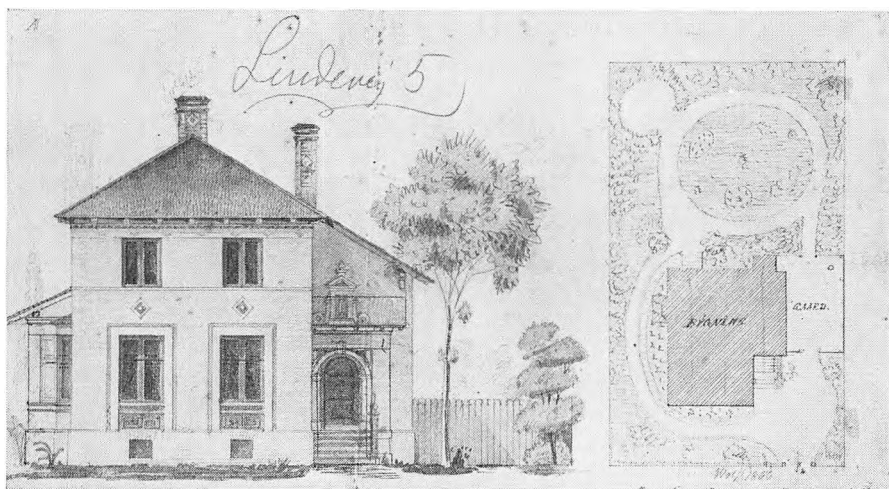

fylde i blokken, med et karakterfuldt skyggekast under taget. Uheldigvis er der senere tilføjet bygningen en karnap af et uhyrligt udseende. Den der ses på tegningen til huset, er dog mere sammenhængende, bedre skikket som sidestykke til den fine blok. De småprosede vinduer er ganske ude af trit med den virile holdning, der præger husets andre vinduer. God smag er det kun givet meget få at eje, og de kommer sjældent til orde. Til gengæld florerer smagløsheden så meget mere og skæmmer vor dagligdags omgivelser. Hvis et sådan hus havde været fredet i tide, var sligt ikke sket. Alt i denne bygning er ellers så fornemt gennemført, – se blot på den profilerede skorsten, –

Lindevej 11.

Lindevej 5.

Lindevej 5.

ikke mindre gennemartikuleret i murbehandlingen end husmurene. Og så får en talentløs håndværksmester lov til at boltre sig efter eget forgodtbefindende! Den stenkant, som er oplagt foran forhaven, er heller ikke af sømmelig art. Måtte det lykkes nuværende eller kommende ejere af bygningen at reducere vandalismen. –

Med henblik på anlæggelsen af veje og villakvarterer oplyser arkitekten i et notat til Philip Weilbach, at han specielt tør tilskrive sig »villabyggeriets udvikling og anlæget af villakvarterer og flere veje på Frederiksberg ... Jeg har købt og udparcelleret, fornemmelig til villaer, flere større arealer. Anlagt og åbnet den søndre del af Ørstedesvej, ud til Gl.Kongevej, forlænget Kastanievej til Ørstedesvej, anlagt Uraniavej, Mynstersvej og Svanholmsvej, åbnet Forhåbningsholms Allé og forlænget Schouwsgade (til Svanholmsvej). Jeg

Hjørnet Gl. Kongevej 108 – Uraniavej 1.

har tillige lagt planen til et villaparti på Alhambra (Alhambravej og Hauchsvej), ligeledes til Monrads Vænge (Monradsvej og Jernbanestien) samt til Bangs Vænge (Poul Møllersvej og Blichersvej)«. Altså: en række parallelveje ud til og langs med Gl. Kongevej. Også arkitekt J.D.Herholdt var i disse år beskæftiget med byplanlægning på Frederiksberg – rent bortset fra hans villabyggeri – og havde fremlagt et udkast til bebyggelsen i minister Halls Vænge, ved Pileallé og Vesterbrogade.

Wolffs villaer på Uraniavej hører til hans smukkeste arbejder, idet vi her dog må tilføje, at vi dømmes på grundlag af det bevarede og medinddrager en enkelt bygning fra Lindevej, nysnævnte nr. 5. I sidste halvdel af 60'erne fik arkitekten bedre kunstnerisk hold på tingene, og en spadseretur på Uraniavej er derfor en nok så fornøjelig oplevelse, som turen henad Lindevej. Der er imidlertid villaer på Uraniavej, som synes gerådet ud i et beboerforfald, der sætter sine spor i eksteriøret, for ikke at tale om interiøret, hvortil vi ikke har haft adgang. Endnu kan meget reddes og bevares for fremtiden, –

Uraniavej 5.

ikke så lidt af det gode er forlængst snigløbet over ende og ruineret. Det tåler kvarteret ikke, om det løb fortsætter. Da proletariseres Frederiksberg! Måtte rette vedkommende vide at holde liv i særdeles funktionsdygtige skønhedsværdier, boligfunktionelle og rent æstetiske.

Lad os foretage gennemgangen af Uraniavej fra en ende af – uden hensyntagen til kronologien. Nr. 1 er hjørnehuset med facader mod Gl. Kongevej (108) og Uraniavej. Det er for mange år siden blevet revet ned og var som nævnt arkitektens eget hus, i en art renæssancestil med markante, profilerede gesimsbånd i det vandrette, – enkle murflader og en polygonal hjørnefløj med karnap og dekorationer af klassicistisk observans; inden døre med høje rum, i stueetagen fire

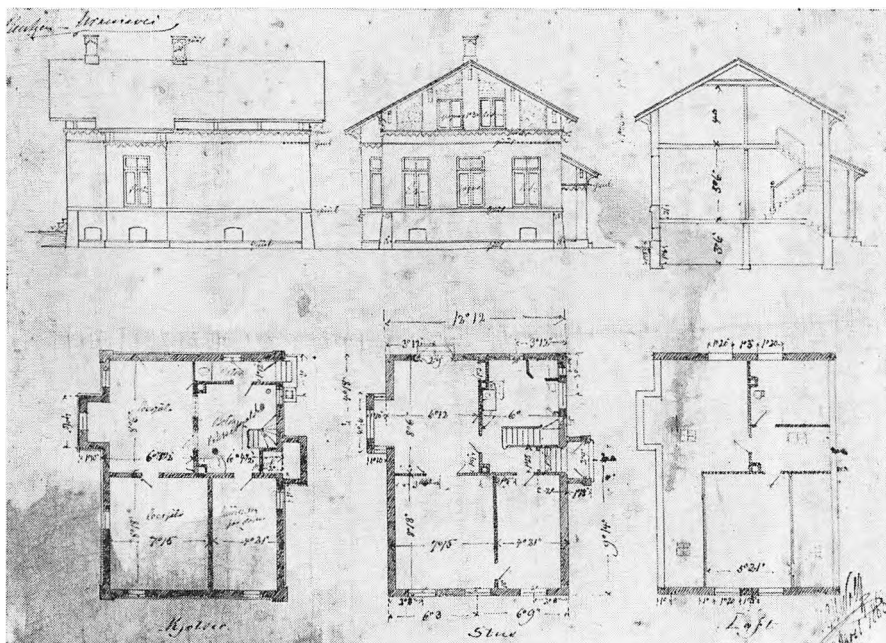

Uraniavej II.

meter til loftet; et godt eksempel på den satte, bastante karakter, som kendetegner en række Frederiksberg'ske villaer. Næst følger et overmåde yndefuldt lille hus, nr. 5, i sommerdagens solskin en idyl halvt skjult og tilgroet i det grønne. Under det blågrå skifertag, som Wolff fortrinsvis gjorde brug af, står murene i dag rødmaledede, og bortset fra denne farve, der er velgørende i det maleriske, er villaen formentlig ikke ændret væsentligt i det arkitektoniske, omend vi er tilbøjelig til tvivl om karnappens oprindelige medvirken. Det var

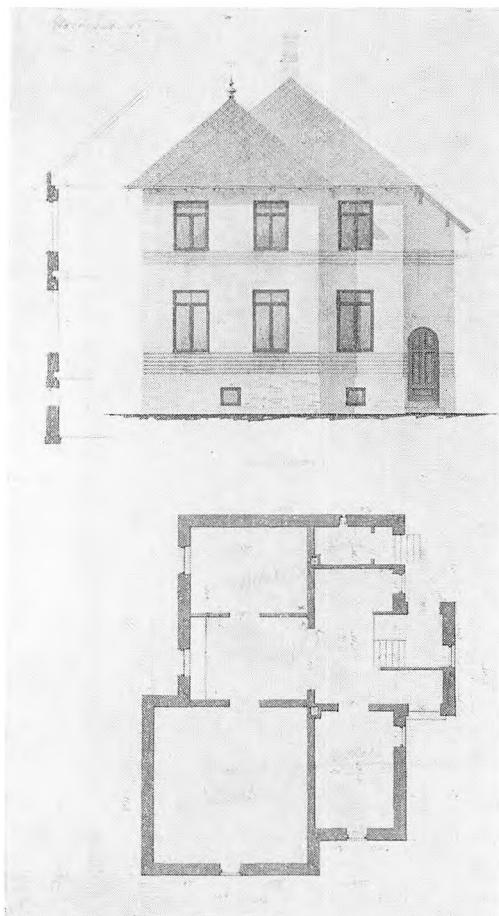
Uraniavej 13.

sådanne villaer, af dette format, som bygningslovgivningen på Frederiksberg tilgodeså ved her at tillade halvstensmure. Og det var ud af et sådant byggeri, der kom det havelige, for ikke at sige landlige i kvartererne.

Nr. 11 på Uraniavej er som andre af Wolffs villaer sat således, at gavlen vender ud mod gaden, og huset kommer derved til at erindre om Herholdts villa for maleren P. C. Skovgaard, Rosenvængets Hovedvej 27 på Østerbro, bygget i 1860. Det gør den også ved farven, de grå sten, og ved kassebredden under den vidt favnende gavl. Herholdts gavlfacade forekommer imidlertid noget mere prosaisk i sammenligning med det dekorationsrelief, som opliver Wolffs bygning, – et hus for to familier.

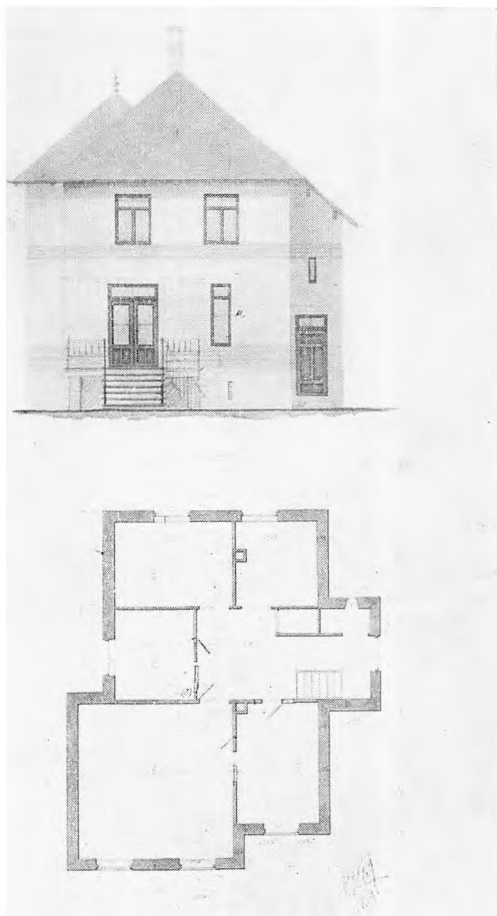
Uraniavej nr. 1, 5, 11, 13, 15, 19, 21 og (23, Kastanievej 10), – nr. 7, 9 og 17 undtaget, – og denne vejside er Wolffs, fint varieret fra villa til villa, nr. 13 med gulfarvede gesimsbånd og trælistes og med mønstermuring i gavlen; nr. 15 et eksempel på det bedste hos Wolff.

Uraniavej 15.

Sidstnævnte hus hævder sig glimrende i vor århundredgamle tradition for murstensbyggeri. En sådan villa bør fredes! Den er beskedent af ydre omfang, men den er udsøgt gennemført i proportionering, i parallelføring af linier i tag og opstalt, og i etageplanerne. Tegningerne til huset er bevaret. Når undtages mønstermuringen i stregbånd af gult og gråt omkring hele huset, er de nøje fulgt. Det har næppe været et hus for mere end een familie; det måler ikke meget mere end en halv snes meter i dybden og otte meter i bredden. I stueetagen finder vi den samme rumdisposition som i andre af Wolffs villaer: dagligstue og spisestue med dobbeltdør imellem,

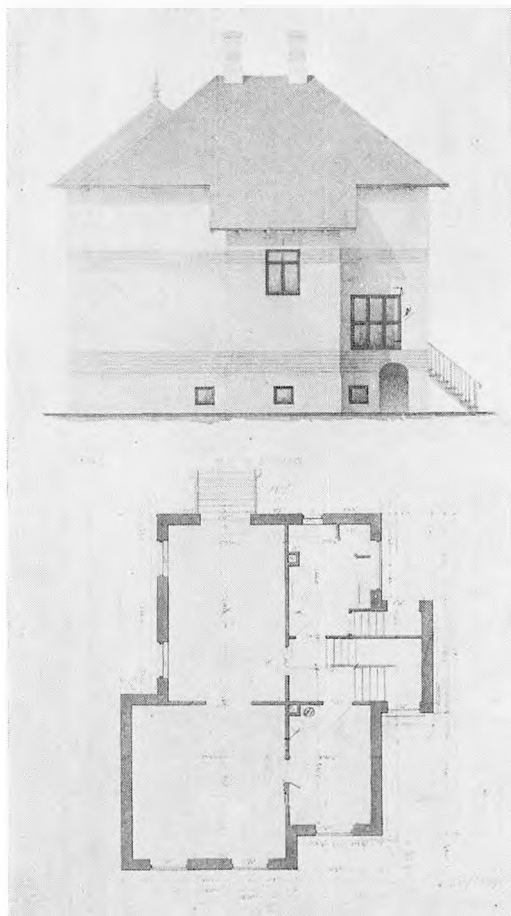
Uraniavej 15.

og fra spisestuen tillige adgang til haven. Man forestiller sig en varm og stille middagsstund en sommerdag, når familien sad til bords, og en kølig vind fra den åbne havedør forhøjede nydelsen af bordets glæder. Og når herskabet tog plads på haveverandaen for i solparasollens skygge at indtage kaffen og senere på dagen de kolde drinks, – sådan som det lykkeligvis endnu sker på Uraniavej. – Et kig mere på tegningerne, og navnlig på den af huset set fra nord, afslører detaljernes i bedste forstand raffinerede sammensætning, vinduernes plads i murflade, tagformer m.m.

Nr. 17 er større og ikke opført efter Henning Wolffs tegning,

Uraniavej 15.

men gjort med respekt for det hele prospekt og formentlig bygget af den lidt kendte for ikke at sige ukendte bygmester H. E. SIGETTY (1875), der har fulgt den Wolffske linie i format og karakter, med et tillæg af tyngde og fylde i det kropslige. Ejheller inden døre adskiller det sig væsentligt fra Wolffs villaer, i rumfordeling og aristokratiske mål, et efterslæt af renæssancestil, en kende reserveret, til lukket i holdningen. Spinklere og landlige er de sidste villaer på vejen, og navnlig nr. 21 med den høje spidsgavl og schweizerpræget, et Frederiksbergsk »Spurveskjul«, – med lidt god vilje. Wolff har flere gange udnyttet dette gavlmotiv, og i de større huse utvivlsomt

Uraniavej 15.

for at omgå lovgivningen om de to etagers hushøjde, hvad der naturligvis ikke er tilfældet i dette og andre sma villaer.

På hjørnet af Uraniavej og Kastanievej (Kastanievej nr. 10) byggedes et hus, hvortil tegningen foreligger. Den viser opstalten såvel mod Kastanievej som mod Uraniavej, med kraftige hjørneliser og en kort fløj ud mod haven, et hus for een familie og med en overbygning på taget, hvis formål ikke er umiddelbart forståeligt. Villaen er siden ombygget og har mistet sit stoute udtryk, et landhus af en karakterfuld rustik tyngde, med de for den tids bygninger typiske lette stikbuer over vinduerne.

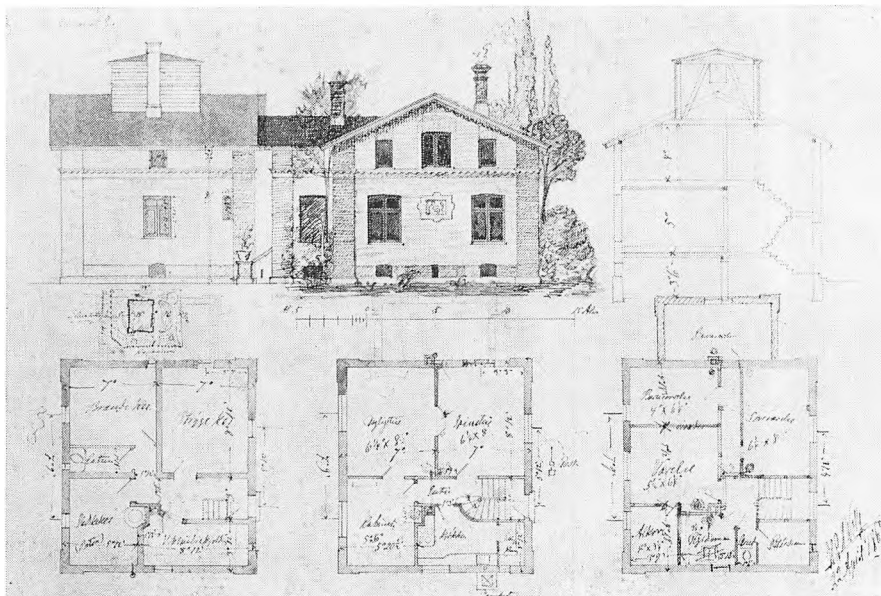
Det Wolff'ske villabyggeri er koncentreret først og fremmest omkring Uraniavej-Lindevej, og dernæst omkring Frederiksberg Allé-

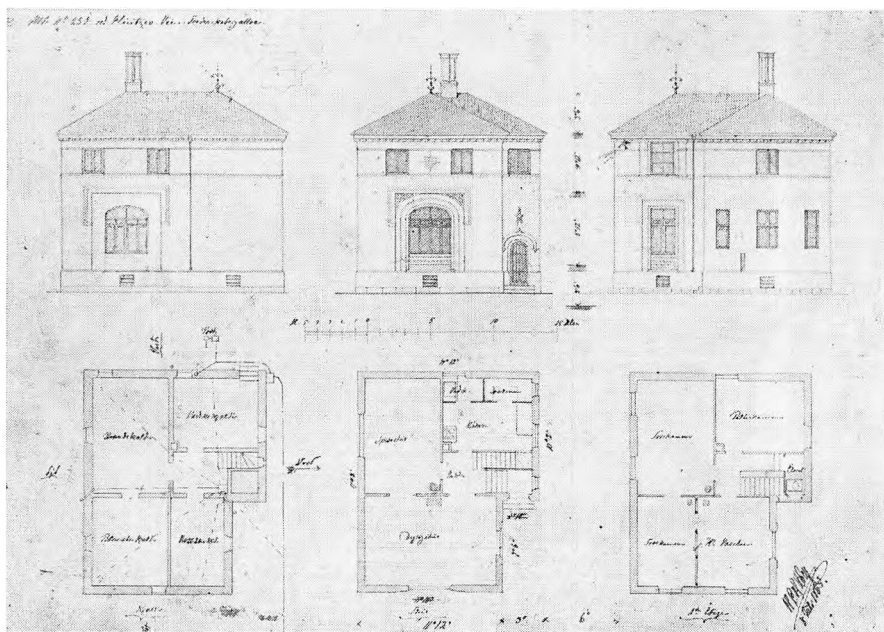

Uraniavej 21.

Platanvej. På samme tid er bygningsarbejder i gang begge steder, og som før nævnt i sidste halvdel af 1860'erne. På hjørnet af Frederiksberg Allé og Platanvej (Frederiksberg Allé nr. 43) opførtes i 1865 en nu nedrevet villa til to familier (foto og tegning hos Millech). Mod alleen en gavlfacade med høj spidsgavl og mod Platanvej en slank midtrisalit, der afsluttedes oventil som en tårnlignende gavlkvist under et bredt skyggende tagudhæng. To højst forskellige facadeudtryk i samme bygning, sammenholdt af en fælles murstensdekoration og af det brede gesimsbånd mellem hovedetagerne. Fra

Kastanievej 8.

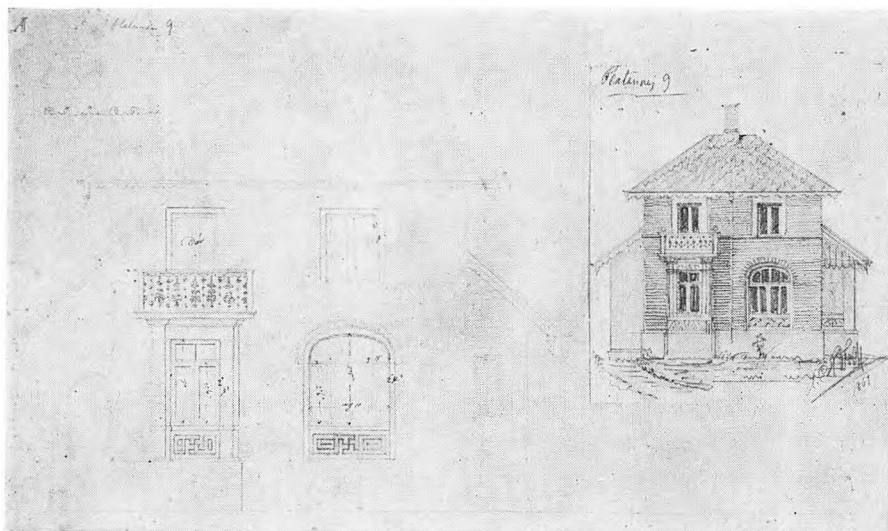
Platanvej 4.

Platanvej 4.

1865 er også tegningen til nabohuset, Platanvej nr. 4, et forslag der blev udvidet i den endelige form til et hus af noget nær den dobbelte størrelse, med brede og profilindrammede, buede vinduer, indfældet i store, rektangulære blindfelter i muren, typisk for en række af Wolffs villaer. Trappeafsnittet er udformet som en selvstændig markant tårnbygning, en pendant til nabohusets tårnlignende midtrisalit. Det fremgår af tegningen, at en række af husets oprindelige træk er velbevarede. Formodentlig er de pudsede ydermure en senere ændring, der i forbindelse med hovedgesimsernes konsoller og blokbredden forlener villaen med et iøjnefaldende senklassicistisk præg, noget tung og kølig i det nuværende antræk, og deri en modsætning til genbohusene, Platanvej nr. 7 og 9. To sjældent smukke Frederiksbergvillaer, – i mørkerøde mursten, om sommeren næsten tildækket af

Platanvej 9.

vinløv. Navnlig er nr. 9 forunderlig at skue: det halvmørke stemningsfulde indgangsparti i den ene side, den enkle, ubrudte murflade i den anden, mod syd. I materialevirkningen yderst gennemført, med røde teglsten på taget og reliefdekorationer i mursten under vinduerne. Forhåbentlig bliver denne villa, der inden døre har været ude for ombygninger, snarest fredet. Det samme gælder iøvrigt også nr. 7. Tre villaer på rad, numrene 7, 9 og 11 er alle bygget i 1867, efter Henning Wolffs tegninger.

Et sidste eksempel på arkitektens byggevirkksomhed er etagehuset Lykkesholms Allé nr. 22, opført i 1872. Det er ikke vel vedligeholdt, og er heller ikke særligt fascinerende i det ydre, med historicismens rundbuer i stueetagen og et let renæssancepræg i den vandrette betoning ved gesimsbånd og vinduesrækker. Iøvrigt er Wolff kun ansvarlig for facaden, der står i grågule sten.

Skulle vi for fuldstændighedens skyld sluttelig opregne Wolffs øvrige Frederiksberg-bygninger, da er det: Thorvaldsensvej 22 (1867-1868), Mynstersvej 4 (1875) og de nedrevne huse i Forhåbningssholms Allé, som var led i en større, aldrig realiseret bebyggelsesplan, hus ved hus omkring en cirkelrund plads, og med treværelses lejligheder, hvortil tegningerne udførtes i 1858-60. Kun to af bygningerne blev opført, i en art renæssancestil af engelsk karakter med høje spidsgavle.

Selvom ikke alt fra Wolffs hånd er kunstnerisk værdifuldt, heller ikke alt hvad der er bevaret, er det uomtvisteligt, at han bragte en karakterfuld og fin tone ind i den Frederiksberg'ske bygningskultur. At fastholde den tone ved bevaring, fredning og istandsættelse af hans villabygninger og ikke mindst det store bryghus, er en forpligtelse, som det er høje tid for myndighederne at vedkende sig.

Fortegnelse over H. C. H. Wolff's efterladte Tegninger

Udarbejdet 1904 af arkitekt V. KLEIN

(Samlingen af arkitekturtegninger, Kunstakademiet, København)

A. LILLE FORMAT

- 1 1840 Dør af Vestatemplet. Skolearbejde.
- 2 Et Privathus. Skolearbejde.
- 1846 En Badepavillon. Konkursarb. for Afgang.
- 3 1847 En Hovedvagt. Antaget(?). Elevarbejde.
- 1848 Et Arresthus. Konkursarb. for lille Sølvmedaille?
- 4 Et Raadhus. Konkursarb. for lille Sølvmedaille?
- 5 1849 Et Kapel. Konkursarb. for lille Sølvmedaille?
- 6 Bolig for en Billedhugger.
- 7 En Koncertsal. Skizze.
En Koncertsal. Udført Facade. Se Mp. no. 197.
En Herregaard. Tilkendt l. Sølvmdl.(?) Se Mp. No. 196.
- 8 En Badeanstalt. Plan og Profil. Blyantskopi.
- 9 En Badeanstalt. To Facader.
- 10 En Pigeskole. Skizze. Konkursarb. for st. Sølvmdl.
- 11 En Pigeskole. Plan af 1. Etg. Konkursarb. for st. Sølvmdl.
- 12 En Pigeskole. Plan af 2. Etg. Konkursarb. for st. Sølvmdl.
- 13 En Pigeskole. Hovedfacade. Konkursarb. for st. Sølvmdl.
- 14 En Pigeskole. Bagfacade. Konkursarb. for st. Sølvmdl.
- 15 En Pigeskole. Profil. Konkursarb. for st. Sølvmdl.
- 16 1850 En Begravelsesanstalt i antik Stil. Konkursarb. for st. Sølvmdl.
- 17 To ubekendte Smaabygninger.
- 18 To ubekendte Smaabygninger.
- 19 En ubekendt Smaabygning.
- 20 1851 Et zoologisk Museum. To Facadeskizzer. Konkursarb.
- 21 Et zoologisk Museum. Rentegnet Gade.
Et zoologisk Museum. Hovedfacade. Se Mp. No. 220.
- 22 En større Villa. Fuldstændig Skizze.
- 23 En Bindingsværks-Villa.
- 24 To ubekendte Smaahuse.
- 25 Projekt til en Bygning paa Bakkehuset.
- 26 1852 Et Fredens Tempel. Konkursarb. Profil.

- 26 Et Fredens Tempel. Konkursarb. Facade. Se Mp. No. 198.
- 27 Et Bibliothek. Konkursarb. Skizze.
- 28 Et Bibliothek. Konkursarb. Skizze.
Et Bibliothek. Konkursarb. To Facader. Se Mp. No. 201-82.
- 29 En Koncertsal. Konkursarb. 2 Facader, 1 Profil.
2 Facader. Profil. Anden Skizze.
- 31 En Fiskehal. Tilkendt Neuhausenske Pr. Skizze.
- 32 En Fiskehal. Tilkendt Neuhausenske Pr. Skizze.
- 33 En Fiskehal. Tilkendt Neuhausenske Sv. Rentegnet Gavl.
- 34 En Fiskehal. Tilkendt Neuhausenske Pr. Profil.
En Fiskehal. Rentegnet Hovedfacade. Se Mp. No. 199.
En Fiskehal. Generalplan. Se Mp. No. 200.
- 35 Tre Villacr. Skizze.
- 36 To Villaer. Skizze.
- 37 En Villa. Skizze.
- 38 1853 En Villa. Skizze. Lignende No. 37.
- 39 En Varanda og en Haveport.
- 40 En Malerbolig. Tilk. stor Sølvmedl. Skizze.
- 41 En Malerbolig. Tilk. stor Sølvmedl. Sidefacade og Profil.
En Malerbolig. Tilk. stor Sølvmedl. Plan rentegnet, se Mp. No. 203.
En Malerbolig. Tilk. stor Sølvmedl. Facade, rentegnet, se Mp. No. 24
- 42 Raffenbergers Villa, Gl. Kongevei. Opført af Herholdt og Wolff.
Fuldført af Wolff. Detailler.
- 43 Raffenbergers Villa, Gl. Kongevei. Opført af Herholdt og Wolff.
Fuldført af Wolff. Detailler.
- 44 Raffenbergers Villa, Gl. Kongevei. Opført af Herholdt og Wolff.
Fuldført af Wolff. Detailler.
- 45 Kittendorffs Villa, Grundtvigsvej. En Trappe.
Bygn. opf. af Herholdt, fuldført af Wolff.
- 46 Gravkapel i Roskilde. Skizze.
- 47A Gravkapel i Roskilde. Skizze.
- 47B Gravkapel i Roskilde. (Rentegning. Kalke af den oprindelige Tegn).
- 48 Gravkapel i Roskilde. Sidefacade, reduceret af Herholdt.
Et Gravkapel i Roskilde. Forfacade. Se Mp. No. 205.
Et Gravkapel i Roskilde. Et Kapitæl, naturlig Størrelse. Se Mp. No. 21.
- 49 Et Gravkapel i Roskilde. Døre og Vinduer (tegnede 1857).
- 50 1854 Frederiksberg Slot. Et Altanrækværk etc.
1854-55 var Wolff Kondukteur paa Frederiksberg.
- 51 Kirke til Nørrebro, ufuldført Konkursarb. Skizze.

- 52 1855 Arrsødal ved Frederiksværk, nogle Brudstykker.
- 53 1856 Lægebolig ved Fuglebjerg (Sorø Amt), Skizze.
1856 var W. i Udlandet.
- 54 1857 Lægebolig ved Fuglebjerg (Sorø Amt), Skizze.
55 Fuglebjerg Apothek, Skizze.
56 Fuglebjerg Apothek, Skizze, lidt mere udført.
57 Fuglebjerg Hovedgaard, Skizze.
58 Fuglebjerg Hovedgaard. Facadebygning.
59 Thisted Kirkes Restauration (udf. 1863), Skizze.
60 Thisted Kirkes Restauration (udf. 1863), Skizze.
61 Slotsholmsgade 18, Planer.
62 Gravmonument.
- 62 Villa, Kastanievej 7, (Plackross), to Skizzer.
- 63 Villa, Kastanievei 7, fem Skizzer.
- 64 1858 Villa, Kastanievei 7, to Facader.
- 65 Villa, Kastanievei 7, en Facade og Plan.
- 66 Arbejderboliger i Forhaabningsholms Alle (opførte i en
Baggaard, nu nedrevne).
- 67 Grundtvigsvei No. Skrædder Zierau, Skizze.
- 68 Grundtvigsvei No. Skrædder Zierau, Facade, Plan.
- 69 Grundtvigsvei No. Skrædder Zierau, en Facade.
- 70 Grundtvigsvei No. Skrædder Zierau, to Facader
- 71 Kastanievei 7 (Se 62-65). Facade og Profiler.
- 72A Tvedes Bryggeri, Vesterbro, en Facadeskizze.
- 72B Fru Luno, Grundtvigsvei, to Skizzer
en stor Facadetegn. Se store mappe No. 212.
- 73 Ubekendt treetages Bygning, tre Skizzer.
- 74 Ubekendt toetages Bygning, to Skizzer.
- 75A Ubekendt toetages Bygning, en Skizze.
- 75B Ubekendt toetages Bygning, en Skizze.
- 76 Ubekendt toetages Bygning, to Skizzer.
- 77 1859 Kammerraad Theill, Lindevei, en Skizze.
1859-60 var Wolff syg.
- 78 Kammerraad Theill, Lindevei, en Skizze.
- 79 1861 Frederiksberg Fattighus, tre Planer.
- 80 Frederiksberg Kommuneskole, Skizze.
- 81 Frederiksberg Kommuneskole, Skizze.
- 82 Frederiksberg Kommuneskole. Skizze.
- 83 Frederiksberg Kommuneskole, Skizze.

- 84 1861 Frederiksberg Kommuneskole, Skizze.
 85 Frederiksberg Kommuneskole, Skizze.
 86 Frederiksberg Kommuneskole, Skizze.
 87 Ubekendt Villa, Skizze.
 88 Ubekendt Villa, Skizze.
 Et toetagers Hus, Skizze.
 89 Høker Mortensen, Gl. Kongevei 158, Skizze.
 90 1862 Murer Lund, Gl. Kongevei 76, Skizze af Plan.
 91 Murer Lund, Gl. Kongevei 76, Skizze af Facade.
 92 Ubekendt Villa, Skizze.
 93 Prof. Allen, Lykkesholms Allé, Plan og Facade.
 94 1863 Tømrer Lund, Gl. Kongevei 116, Skizze.
 95 Lindevei 4 og 6, to Skizzer.
 96 Lindevei 4 og 6, to Planer (den ene defekt).
 97 Lindevei 4 og 6, to Planer.
 98 Lindevei 4 og 6, tre Facader.
 99 Lindevei 4 og 6, to Facader og et Profil.
 100 1864 Nyvei 4, Facade og Plan.
 Nyvei 4, en stor Facade, se Mp. No. 213.
 101 1865 Platanvei 2 (Gede), 3 Facader og 1 Plan.
 102 Platanvei 2 (Gede), 3 Facader og 3 Planer.
 103 Platanvei 4 (Kittendorff), første Skizze.
 104 Platanvei 4 (Kittendorff), anden Skizze.
 105 Platanvei 4 (Kittendorff), Facade.
 106 Platanvei 4 (Kittendorff), Facade.
 107 Platanvei 4 (Kittendorff), Vindue og Dør.
 108 Platanvei 4 (Kittendorff), Dør.
 109 Lindevei 3, Skizze.
 110 Lindevei 3, Plan og Profil.
 111 Lindevei 3, 2 Planer.
 Lindevei 3, 1 stor Facade. Se Mp. No. 214.
 112 Lindevei 8 & 10 (Stein). Skizze No. 8 & 10.
 113 Lindevei 8 & 10. Skizze No. 10.
 114 Lindevei 11 (Jahn). Facade & Plan.
 115 Ubekendt Villa. Facade & Plan.
 116 Ubekendt Villa (B. Lunos Alle). Skizze.
 117 4 Villaskizzer, ubekendt.
 118 1866 Bülowsvei 6 (Timmermann). Facade & Plan.
 119 Gl. Kongevei 118 & 120 (Mohn & Mackeprang). 2 Facader.

- 120 1866 Gl. Kongevei 118 & 120. Plan og Facade af No. 120.
122 Bülowsvei 5, Plan og Facade.
121 Bülowsvei 5, stor Facade.
122 Bülowsvei 5, 3 st. Planer, 1 Facade. Se Mp. No. 215.
123 Lindevei 7 (Gandrup). Plan.
124 Lindevei 7 (Gandrup). Facade.
125 Falkonerallé 9A (Ritmester Bruhn). Skizze.
126 Frederiksberg Fattighus. Planer og Facade.
127 Wodroffsveis Dampmølle (Bryggeri). Skizze.
128 Wodroffsveis Dampmølle (Bryggeri). Skizze.
129 Gravkapel i Thisted. Skizze.
130 Lindevei 5. Facade og Situationsplan.
131 Ubekendt toetagers Hus. Plan & Facade.
132 1867 Uranievei 11 (Plockross). 2 Planer.
133 Uranievei 11 (Plockross). Plan og Profil.
134 Uranievei 11 (Plockross). 2 Facader.
135 Uranievei 11 (Plockross). 2 Facader.
Uranievei 11 (Plockross), en Facade i st. Maal, stor Mapped 216.
136 Nørager v. Ruds Vedby. Udbygning.
137 Platanvei 7. Facade.
138 Platanvei 7. Facade.
139 Platanvei 7. Plan.
140 Platanvei 7. Detailler.
141 Platanvei 9. Facade.
142 Platanvei 9 & 11. Facade og Detailler.
143 1868 Uranievei No. 1, Wolffs eget Hus, Generalplan.
144 Uranievei No. 1, Wolffs eget Hus, 2 Planer.
145 Uranievei No. 1, Wolffs eget Hus, Facade.
146 Uranievei 1. 3 Facader & Profil.
147 Uranievei 1. Detailler.
148 Uranievei 1. Detailler.
149 Uranievei 1. Detailler.
150 Uranievei 1. Havelaage.
151 Kastanievei 8. Facade & Planer.
152 Gl. Kongevei 102 (Louisberg). Facade & Planer.
153 Gl. Kongevei 102 (Louisberg). Detailler.
154 Ubekendt Villa.
155 Ubekendt Villa.
156 Uranievei (Bentzen). Plan, Facade, Profil.

- 157 1869 Nørager v. Ruds Vedby. Hovedbygning, Facade.
 158 Nørager v. Ruds Vedby. Et enkelt Parti.
 159 Nørager, v. Ruds Vedby, stor Detail.
 160 Nørager v. Ruds Vedby. Udhusene.
 161 Nørager v. Ruds Vedby. Facadedetail.
 162 Uranievei 5. Plan.
 163 Uranievei 5. Plan.
 164 Uranievei 5. Plan.
 165 Uranievei 5. Facade.
 166 Uranievei 5. Facade.
 167 Uranievei 5. Facade.
 168 Uranievei 5. Facade.
 169 Uranievei 15. Facade & Plan.
 170 Uranievei 15. Facade & Plan.
 171 Uranievei 15. Facade & Plan.
 172 Uranievei 3. Skizze, Facade, Plan.
 173 Uranievei 6. Skizzeret Facade.
 174 Uranievei 6. Rentegnet.
 175 Uranievei 6. 3 Planer.
 176 Uranievei 19. (Købke) 2 Facader.
 177 Gl. Kongevei 106 (Sv. Holm) fuldstændig Skizze.
 Uranievei 10. 3 Planer. Se Mp. No. 217.
 Uranievei 10. 4 Facader. Se Mp. No. 218.
- 178 1870 Hj. af Linde- og Kastanievei. Facade & Plan.
 179 Alhambravei. 3 Planer.
 180 Alhambravei. 2 Facader & Profil.
 181 Alhambravei, en større Facade.
 182 Alhambravei, 2 mindre Facader.
- 183 1871 Gl. Kongevei 110, 3 Planer.
 184 Gl. Kongevei 110, 2 Facader & Profil.
 185 Gl. Kongevei 110, 2 Facader.
 186 Uranievei 21 (Frk. Fiedler), 2 Facader.
 187 Uranievei 21 (Frk. Fiedler), 2 Facader.
 188 Uranievei 21 (Frk. Fiedler), 2 Planer.
 189 Uranievei 21 (Frk. Fiedler), 1 Plan og Profil.
 190 Vodroffsvei (Kapt. Wolff), Planer og Facade
- 191 1873 Uranievei 18 (Mansa). 3 Planer.
 Uranievei 18 (Mansa). Facade, Profil. Se Mp. No. 219.

- 192 1874 Tollerup Ladebygning. Plan, Facade, Profil.
 193 1875 Poul Møllers Vei 9. 3 Facader, 3 Planer.
 194 Poul Møllers Vei 2. 3 Facader, 3 Planer.
 195 Forskellige Detailler
 en Konvolut med Brudstykker, der ikke er registrerede.

B. STORT FORMAT

Tilhørende Tegn. l. Format

196	1849	Herregaard. Tilk. lille Sølvmedaille.	
197		En Koncertsal. Konkursarbeide.	No. 7
198	1852	Et Fredens Tempel. Konkursarbeide.	26
199		Fiskehal, Generalplan. Tilk. Neuhausenske Præmie.	31-34
200		Fiskehal, Hovedfacade. Tilk. Neuhausenske Præmie.	
201		Et Bibliothek. Konkursarbeide. Facade	27-28
202		Et Bibliothek. Gavl.	
203	1853	En Malerbolig	40-41
204		En Malerbolig. Facade.	
205		Kapel i Roskilde. Hovedfacade.	
		Kapel i Roskilde. Facade, første Projekt.	} ligger i lille Mappe No. 47B-C-D-E-F Lille Mappe 47B
		Kapel i Roskilde. Sidefacade, første Projekt	
		Kapel i Roskilde. Sidefacade, første Projekt	
		Kapel i Roskilde. Plan, første Projekt.	
		Kapel i Roskilde.	
211		Kapitæl. Nat. Størr.	
212	1858	Fru Lunos Bygning. Grundtvigsvei	72
213	1864	Villa paa Nyvei 4. Facade.	100
214	1865	Villa paa Lindevei 3. Facade.	109-11
215	1866	Villa paa Bülow'svei 5. Facade og 3 Planer.	121-22
216	1867	Villa paa Uranievei 11. Facade.	132-35
217	1869	Villa paa Uranievei 10. 3 Planer.	
218		Villa paa Uranievei 10. 4 Facader.	
219	1873	Villa paa Uranievei 18. 4 Facader, 1 Profil.	191
220	1851	Et zoologisk Museum. Konkursarbeide.	20-21
		Et Hefte Skizzer der ikke er registrerede.	

Henvisninger

Weilbachs Kunstnerlexikon, 1.-3. udgave, 1877-1952.

Architektportraiter tegnede af V. Klein, håndskrift i Det kgl. bibliotek, Ny kgl. S. 3055 4° (kopi i Kunstakademiets samling af arkitekturtegninger).

Knud Millech og Kay Fisker: Danske arkitekturstrømninger 1850-1950, 1951.

Originaltegninger af Henning Wolff i Kunstakademiets samling af arkitekturtegninger.

Jeg takker arkitekt Knud Millech for adgang til dennes håndskrevne notater om Henning Wolff.

De gengivne tegninger findes i Kunstakademiets samling af arkitekturtegninger.

Samtlige fotografier er optaget i 1973 af Hans Christensen. Findes i Frederiksberg Kommunes Bibliotekers lokalhistoriske billedsamling.

Fra almuebibliotek til alménbibliotek

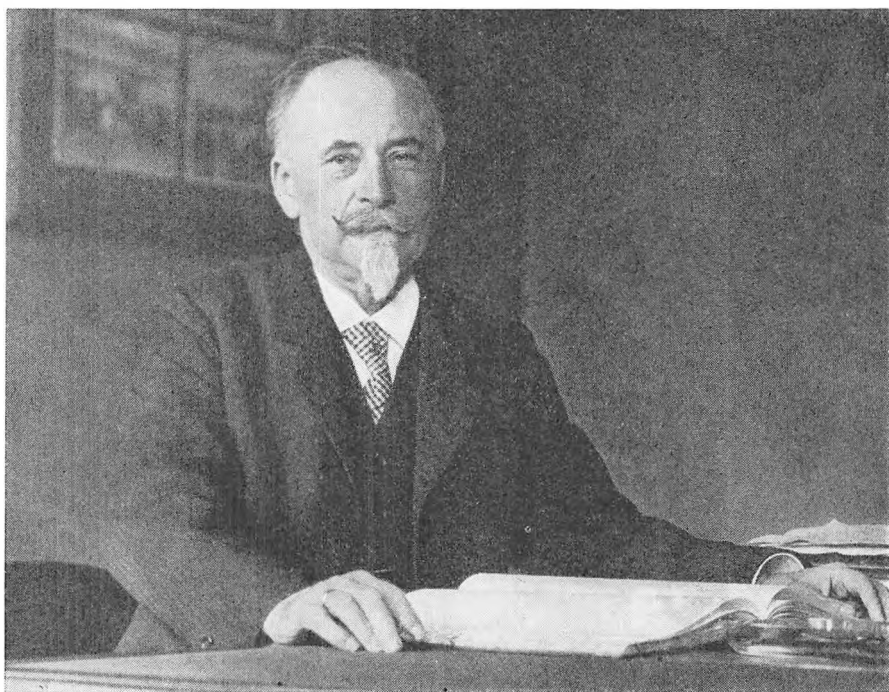
I ANLEDNING AF
DE FREDERIKSBERGSKE FOLKEBIBLIOTEKERS 85-ÅRS DAG
I. OKTOBER 1972

Af JOHS. LEHM LAURSEN

»FRA ALMUEBIBLIOTEK TIL ALMÉNIBLIOTEK« – det er en udvikling, der ikke alene gælder Frederiksberg. Tværtimod dækker disse gloser hele det danske folkelige biblioteksvæsens udvikling gennem de sidste 100 år. Hvad der derimod kunne synes at være karakteristisk for biblioteksvæsenet på Frederiksberg, er, at denne udvikling her er forløbet uden direkte kontakt med de oplysningsbestrebelse, der andre steder så åbenbart har skabt baggrunden for den folkelige biblioteksbevægelse i det 19. århundrede.

Dette hænger sammen med Frederiksbergs særlige historie. Vist har Frederiksberg en særlig historie, en på mange måder meget fængslende historie. Det er landsbyen Solbjerg og dens fæstebønderes historie, der brat ophørte, da den kongelige økonomi i 1620 troede at se en fordel i at bruge Solbjergs jorder som tilliggende til Ladegården. Det er Christian IV's Ladegårds kortvarige historie, der definitivt ophørte, da Frederik III skabte Ny Hollænderby i 1651, det år man betragter som det egentlige grundlæggelsesår for den by, der først skulle få sit endelige navn, efter at Frederik IV havde bygget sit slot herude. Det er endvidere slottets historie og de store gårdes historie. Det er historien om en bondeby, der pludselig blev mondæn landliggerby for hovedstadens storborgere og udflugtssted for den brede befolknings søndagskarer. Og det er historien om et dansk kulturcentrum i guldalderetiden. Omkring år 1800 var Frederiksberg endnu et landsogn med omkring 1200 indbyggere. 50 år efter var beboernes antal vokset til 3000, men bortset fra at nogle centrale gader omkring

Skoledirektør JOAKIM LARSEN, der skabte det frederiksbergske biblioteksvæsen i 1887.

denne tid blev brolagt og fik gadebelysning, var landsbypræget stadig fremherskende. Som virkelig by opstår Frederiksberg først i 1850'erne. Indtil dette tidspunkt leder man forgæves efter det mindste spor af et folkeligt oplysningsarbejde på bogligt grundlag i det lille frederiksbergske samfund.

Byens særegne historie i forbindelse med dens beliggenhed lige uden for hovedstaden er utvivlsomt forklaringen på den manglende berøring med de oplysningsbestræbelser, der udfoldedes andre steder, såvel i byerne som på landet, mellem 1750 og 1850. Fastholder vi billedet af Frederiksberg som landsby i disse 100 år, må vi erindre, at der netop i landsognene foregik et energisk, idealistisk-praktisk oplysningsarbejde i tiden efter bondereformerne. Det kongelige Landhusholdningsselskab gik varmt ind for oprettelse af biblioteker for »landalmuen«, som det hed dengang, og selskabets arbejde bar frugt. I 1840'erne – de folkelige vækkelsers tid – tog Selskabet for Trykke-

frihedens rette Brug sagen op med fornyet kraft for at skaffe læsning til »menigmand«, som det nu hed, og man ved, at Trykkefrihedsselskabet støttede 441 sognebiblioteker. Vi ved, at en række sogne i hovedstadens umiddelbare nærhed havde biblioteker, således fik Gentofte sit i 1813, Ballerup i 1814, Gladsaxe i 1819 – men Frederiksberg var biblioteksløs. Ofte stod sognenes præster og lærere centralt i dette arbejde, og man skulle synes, at Frederiksberg måtte have haft en chance om ikke før så dog efter 1835, da LAURITZ CHRISTIAN HOLSØE blev kaldet til sognepræst for Frederiksberg og Hvidovre, for Holsøe havde fra sit tidligere kald i Øster Egesborg i Præstø amt biblioteksmæssig erfaring. I Øster Egesborg havde han i 1828 taget initiativ til oprettelse af et sognebibliotek, der navnlig benyttedes af sognets ungdom, efter at den havde gået til konfirmationsforberedelse hos ham. Hans interesse for ungdommen gav sig også til kende på Frederiksberg, hvor han tog livlig del i skolevæsenets forbedring, men der er ingen vidnesbyrd om, at han har virket for oprettelse af et bibliotek her. Som landsogn var Frederiksberg uden berøring med de oplysningsbestrebelse, der satte deres præg på talrige andre landsogne i den tid.

Betragter man dernæst Frederiksberg under by- eller købstadsmæssig synsvinkel – indbyggerantallet var jo trods alt større end i mange landsogne – er indtrykket lige så negativt. I mange provinsbyer rådede man i samme tidsrum over betydelige bogsamlinger i de lærde skolers biblioteker. Omend disse bogsamlinger overvejende var af lærd karakter, rummede de dog megen historisk litteratur, som kunne læses også af menigmand; deres virke nåede vel ikke ud i de brede lag, men de gav faktisk adgang til læsning for dem, der gav interesse til kende, og derved blev de medvirkende til at skabe en bibliotekstradition på stedet. En anden type provinsbiblioteker var de såkaldte stiftsbiblioteker i stiftsbyerne, som regel skabt ved bog- og pengegaver fra præste- og borgerskabet. Omend deres bogsamlinger ved denne tilfældige anskaffelsespraksis blev såre blandede og langt fra afbalancerede, var også de med til at tilfredsstille det voksende bogbehov og skabe en bibliotekstradition. Men den lille by Frederiksberg havde ingen institutioner af denne art og derfor ingen boglig tradition, der kunne forberede et offentligt biblioteksvæsen.

Udlånslokalet i det ene bibliotek fra 1887, biblioteket på Lampevejens (senere Howitzvej) Skole. Fotografiet er dog af senere dato, ca. 1910. På pulten til venstre overlærer Vilhelm H. H. Petersen. Bibliotekets leder, overlærer, senere skoleinspektør C. A. S. Bindslev, står bag bordet til højre og giver øjensynlig råd til en låner. De to ekspederende damer ved skranken og ved siden af pulten er Bindslevs døtre. Den ene, Gerda Elisabeth (Lis) Bindslev, blev uddannet som bibliotekar og blev senere leder af et filialbibliotek og af Patientbiblioteket på Frederiksberg Hospital. Bemærk de primitive bogbind med påklæbde nummersedler.

Ser man endelig på datidens Frederiksberg som nabo til hovedstaden, får man dels et overvældende indtryk af byens fattigdom på boglige ressourcer, men dels også den bedste forklaring på denne fattigdom. Det tør nok antages, at Frederiksbergernes eventuelle boglige behov har kunnet tilfredsstilles inde i hovedstaden. Her var mange forskellige muligheder for hånden, fra de fornemste og virkelig betydelige til de tarveligste og ofte direkte skadelige.

Hovedstaden var fra gammel tid hjemstedet for de nationale videnskabelige biblioteker, men hverken disse eller de fagbiblioteker, der mellem 1750 og 1800 opstod ved forskellige videnskabelige institutioner eller læreanstalter som f.eks. Botanisk Have, Kunstakade-

Det andet bibliotek fra 1887 blev anbragt på Skolen på Niels Ebbesens Vej. Af dets første lokale eksisterer intet billede. Her ses bibliotekets andet lokale: i gymnastikhusets tagetage, hvor udlånet foregik fra 1909 til 1937. Guldbrandsen fot.

miet, Veterinærskolen var beregnede for menigmand. Ganske vist erklæredes Det kgl. Bibliotek for offentligt i 1793, men benyttelsen var besværlig og tilmed begrænset af bibliotekets bevaringspligter overfor den danske litteratur, og embedsmændenes imødekommethed var ikke alt for stor. Så synes menigmand at have haft mere glæde af det allerede dengang meget gæstfri Universitetsbibliotek. Men allerede i 1775 havde historikeren, professor P.F. SUHM gjort sit private kæmpebibliotek på 100.000 bind offentligt tilgængeligt, og udlån herfra skete med en liberalitet uden grænser. Hovedstadens beboere havde her fået en guldgrube stillet til rådighed, og selvom hele herligheden kun varede til 1796, da Suhm af økonomiske grunde så sig nødsaget til at sælge sit bibliotek til Det kgl. Bibliotek, må betydningen af hans initiativ for at skabe et offentligt bibliotek i hovedstaden ikke undervurderes.

Men foruden denne storstilede virksomhed havde hovedstaden både samtidig og ikke mindst efter år 1800 talrige andre kilder, hvor tørsten efter læsning kunne slukkes. De fik udtryk i to indbyrdes modstridende retninger: en merkantil og en filantropisk, og desuden i en tredje retning, der måske bedst kan betegnes som kollektive foranstaltninger til gavn for begrænsede kredse af læsere, af hvilke der krævedes medlemskab i disse foranstaltninger.

Den merkantile retning arbejdede med flere former. Lejebiblioteker kendes i København allerede i 1760. Man kunne i dem for små penge låne især tidens billige – og hermed menes »kulørte« – underholdningslitteratur, i nogle lejebiblioteker dog også lødigere sager, således hos Stadthagen, der er kendt fra Poul Martin Møllers »Hans og Trine«. Driftige boghandlere åbnede også læseværelser, hvor håndbøger kunne benyttes, og aviser og tidsskrifter læses, men adgangen var betinget af et kontingent. Man har endogså kendskab til, at benyttelsen kunne være betinget af en vis fortæring eller af indtagelse af forfriskninger, hvilket kan minde om Wienerbefolkningens cafésikke den dag i dag. Også begrebet læsekredse med cirkulerende »læsetasker« eksisterede, organiseret af boghandlere.

Den filantropiske retning, hvortil naturligvis også Suhms bibliotek må regnes, havde fortrinsvis – som hos ham – idealistiske motiver, men kunne også være forbundet med ønsket om at opnå hædersbevisninger. Men uanset motivet har mange velstående borgere foruden mange af kirkens folk gjort sig fortjent på dette område. Berømtest ved siden af Suhm er vel brødrene Classens biblioteker, der dog aldrig fik den brede benyttelse, der blev Suhms bibliotek til del.

Endelig møder vi det kollektive initiativ i tidens borgerlige klubber – kendtest blandt disse Drejers klub – der som regel alle havde både udlånsbibliotek og læseværelser, og i læseselskaberne, der blomstrede frodigt fra 1770'erne til langt op i det næste århundrede. Som et af de første kan nævnes Det typografiske Selskab, stiftet 1772, som et af de senere Athenæum fra 1824. Herfra er springet til foreningsbibliotekerne ikke stort. Fælles for alle disse kollektive foranstaltninger var som nævnt betingelsen medlemskab.

Jo længere vi når op efter år 1800, og jo større den lille by udenfor vestvolden blev, des større må behovet være blevet, og da vi på

I 1915 blev biblioteket på Howitzvejs Skole slået sammen med det i 1914 oprettede hovedbibliotek, der havde fået lokale i den nedlagte hospitalsbygning Howitzvej 26. Flytningen synes hverken med hensyn til udlånslokalets eller bøgernes udseende at have medført nogen forandring til det bedre. På fotografiet, der menes at være optaget 1919, kort før biblioteket på ny skiftede bopæl, ses til højre med hånd under kind bibliotekernes første biblioteksuddannede leder, Åge Sorterup.

datidens Frederiksberg hverken finder offentlige biblioteker, merkantile eller filantropiske foretagender og ikke heller kollektive læseforanstaltninger, er det næppe for dristigt at slutte, at det netop er mangfoldigheden af alle disse kilder inde i hovedstaden, der har overflødiggjort lignende kilders tilvejebringelse ude på Frederiksberg. I Kracks Vejviser for Kjøbenhavn og Frederiksberg for 1871 finder vi for første gang under rubrikken »Lejebiblioteker« et sådant på Frederiksberg, nemlig T.C. Ørfeldts, beliggende Smallegade 6. På Vesterbrogade, men i København, vist omtrent, hvor Havemanns Magasin ligger nu, havde der dog i 60'erne ligget et lejebibliotek, som nok kan tænkes at have haft søgning af borgere fra Frederiksberg. Men i

Barakken på Jernbanestien, der fra 1919 rummede det frederiksbergske centrale bibliotek, hovedbiblioteket, havde et ganske idyllisk ydre. Det indvendige frembød ingen luksus, men sammenlignet med tidligere lokaler var der dog tale om betydelige fremskridt.

60'erne, for ikke at tale om 1871, er vi inde i en ny tid, Frederiksbergs vældige og hastige udviklings- og bebyggelsesperiode, der fra ca. 1850 til 1900 bragte folketallet op fra 3000 til 70.000, og under denne udvikling måtte omsider et lokalt initiativ vågne. Det skete i 1870.

I efteråret 1868 oprettedes i Frederiksberg Sogn, 3: kirkesogn, der på det tidspunkt var meget større end nu og bl. a. omfattede Vesterbro, ligesom i andre kirkesogne i hovedstaden en såkaldt »understøttelsesforening«. Da den var en fortsættelse af den tidligere »Bespisningsforening for Frederiksberg, Vesterbro og Omegn«, må dens understøttelse vel i første række have drejet sig om materielle ydelser. Den tog imidlertid også andre opgaver op. Således tog i foråret 1870 medlemmer af foreningen sammen med andre af sognets beboere initiativet til dannelsen af en bogsamling til brug for sognets arbejder-

Interiør fra biblioteksbarakken på Jernbanestien. I forgrunden udlånslokalet. Gennem den åbne dør i baggrunden skimtes læsesalen, den første på Frederiksberg.

befolkning. Man foranstaltede en indsamling af bøger og fik samlet så mange, at man den 16. december 1870 i et lejet lokale, Vesterbrogade 70, kunne åbne »Frederiksberg Sogns Folkebibliotek«. Skønt beliggenheden udiskutabelt både da og senere, da virksomheden flere gange skiftede adresse, var i Københavns Kommune, var dette Frederiksbergs første folkebibliotek. Om dets virksomhed kendes ingen beretning, endsiige nogen statistik. Men benyttelsen kan vel ikke have været helt ringe, da en trykt katalog over bogbestanden udsendtes i ikke mindre end 5 udgaver mellem 1871 og 1879.

Det kunne være fristende at gennemgå bibliotekets bogbestand, som den fremtræder i en af disse kataloger, men hertil er pladsen for knap. Det skal blot konstateres, at den har været et besynderligt sammensurium. I og for sig forekommer mange gode bøger, som ethvert bibliotek endnu i dag bør have, men aldeles ukritisk står side om side med disse den sælsomste underholdningslitteratur, især indenfor over-

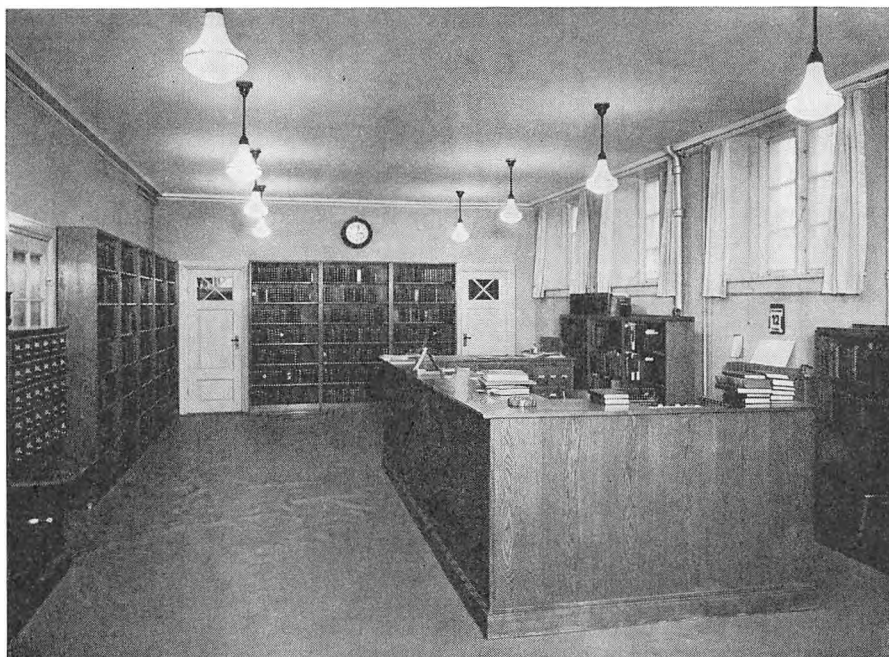

Kommunens tredje bibliotek – for Godthåbsvej kvarteret – åbnedes 1901. Af det oprindelige lokale i Skolen på Godthåbsvej og af det andet domicil i en lejlighed på Godthåbsvej er ikke bevaret noget billede. Det palmesmykkede lokale her er bibliotekets tredje hjemsted i den tekniske skole på Falstersvej, hvor virksomheden fandt sted fra 1930 til 1954. Guldbrandsen fot.

sættelserne. Faglitteratur er relativt godt repræsenteret, navnlig indenfor dansk historie og personalhistorie, men tilfældighed præger naturligvis også denne del af samlingen. I et og alt et utvivlsomt karakteristisk udtryk for tidens velmente, men temmelig hovedløse almuebiblioteker.

Biblioteket kom til at føre en omflakkende tilværelse. I april 1873 flyttede det til Vesterbrogade 76. Den 1. november 1874 sammen sluttedes den lange række af hidtil selvstændige understøttelsesforeninger i de københavnske kirkesogne i den store organisation »Kjøbenhavns Understøttelsesforening«, der eksisterer den dag i dag. Også Frederiksberg Sogns Understøttelsesforening sluttede sig hertil og fik betegnelsen »Vesterbros og Frederiksberg Afdeling«, men fortsatte

Dette nøgterne lokale rummede filialbiblioteket i Lindevangskolens kælder med indgang fra Ewaldsensvej fra 1930 til 1955. I et lokale ved siden af havde hovedbiblioteket fjernmagasin, indtil den nye bygning på Solbjergvej blev taget i brug 1935. Guldbrandsen fot.

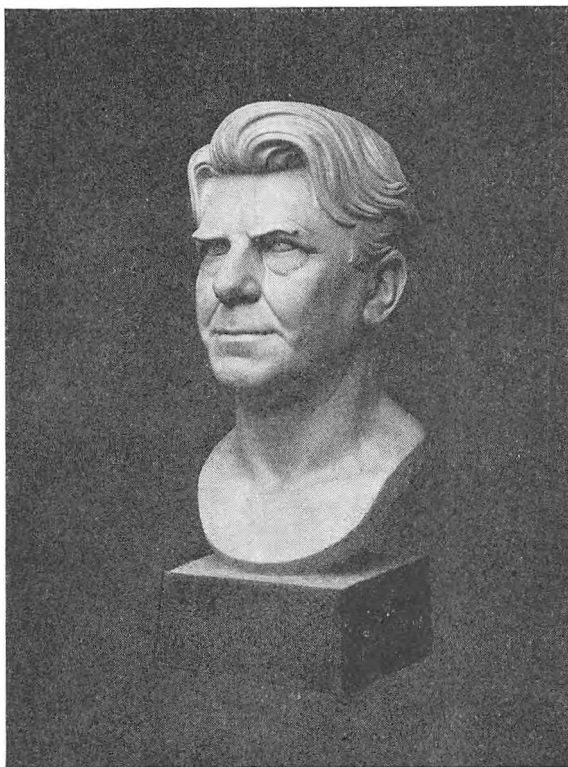
virksomheden uændret. I oktober 1878 fik biblioteket større og bedre lokaler i bygningen Gasværksvej 1, hvor der også blev plads til en læsestue. Samtidig skiftede det navn til »Vestre Afdelings Folkebibliotek«. Læsestuen fik imidlertid kun ringe søgning og blev nedlagt den følgende sommer. I 1881 gik man tilbage til det oprindelige navn »Frederiksberg Sogns Folkebibliothek.« En ny flytning fandt sted i oktober 1883 til Gasværksvej 11, men to år senere, 1. november 1885, var bibliotekets dage talt, idet Understøttelsesforeningen overdrog det »med Aktiver og Passiver« til Københavns Kommune, der netop dette år oprettede sine egne kommunale biblioteker. Ved overtagelsen betalte Københavns Kommune Understøttelsesforeningen et beløb svarende til halvdelen af bogbestandens vurderingsværdi. Dette beløb udgjorde 700 kr., som skulle udgøre en grundfond til dannelsen af et nyt folkebibliotek på Frederiksberg. I 1886 rettede Understøttel-

sesforeningen en forespørgsel til Frederiksberg Kommunalbestyrelse, om hvorvidt denne måtte være villig til at oprette et kommunalt folkebibliotek mod at få overladt de 700 kr. Den 7. oktober 1886 forelagdes sagen for Kommunalbestyrelsen af kommunalrepræsentationens formand, overrettsjustitiarius N.F. SCHLEGEL, som anbefalede at oprette to biblioteker. Forslaget behandledes på kommunalbestyrelsens følgende møde, hvorfra det henvistes til et udvalg, der indstillede, at der oprettedes to kommunale folkebiblioteker i lighed med de københavnske, der var blevet oprettet i 1885, men – som det hed i indstillingen – »noget mindre og med et simplere Apparat, saa at der ikke blev indrettet Læsestuer og heller ikke lejet Lokaler til Bibliothekerne, men at disse fik Plads paa to af Kommunens Skoler«. Denne indstilling fulgte Kommunalbestyrelsen, der i sit møde den 2. december 1886 vedtog at oprette to kommunale folkebiblioteker fra 1. oktober 1887. Ad disse unægtelig noget snørklede veje blev velgørenhedsbiblioteket »Frederiksberg Sogns Folkebibliotek« til »Frederiksberg Kommunes Folkebibliotek« eller som denne institution har heddet fra 1. januar 1922: »Frederiksberg Kommunebibliotek« og siden 1. april 1965: »Frederiksberg Kommunes Bibliotek«.

Frederiksberg havde imidlertid længe før 1887 haft et offentligt biblioteksvæsen – men kun for kommunens børn. Disse tidlige børnebiblioteker var skolebiblioteker. Bortset fra den gamle sogneskole, der byggedes 1737 i Pile Allé, var Skolen på Falkonéralléen, der blev opført i 1863, den første frederiksbergske kommuneskole. Allerede i 1865 åbnedes her en udlånsbogsamling for skolens elever, og efterhånden som nye skoler blev bygget, blev der straks indrettet børnebogsamlinger med udlån. I 1887, da de kommunale biblioteker for den voksne befolkning åbnedes, havde man allerede 5 sådanne skolebiblioteker i gang. I en skolestatistik fra 1889 er det oplyst, at mindre end 10% af Danmarks folkeskoler havde børnebogsamlinger. På denne baggrund må den konsekvent gennemførte skolebibliotekspolitik på Frederiksberg kaldes imponerende. Kommunens styre må have været lydhørt og fremskridtsvenligt, men drivkraften bag denne velvilje har utvivlsomt været den store skolemand JOAKIM LARSEN, der netop startede sin skolegerning på Frederiksberg i 1865, det år, det første skolebibliotek og hermed det første offentlige bibliotek i

Skoledirektør
SOFUS FRANCK,
der sammen med Krogh-
Jensen gennemførte det
frederiksbergske biblioteks-
væsens reorganisation og
modernisering fra midten
af 20'erne til midten af
30'erne. Buste af billed-
huggeren Max Andersen
1936. Privateje.

kommunen så dagens lys. I 1885 blev han professor N.J. Fjords efterfølger som leder af kommunens skolevæsen, senere med titel skoledirektør. I arbejdet for oprettelsen af »Frederiksberg Kommunes Folkebiblioteker« i 1886-87, var det i virkeligheden Joakim Larsens positive indstilling til den folkelige bibliotekssag, der sejrede gennem politikernes vedtagelse af de to bibliotekers oprettelse. Han er den faktiske skaber af det frederiksbergske offentlige biblioteksvæsen.

Som de fleste andre steder i landet er også det frederiksbergske folkebiblioteksvæsen opstået i nær kontakt med folkeskolens arbejde, og gennem mange år var det mænd fra folkeskolen, der både ledede bibliotekerne og passede deres daglige arbejde. Vi hørte før, at de to første biblioteker efter kommunalbestyrelsens beslutning skulle have plads på to af kommunens skoler, og det fik de også, det ene i Skolen på Lampevej, det andet i Skolen på Niels Ebbesens Vej. Tilknyt-

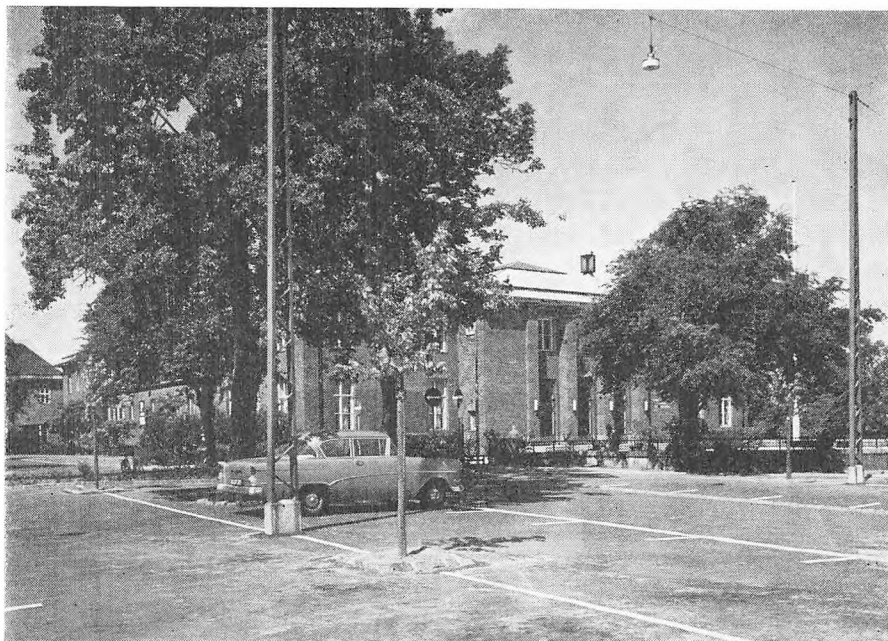
Stadsbibliotekar, dr. phil. GEORG KROGH-JENSEN i sit kontor i hovedbiblioteket på Solbjergvej. Alfr. Müller fot.

ningen til skolevæsenet blev yderligere understreget ved, at skoledirektør Joakim Larsen også blev leder af biblioteksvæsenet. Hans efterfølgere i skoledirektørembedet blev ikke ledere af bibliotekerne, men i deres egenskab af direktører for kommunens kulturelle forvaltning blev de øverste forvaltningschefer også for bibliotekerne. Denne ordning er bevaret til den dag i dag. Det daglige arbejde ikke blot i de to biblioteker fra 1887, men også i det tredje, der oprettedes den 1. september 1901, og som fik lokale i annexet til Skolen på Godthåbsvej, blev også varetaget af skolens folk, og denne ordning bestod i hvert fald til og med 1914, fra hvilket tidspunkt biblioteksarbejdet efterhånden overgik til biblioteksuddannede personer. Samme år, 1914, blev ledelsen af bibliotekerne overdraget til en mand, der ikke var lærer, men cand.theol. med efterfølgende biblioteksuddannelse:

ÅGE SORTERUP. Han var bibliotekernes chef til 1935. Her skal iøvrigt ikke tales om personer. En institutions tilblivelse og udvikling er talrige menneskers værk. Frederiksberg Kommunebibliotekers historie danner ingen undtagelse herfra: kommunalpolitikere, den kommunale forvaltnings embedsmænd, skole- og biblioteksfolk har i et antal på mange hundrede fra 1887 til i dag ydet deres indsats, som bibliotekernes nuværende standard er resultatet af. Men to mænd, en skolemand og en bibliotekar, har præget dette resultat dybere og varigere end alle andre, skoledirektør SOFUS FRANCK og stadsbibliotekar, dr. GEORG KROGH-JENSEN. Da bibliotekerne i 1920'erne kom ind i en administrativ og arbejdsmæssig krise, der udviklede sig til en tillidskrise, blev administrationen overdraget til Franck, der sammen med den i 1924 som kredsbibliotekar og souschef ansatte Krogh-Jensen gennemførte de reformer, der skulle til, og som har vist sig så rigtige, at de stadig er den faste grund, bibliotekerne bygger på. Af dette samarbejde opstod i årenes løb mange betydningsfulde resultater, hvoraf to skal fremhæves: bygningen af det store hovedbibliotek 1933-35 og sammenslutningen af skolebibliotekerne i 1937 med det dette år oprettede offentlige børnebibliotek til en fælles institution, der fik navnet Frederiksberg Kommunes Børnebiblioteker. Krogh-Jensen blev Sorterups efterfølger som bibliotekernes leder fra 1936 til 1953.

Det har til enhver tid siden bibliotekernes start været betragtet som en væsentlig opgave at gøre adgangen til bøgerne let for borgerne. I 1887 nøjedes man ikke med ét bibliotek, men placerede et i hvert af byens bebyggede kvarterer. Efterhånden som bebyggelsen bredte sig, har man ladet biblioteksafdelinger oprette i de ny kvarterer. Men benyttelsens udvikling medførte også, at de oprindelige lokaler blev for små, og afdelingerne har måttet flyttes, udvides og moderniseres adskillige gange. Den lokalemæssige udvikling har selv sagt været et vigtigt led i bibliotekernes udvikling fra nødtørftige almuebiblioteker til moderne alménbiblioteker.

Biblioteket i Skolen på Lampevej har haft den største udvikling. Det lå jo i kommunens centrum, og da bibliotekernes benyttelse, bogbestandens udbygning og iøvrigt en fornuftig økonomisk planlægning nødvendiggjorde en biblioteksorganisation med et større

Hovedbiblioteksbygningen Solbjergvej 21-25, set fra syd-øst. Bygningen blev opført 1933-35 på en grund umiddelbart bag ved biblioteksbarakken og åbnet for publikum 1. oktober 1935. Ellegaard-Frederiksen fot. 1959.

hovedbibliotek og mindre filialbiblioteker i stedet for ens store afdelinger i de forskellige kvarterer, blev naturligvis det centrale bibliotek udpeget som hovedbibliotek. Dette skete i 1914, da hovedbiblioteket med den nyoprettede læsesal indrettedes i iøvrigt fuldstændig uegnede lokaler i den forladte hospitalsbygning, nr. 26 på Howitzvej, som Lampevejen i mellemtiden havde fået navneforandring til. Hertil kobledes så fra januar 1915 det gamle bibliotek fra Skolen på Lampevej, således at det centrale bibliotek kom under samme tag med alle dets funktioner. Pladsforholdene var ringe og indretningen yderst tarvelig. Til alt held for biblioteket besluttedes det få år senere at anvende hospitalsbygningen som husvildebolig, og biblioteket måtte derfor i 1919 flytte derfra til den nyopførte træbarak på Jernbanestien, som det ganske vist kun fik halvdelen af, idet Huslejenævnet også fik lokaler her. Denne situation varede til 1928, da biblioteket

Den store udlånsal i hovedbiblioteket, stort set som benytterne kender den i dag. Fotografiet er dog fra 1960'erne. På bagvæggen over reolrækken Frede Christoffersens seks store malerier, »Døgnnet«, som bibliotekerne modtog som jubilæumsgave i 1962. H. Aue fot.

fik overladt hele barakken. Men virksomheden var nu inde i en så voldsom vækst, at man allerede i 1932 måtte flytte nogle kontorer til Skolen på Howitzvej, der således for anden gang kom til at tjene biblioteksformål. I de år fandt bibliotekernes byggesag sin løsning. Den 13. marts 1933 blev opførelsen af kommunens store ny hovedbibliotek på arealet umiddelbart bag ved træbarakken vedtaget af kommunalbestyrelsen, og arbejdet blev straks sat i gang. Den 1. oktober 1935, på bibliotekets 48 års fødselsdag, åbnedes den ny bygning, og her samledes så alle de funktioner, der hører til et moderne hovedbibliotek: centraladministrationen, tekniske afdelinger, udlån, læsesal, magasiner, mødelokaler m. m. I 1937 føjedes hertil det ny børnebibliotek.

Det andet bibliotek fra 1887 ligger stadig på Skolen på Niels Ebbesens Vej, men har 2 gange skiftet lokaler indenfor skolens om-

Hovedbibliotekets læsesale, fotograferet 1960. I forgrunden avislæsesal, inden for denne studiesalen med håndbøger og tidsskrifter. Ole Woldbye fot.

råde, først i 1909, da det flyttedes fra det oprindelige klasseværelse til et større rum i tagetagen over gymnastikhuset. Adgangen hertil var unægtelig besværlig. Fra gaden måtte man passere skolegården og derefter bestige trappetårnets 64 trin for at komme til biblioteket, og det måtte man gøre i 27 år. Det var en stor forbedring, da man i 1937 fik rådighed over et par lokaler i stueetagen i den del af skolen, der ligger ud mod Niels Ebbesens Vej. Skønt disse lokaler er brugbare og også bruges den dag i dag, er biblioteket her den eneste biblioteksafdeling på Frederiksberg, der ikke er indrettet på højde med tidens krav til hensigtsmæssighed og udstyr. Men den dag, det flyttes til moderne omgivelser, forsvinder også den sidste rest af gamle tiders biblioteker på Frederiksberg.

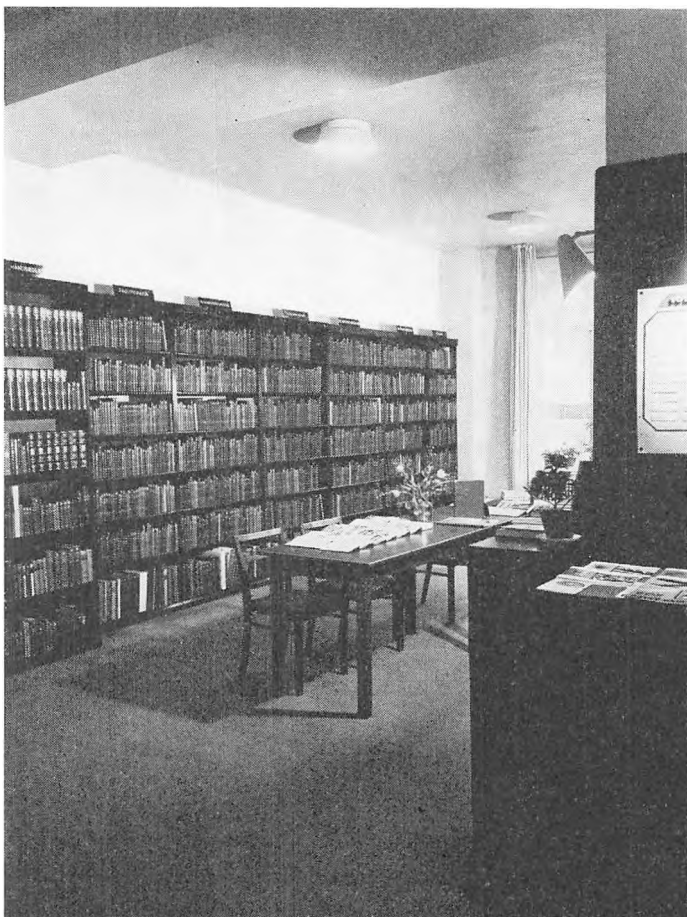
Som allerede nævnt blev et tredje bibliotek åbnet 1901 i Skolen på Godthåbsvej. Også det har skiftet bopæl flere gange. I 1909 flyttede det ind i en 1.sals lejlighed Godthåbsvej 32B og i 1930 til rum-

Børnebiblioteket Solbjergvej 23 i fuld aktivitet. Forrest udlånet, bag glasdøren læsesalen for børn. Ole Woldbye fot.

melige og smukke lokaler i den ny tekniske skole på Falstersvej. Her havde det til huse i 24 år. Da det ny hovedbibliotek kom til i 1935, blev det tydeligt, at placeringen på Falstersvej var forkert i kvarteret. Beliggenheden var for nær ved hovedbiblioteket. Mange benyttede foretrak at gå til Solbjergvej, og biblioteksbenyttelsen på Falstersvej faldt år for år. Men først i 1954 lykkedes det at skaffe biblioteket en rigtigere placering, da det fik sin nuværende plads på hjørnet af Godthåbsvej og Tesdorpsvej i helt moderne indrettede lokaler i en bygning, opført til netop dette formål.

Et fjerde bibliotek blev nødvendigt, da bebyggelsen udenfor Fasanvejen tog fart, og i 1930 åbnedes et filialbibliotek i et par kælderrum i den nyopførte Lindevangskole. Adgangen hertil fra den lille gade Ewaldsensvej var ikke ideel, lidt uanselig og bortgemt, men ikke desto mindre forsynedes kvarterets beboere med bøger herfra i 25 år, indtil biblioteket i 1955 flyttedes til Roskildevej i en bygning ved foden af

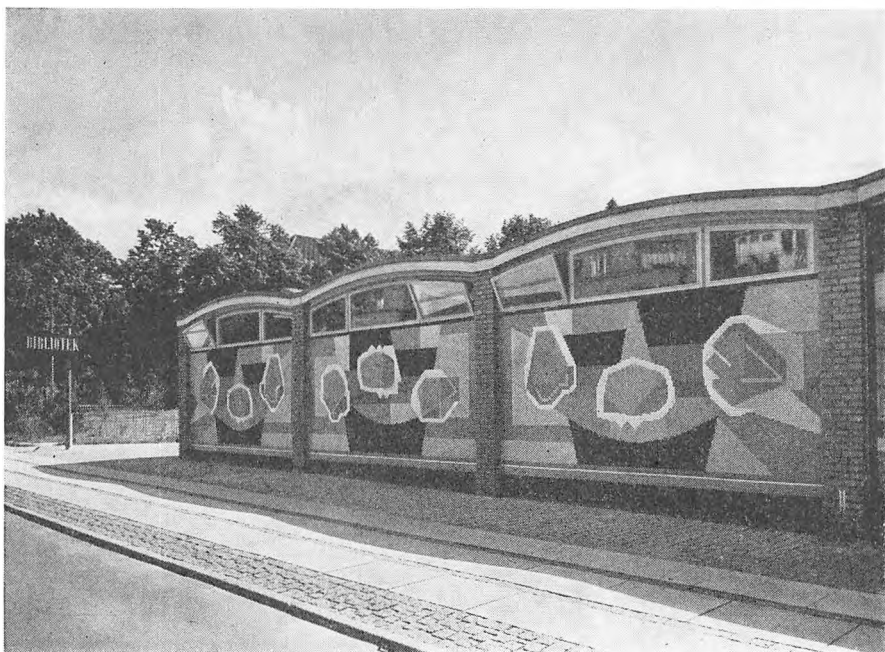

Filialbiblioteket på Niels Ebbesens Vej i sin nyeste skikkelse, mange gange moderniseret og fikset op, men lokalet er stadig det gamle og utilstrækkelige fra 1937. Ellegaard-Frederiksen fot.

højhusene. Det er vel i dag byens mest moderne og smukkeste bibliotek, der forøvrigt foruden udlån, læsesal og mødelokaler også rummer en børnebiblioteksafdeling, hidtil den eneste ved siden af hovedbørnebiblioteket på Solbjergvej.

Beboerne omkring Lindevangen og Finsensvej følte sig imidlertid biblioteksmæssigt svigtet ved denne flytning, og som følge af en borgerprotest vedtog kommunalbestyrelsen den 9. maj 1955 at op-

Godthåbsvej kvarterets filialbibliotek flyttede 1954 fra Falstersvej til en nyopført bygning Godthåbsvej 85 A. Udsmykningen af de tre facadefelter er et mosaikarbejde udført af maleren Mogens Magnussen 1955-56. Ellegaard-Frederiksen fot.

rette et femte bibliotek i det projekterede bygningskompleks »Finsenshave«, der skulle rejses på det areal, hvor der hidtil havde ligget barakker i den yderste, vestligste ende af Finsensvej. Man var fra vedtagelsen klar over, at der ville gå nogle år, før dette bibliotek kunne åbnes, da det skulle have sin plads i den del af komplekset, der ville blive opført sidst, men havde dog ikke regnet med, at det ville vare 8 år, før det stod færdigt. Tidens vanskeligheder for al byggevirksomhed var skyld heri. Biblioteket blev omsider åbnet 1. oktober 1963.

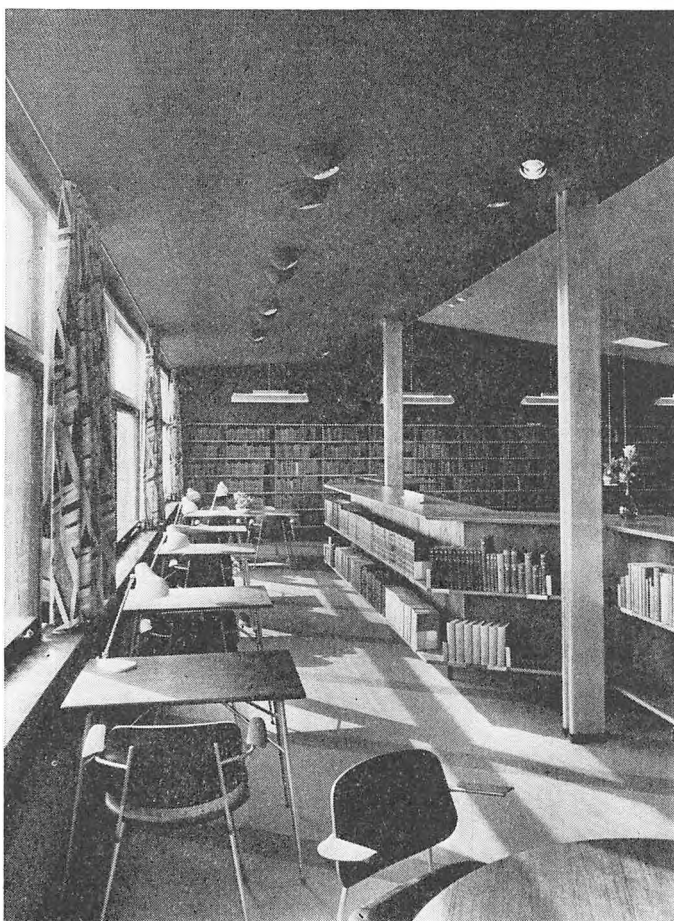
Med sit centralt beliggende hovedbibliotek og fire filialbiblioteker i byens forskellige kvarterer er Frederiksberg så biblioteksdækket, at praktisk talt ingen voksen biblioteksbenytter har mere end en halv snes minutters gang til nærmeste bibliotek. Helt så ideelt er det ikke for børnenes vedkommende.

Indgangsparti til filialbiblioteket Godthåbsvej med dørene åbne til udlånsalen. Ellegaard-Frederiksen fot.

Den i 1937 oprettede institution Frederiksberg Kommunes Børnebiblioteker, omfattende såvel kommunens 2 forannævnte offentlige biblioteker for børn som skolebiblioteker ved samtlige kommuneskoler, ophørte fra 1. april 1965 at eksistere. De offentlige børnebiblioteker blev fra denne dato tilsluttet bibliotekerne for voksne under fællesnavnet Frederiksberg Kommunes Biblioteker. Skolebibliotekerne blev udskilt af kommunens offentlige biblioteksvæsen, og indgik fra samme tidspunkt som et led af skolevæsenet med navn Frederiksberg

Biblioteket på Lindevangskolen flyttede 1955 til store, moderne udstyrede lokaler i butiksføljen til punkthusene ved Roskildevej. På billedet ses læsesalsafsnittet af den store udlånsal. Ellegaard-Frederiksen fot.

Kommunes Skolebiblioteker, men i hvert fald indtil videre i økonomisk, bogvalgmæssigt og biblioteksteknisk samarbejde med Frederiksberg Kommunes Biblioteker. Skolebibliotekerne er kun tilgængelige for den enkelte skoles elever og er lukkede i ferier og på skolefridage. For børn, der ikke går i kommuneskolerne, er der således kun 2 tilgængelige børnebiblioteker, og afstanden til disse kan i mange tilfælde være for stor. Man har dog fra hovedbørnebibliotekets side

søgt at bøde på denne situation ved at anbringe mindre depoter af børnelitteratur på de 3 filialbiblioteker for voksne, der endnu ikke selv har en afdeling for børn.

Antallet af biblioteksafdelinger og disses lokalemæssige forhold er imidlertid ikke nok til at forvandle et almuebibliotek til et alménbibliotek for en hel bys beboere. Hertil kræves tilvejebringelse af en alsidig, stærkt udbygget bogbestand, dækkende alle emner inden for den menneskelige viden både i historisk og aktuel henseende. Og det stiller krav om kvalificeret personale i tilstrækkeligt antal, også for til stadighed at kunne tage nye opgaver op, som de skiftende tider kræver løst. Dette er imidlertid bibliotekernes interne faglige og tekniske udviklingshistorie, som er belyst i to jubilæumsskrifter udgivet af bibliotekerne i 1937 og 1962, hvorfor den ikke skal behandles her. Uden således at komme ind på denne side af bibliotekernes historie skal det derimod forsøges at illustrere forskellen på det gamle almuebibliotek og vore dages moderne alménbibliotek.

Det biblioteksvæsen, der åbnedes med 2 biblioteker i 1887, adskilte sig ikke synderligt fra det gamle »Frederiksberg Sogns Folkebibliothek«, som det afløste. Den eneste forskel var i mange år, at dets eksistens var sikret ved, at det i stedet for at være afhængigt af velgørenhed var blevet kommunalt. At det var og længe forblev almuebogsamlinger på det jævne, der henvendte sig til »Ubemidlede og Folk i smaa Kaar, for hvem Bøgenes Tilvejebringelse paa anden Maade er vanskelig«, det fremgår ikke alene af det første reglement, hvorfra dette citat er hentet, men i endnu højere grad af de kataloger over bogbestanden, der blev udsendt mange år frem. Bogbestandens sammensætning synes ret tilfældig, underholdningslitteraturen dominerer over den lødige skønlitteratur, dog mindre for den danske end for den udenlandske skønlitteraturs vedkommende, men særlig sløjt er det med faglitteraturen, der kun er beskedent repræsenteret og iøvrigt også ofte er underholdningspræget. Omend der fra katalog til katalog spores en stadig mere bevidst tendens til højnelse af standarden, var vejen til det moderne alménbibliotek endnu lang. Bøgenes ydre skikkelse var ikke indbydende, så lidt som lokaleforholdene var det. Virksomheden indskrænkede sig desuden til udlån af bøger. En læsesal, der er eller kan være for ikke at sige bør være et

Udlånsalen i filialbiblioteket Roskildevej 63. Bag den lange, lave reol til højre ligger læsesalen med håndbogsamling og tidsskrifter. Strüwing fot.

moderne biblioteks kerne, fordi den udover det arbejde, den daglig udfører for de mennesker, der benytter den, gennem sin særlige bogbestand er en støtte for praktisk talt hele bibliotekets både indre og ydre virksomhed – en sådan læsesal fandtes overhovedet ikke før 1914, og det varede derefter naturligvis mange år, inden denne læsesal bogligt og personalemæssigt havde nået en standard, der kunne løse alménbibliotekets opgaver. Og talrige andre arbejdsområder der betinger det moderne alménbiblioteks centrale stilling i en kommunes liv, ikke blot i det, vi kalder kulturelle henseender, også i erhvervs-mæssige, sociale og administrative aspekter, kunne overhovedet ikke etableres af pladsmæssige årsager, før bygningsspørgsmålet var blevet løst med opførelsen af et nyt hovedbibliotek. 1920'erne, da en række biblioteksmæssige reformer som tidligere nævnt gennemførtes under Francks og Krogh-Jensens ledelse, var med henblik på et moderne biblioteks alméne sigte en forberedelsesernes tid, hvor bogbestanden

revideredes systematisk og byggedes planmæssigt op, og hvor bogbindenes ydre skikkelse ændredes totalt. Lejebiblioteksbindene med påklæbde papirnumre på ryggene forsvandt, de ringe og hurtigt medtagne skindtyper afløstes af smukke gedigne, rigt varierede bind i mange farver. Mange planer blev lagt og forberedt, så de hurtigt kunne udføres, når tiden var inde.

Og tiden var inde i 1935, da Teknisk Forvaltnings arkitektafdeling under ledelse af afdelingsarkitekt A. S. K. LAURITZEN og den senere stadsarkitekt H. CARL ANDRESEN i snævert samarbejde med Krogh-Jensen havde fuldført den bygning, der gennem mange år skulle blive en af verdens mest beundrede biblioteksbygninger. Tiden fra 1935 og frem til i dag er den store ekspansionstid i det frederiksbergske biblioteksvæsens historie, en næsten uafbrudt vækstperiode for virksomhedens normale publikumsarbejde i udlånsafdelinger og læsesale, men også en næsten år for år uafbrudt udvidelse i den forstand, at nye opgaver og arbejdsområder stadig er blevet lagt ind under bibliotekerne. En hastig opremsning vil give et indtryk heraf: foredragssalens og studiekredsafdelingens etablering, oprettelsen, organiseringen og udbygningen af børne- og skolebiblioteker, af patientbiblioteket på Frederiksberg Hospital, overtagelsen af Bakkehusets Bibliotek og Manuskriptsamling, oprettelse af en række specialsamlinger, som f. eks. Lokalsamlingen og Den lokalhistoriske billedsamling, Genealogisk Samling og Pædagogisk Samling, indrettelse af fotokopieringsanlæg og mikrofilmafdeling, overtagelse af og opbygning af biblioteket på Frederiksberg Gymnasium, administration af Kommunalbestyrelsens Bibliotek på Rådhuset og af Lægebiblioteket og Sygeplejerskeskolens Bibliotek på Frederiksberg Hospital, driften af Alderdomshjemmets Bibliotek, bygning og indretning af 3 nye filialbiblioteker, varetagelsen af udlån på kommunens Hjem for kronisk Syge, biblioteksmæssig betjening af beboerne på plejehjem, pensionistcentre, rekreationshjem m. m. og af enligtboende ældre, kronisk syge eller invaliderede personer, der ikke selv kan besøge bibliotekerne, oprettelse af et særligt musikbibliotek med grammofonpladeudlån, etablering af telefonservice for forretningsdrivende og kontorer. For børnebibliotekernes vedkommende - foruden den også efter 1965 vidtgående service for skoler, de kommunale såvel som andre - betjening af bør-

Frederiksbergs fjerde og nyeste filialbibliotek, åbnet 1963 på Finsensvej 141. Udlånslokalet, der er i to etager, set fra ekspeditionsskranken. Ellegaard-Frederiksen fot.

neinstitutioner, fritidshjem, fritidsklubber m.m. I 1972 betjente voksen- og børnebibliotekerne tilsammen omkring 80 sociale institutioner i kommunen.

Talrige mindre opgaver er taget op og løst, uløste opgaver findes også endnu, og flere vil komme til. At omtale dem alle her ville føre for vidt. Men om dem alle, nævnte eller unævnte, store eller små, gælder det, at de betyder en service, en betjening af boglig og oplysningsmæssig og uddannelsesmæssig art, der henvender sig til hele kommunens befolkning, fra de yngste til de ældste aldersklasser, til alle, der har behov for bøger.

Et bibliotek, der har kapacitet til at løse den opgave, det er hvad vi i dag forstår ved et folkebibliotek, et bibliotek for befolkningen som helhed. Almuebiblioteket er forsvundet. Alménbiblioteket er kommet i dets sted.

Benyttet litteratur

- Helge Nielsen: Folkebibliotekernes forgængere. 1960.
- Chr. Rasmussen: Frederiksberg Kirke 1734-1934. 1933.
- J.C. Mogensen: Den frie Fattigforsorg i Kjøbenhavn og Kjøbenhavns Understøttelsesforenings Historie. 1924.
- Frederiksberg Kommune 1858-1900. 1901.
- Frederiksberg Kommunebibliotekets Beretning 1. April 1936-31. Marts 1937. Med en oversigt over Bibliotekernes Virksomhed 1887-1937. 1937.
- En biblioteksbygning. Anlæg. Funktion. Resultater. Hovedbiblioteket på Solbjergvej 1935-1. oktober-1960. 1960.
- En biblioteksorganisation. Udbygning. Praxis. Intensivering. Frederiksberg Kommunes Biblioteker 1937-1. oktober-1962. 1962.

Oplevelser med Storm Petersen

Af AAGE MARCUS

DEN 6. MARTS i år var det netop 25 år siden ROBERT STORM PETERSEN afgik ved døden, og selvom det siges at de døde rider hastigt er han sandelig ikke glemt endnu og mange af hans tegninger fremkommer til stadighed i bladene. Hans øvrige produktion og hele særprægede personlighed er også fortsat genstand for interesse, og nylig har hans ven POUL CARIT ANDERSEN udsendt et værk i to bind: »Livet er en cirkus« (1972) og »Livet er en gåde« (1973) der tilsammen giver en indgående skildring af Storm Petersen og hans tid. Det kunne derfor forekomme svært at tilføje billedet af ham noget nyt, men hans væsen besad dog så mange facetter og de afspejledes nok lidt forskelligt hos hver af dem der har kendt ham. Der kan i alt fald være grund til at fastholde visse mindre kendte træk og oplevelser som bidrag til mindet om den mærkelige mand.

Allerede i begyndelsen af århundredet, for henved 70 år siden, havde han leveret et antal dels groteske og dels socialt agitatoriske tegninger til dagblade, men hverken derved eller ved hans optræden som skuespiller – ofte kun som statist, men senere, fra 1930 til 1933, dog ved Det kgl. Teater – udmærkede han sig i nævneværdig grad. Rigtig bemærket blev han egentlig først, da han i den skæbnesvangre sommer 1914 lod sig forlede til at optræde i en lille kabaret med navnet Edderkoppen som den svenske sangerinde ANNA NORRIE havde åbnet på hjørnet af Rådhuspladsen og Frederiksberggade oppe på 1. sal. Som alle andre tilskuere ved forestillingerne her blev den der skriver dette begejstret over den mildest talt aparte måde på hvilken den dengang unge og meget spinkle Storm Petersen i nærmest improviserede monologer kunne fremstille forskellige, temmelig havarerede figurer der udtrykte sig i en helt ny og overmåde morsom jargon.

Hans præstationer gjorde så stor lykke at han skrev nogle af sine »tekster« ned, og i 1915 blev de udgivet med titlen »13 øre – alt iberegnet«. Han blev knyttet fast til kabaretten og optrådte dels der og, med flere og flere nye numre, også på tournéer rundt om i landet. Efter en pause, bl.a. på grund af en rejse til Amerika i 1919, kom en ny kabaretperiode i et af en teatermand HILMAR CLAUSEN samlet ensemble ved navn Bonbonnièren der fra 1921 til 1926 havde til huse i Industribygningen ved Rådhuspladsen. Imidlertid var i 1916 et nyt eftermiddagsblad, B.T., blevet startet, og da Storm allerede i et par år havde leveret bidrag til Berlingske Tidende blev han også leverandør til dette og forblev lige til sin død i 1949 medarbejder ved de forskellige Berlingske blade.

Jeg havde efterhånden haft så megen fornøjelse af hans optræden, hans tegninger og skriverier at jeg blev glad ved at lære ham selv at kende. Det skete på den måde at min mor i 1924, efter min fars død, havde købt et sommerhus oppe ved Julebæk og det var nabo til det såkaldte Halvvejshus der i 1926 erhvervedes af Storm. Da min kone og jeg ofte opholdt os deroppe og de to ejendommers strand gik ud i eet kunne det ikke undgås at han og jeg mødtes, og vi blev snart gode venner. Foruden at vi således jævnligt sås om sommerne, bl.a. når vi badede, begyndte vi også at komme sammen ved vintertid, og det må nu være et halvt århundrede siden jeg første gang besøgte Storm og hans hustru Ellen i deres hjem i Smallegade 3 på 1. sal, en ejendom der forlængst er nedrevet. Det var en lejlighed med et udstyr ligeså mærkeligt og sammensat som dens ejer, nemlig med en blanding af en del smukke gamle ting og ikke så få temmelig kuriøse genstande. Et stort fotografi af Frederik VII med grevinde Danner på skødet indtog en fremskudt plads, og af andre vægprydelser kan nævnes nogle indianske våben – indkøbt på hans Amerikarejse – flere af hans egne malerier fra artistlivet og enkelte fine kobberstik. Møblementet bestod af nogle gammeldags plydsmøbler og et par finere fra rokokotiden, men det hele virkede ikke så kaotisk som det lyder, men bare hyggeligt. I et par af stuerne var der reoler med bøger, og da han flyttede, først til Amicisvej 4 og i 1934 derfra til villaen på Asgårdvej 17, blev der plads til flere endnu. Indholdet af hans bogsamling var ikke mindre broget end møbleringen, og

Smallegade 3. Foto 1941. (Frederiksberg Kommunes Biblioteker).

selvom opstillingen åbenbart var ret tilfældig kunne der dog bemærkes grupper som afspejlede Storms forskellige interesser. Der var ikke så lidt af vor Guldalderlitteratur, fra Blicher og H.C. Andersen og helt op til Carit Etlar som han satte højt, og sammen med disse uforældede klassikere fandt man Alexandre Dumas og Jules Verne, Maryat og Dickens. En anden gruppe som han stadig forøgede var memoirer og navnlig skildringer af Københavnerliv i ældre tid hvortil sluttede sig de bøger der handlede om teatre og cirkus og artisternes verden der stod ham så nær. Endvidere var der naturligvis

Asgårdsvej 17. Ellegaard fot. 1974. (Frederiksberg Kommunes Biblioteker).

talrige detektivhistorier og kriminalromaner, og spredt mellem alle disse genrer stod der bøger af højst varierende art og værdi som han i tidens løb havde fået sendt med dedikationer fra venner og beundrere. Endelig var der en samling skrifter om piber og tobak, og henne ved hans yndlingsstol stod der en mægtig kurv helt fuld af piber af alle mulige former. En samling af de mest sjældne opbevarede i et særligt skab.

På hylder ved bogskabene lå der mange udenlandske tidsskrifter, især franske, men det var nok mest på grund af illustrationerne der

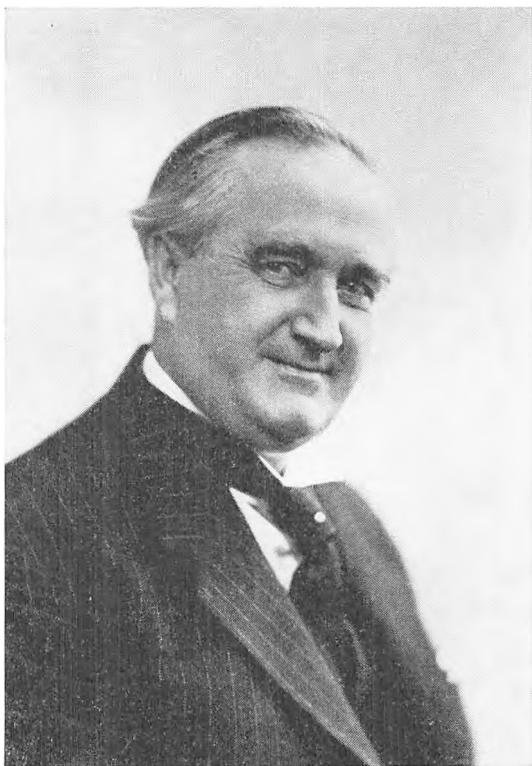
af og til gav ham idéer, for selvom han havde været flere gange i Paris var det vist så som så med hans franske kundskaber. Som der står i en af hans »Fluer«: »Fransk er et underligt sprog. Hest hedder cheval – og sådan er det hele vejen!«

Af og til besøgte jeg Storm om aftenen og flere gange har jeg siddet hos ham medens han arbejdede. Det er blandt andet hændt at man fra redaktionen på B.T. ringede for at spørge om man måtte sende bud efter Peter Vimmelskaft-tegningen til næste dag – som jeg havde troet de havde forråd af inde i Pilestræde – og så kiggede Storm efter i en lille lommebog i hvilken han noterede idéer til serien og gav sig til at tegne og var færdig da budet en timestid efter indfandt sig. Han benyttede en meget blød blyant og trak derpå det hele op med tusch. Det er synd at ingen af de første, løst og hastigt udførte tegninger er bevaret, for de var langt bedre og mere udtrykfulde end den til reproduktion nødvendigvis forgrovede form giver forestilling om. Det samme gjaldt iøvrigt alle hans illustrationer, og kun dem der har set de friske udkast véd hvor levende og fint han i virkeligheden kunne tegne.

Selvom det var hyggeligt at sidde og småsnakke stilfærdigt med ham uden at det lod til at forstyrre hans arbejde, var det sandelig en ikke mindre fornøjelig oplevelse når der visse lørdagsaftener var sammenkomst med nogle af dem han havde optrådt med henne i Riddersalen hos Lorry Feilberg i Allégade. Blandt gæsterne var af og til enkelte der ikke havde været med på scenen, blandt andre MOGENS LORENTZEN og jeg, og særlig morsomt var det når en eller anden tryllekunstner var til stede. Jeg mindes aftener hvor f.eks. illusionisten AAGE DARLING og Storm kappedes om at forbløffe os ved deres taskespilleri. Det drejede sig jo aldrig om større numre med særlige rekvisitter, men den langt mere charmerende kunst at udføre små tricks med ganske almindelige ting, hvad Storm var mageløst dygtig til. Det kan tilføjes at Mogens Lorentzen kunne være lige så barokt underholdende som Storm, og da traktementet altid var ovenud opulent trak det i reglen ud til hen på de små timer før disse for mig uforglemmelige fester endte.

Medens Storm i sit hjem og naturligvis især sådanne aftener udfoldede sig helt frit kunne han i selskaber hos andre, hvis det da

ROBERT STORM PETERSEN.
Foto. (Frederiksberg
Kommunes Biblioteker).

ikke var i en meget snæver kreds, være yderst stille og tilbageholdende. Jeg havde imidlertid lejlighed til at være sammen med ham en del gange, hvor de tilstedeværende kun var nogle få gode venner, og da var han lige så frodig og uhemmet som ved de førnævnte lørdagsaftener, og det kom sig på følgende måde. En dag ringede han til mig og bad mig komme ud til ham fordi han gerne ville tale med mig om noget højtideligt. Det viste sig da jeg kom, at han blot ville spørge mig om jeg kunne tænke mig at blive medlem af det yderst exclusive Sherlock Holmes selskab, der nylig var blevet stiftet med ham som præsident – og som ikke må forveksles med en senere stiftet klub med samme navn. Han forberedte mig på at det ikke var så let at blive fundet værdig til optagelse, men jeg ville naturligvis gerne og modtog kort efter en tilsigelse om at møde en bestemt aften i et lokale på 1. sal over den ærværdige restaurant i Allégade 10, hvor

jeg skulle underkastes en prøve. Værelset var ellers særlig til rådighed for foreningen »Duevennerne«, og væggene var prydet med talrige billeder af prominente medlemmer af denne sammenslutning og af berømte og præmierede duer af højst aparte ydre.

For enden af et langt bord sad Storm iført den fra den store detektiv kendte såkaldte Deerstalker hue og med den rigtige krumme pibe Holmes plejede at ryge af, og omkring bordet sad medlemmerne af hvilke de fleste viste sig at være mine gode venner. Det var nemlig professorerne C. A. BODELSEN, CHRISTIAN ELLING og OLE WANSCHER og endvidere var der kredslæge JENS JENSEN der, fordi hans fader Johannes V. Jensen var en god ven af Storm, havde kendt ham fra han var ung samt tegneren GUNNAR BILLMANN PETERSEN og overlæge EJNAR LENSTRUP. Og endelig var der redaktør ANKER KIRKEBY og selskabets energiske sekretær, landsretssagfører JØRGEN COLD, de to egentlige ophavsmænd til den fornemme og hemmelighedsfulde loge. Jeg fik plads og mødet begyndte med at Storm forelagde mig spørgsmålet »Hvem var egentlig Sherlock Holmes?« Jeg sagde kun at det var en god ven af en læge ved navn dr. Watson – hvilket svar blev betragtet som ganske fyldestgørende. Et par følgende spørgsmål besvarede jeg så godt erindring om en fjern fortids læsning om den store detektiv tillod, det vil sige temmelig vagt. Men på et sidste der noget overraskende lød: »Hvem var Sarah Bernhardt?« kunne jeg ikke blot svare at det var en fransk skuespillerinde, men at jeg tilmed selv havde set hende i 1921 på Théâtre Français. Storm forklarede så at når han havde spurgt om hende var det for at Selskabet kunne blive klar over om jeg var en virkelig dannet mand der kendte til andet end Holmes. Så var der afstemning og jeg blev erklæret for optaget og derpå spiste vi aftensmad, og Storm begyndte at fortælle erindringer. De andre møder i det fortræffelige selskab forløb på lignende måde, men især en aften da Storm berettede om sine oplevelser som filmskuespiller hos OLE OLSEN i Valby i århundredets begyndelse hører til det morsomste jeg har hørt, og gid man havde haft en båndoptager ved den lejlighed!

Det hændte også at jeg var sammen med Storm om dagen, og jeg mindes navnlig en dejlig tur vi gik sammen i foråret 1948, altså et årstid før hans død, og på hvilken han viste mig lidt af det han holdt særlig meget af på hans kære Frederiksberg. Det begyndte på

den måde, at jeg havde ærinde hos Storms gode ven antikvar OTTO LIND, der havde sin sære lille butik i Frederiksberg Allé mellem Nyvej og Amicisvej. Da jeg kom derind stod der en ung mand og studerede nogle autografer han tænkte på at købe, men i det samme kom Storm ind og med frakkekraven højt op om ørerne og hatten ned i panden gjorde han sig ret ukendelig, og idet han stillede sig bag den unge mand og mig hviskede han over til Lind »Hvordan var det nu, hvad var det for nogen jeg skulle lave idag? Var det 10 Napoleon og 20 Dickens eller omvendt? Jeg er heller ikke blevet færdig med H.C. Andersen, men de skal snart komme!« Så forlod han hastigt butikken, og den unge mand, der slet ikke havde vendt sig om, så med forståelig skepsis på de autografer han stod med i hånden. Otto Lind fortrak ikke en mine, og et øjeblik efter kom Storm nærmest styrtende ind igen, frejdig og helt forandret og næsten råbte »Det er fra Burmeister og Wain! Jeg skulle høre hvordan det går med det skiv!« – Så lagde han masken og efter en hyggelig passiar med Lind fulgtes Storm og jeg derfra. »Nu skal jeg vise dig noget meget fint« sagde han og så førte han mig lidt ned ad alléen og ind ad en sidevej på den modsatte side til en have med et forfaldent lysthus. »Herinde skal vi dvæle lidt« sagde han, »for her hvor vi nu sidder har selve Carit Etlar siddet og skrevet hele Gøngehøvdingen!« Det passer måske ikke ganske, og lysthuset er for mange år siden nedrevet, men det var nu et af Storms små valfartssteder og han troede i hvert fald på hvad han fortalte. Derfra førte han mig tilbage op mod Runddelen og over på den anden side, hvor vi drejede ind gennem en passage til en ret stor gårdsplads der senere er blevet bebygget. »Her er vi« sagde han »på den ældgamle vej gennem Sokkelunds Herred, og her red ridderne i fordums dage i panser og plade!«, og i det samme gav han sig til at galoppere lidt rundt idet han svingede sin stok som et slagsværd og udstødte et højlydt »Ha-hah«. Det var lige så overraskende som vidunderlig morsomt at se den lidt korpulente Storm forvandle sig til en bereden krigsmand!

Vi gik tilbage gennem passagen og ad en af sidevejene over til Gl.Kongevej. På vejen passerede vi en grøntforretning med en udstilling af kålhoveder og lignende. Det så så kønt ud at jeg sagde til Storm at de egentlig burde males. »Næ«, sagde han »så smager de så

Carit Etlars lysthus, Carit Etlars Vej 4. Foto 1948.
Gengivet med tilladelse af frk. Thora Rasmussen.

branket«. På Gl.Kongevej gik vi ind i en stor fiskeforretning hvor han stillede sig op henne ved døren uden at sige noget. Der var andre kunder ved at blive ekspederet, men en af pigerne bag disken råbte: »Å goddag Hr. Storm Petersen, nu skal de få sildene!« Det viste sig at der lå en pakke parat til ham og med den begav vi os hjem til hans hus på Asgårdsvej. »De er til kattene« forklarede han mig om sildene, og så lagde han sig på knæ og puttede dem ind ad et kælder-vindue, hvis øverste del manglede medens den nederste var beklædt med hæfteplaster. »Det er for at de ikke skal skære sig i de små poter når de hopper ud og ind« sagde han. Og det var nu et smukt vidnesbyrd om hans omtanke og store dyrekærlighed. Den gjaldt ellers fortrinsvis hans hunde, af hvilke jeg bedst har kendt den der hed Grog som han skrev en hel del om. Den var meget sød og morsom, men mere forkælet end helt velopdragen!

Efter fodringen af kattene gik vi op i huset og Storm begyndte med at sætte hele tre små spilledåser igang samtidig. Det lød ganske fint med de sprøde toner, selvom man jo ikke kunne få fat i nogen melodi. »Det er nu min form for radio« sagde han. Efter et lille ophold gik jeg hjem med indtryk af en ikke helt almindelig, men særdeles vel tilbragt formiddag.

Det var ellers sjældent Storm gik så langt. Som der står i en af hans »Fluer« hvor en mand siger »Kender du noget bedre end en lang rask tur?« og en anden svarer »Ja, en lille langsom!« Hans egne indskrænkede sig mere og mere til det næsten daglige besøg hos de to venner, der begge boede så rart nær, Otto Lind og barber Sørensen. Men gennem mange år vandrede han lidt rundt i Frederiksberg Have eller i Haveselskabets og ofte gik han ind på den smukke gamle kirkegård – der også var et yndet mål for Johannes V. Jensens ture.

I øvrigt havde han ligefrem slet ikke tid til at gå. Hans produktion antog et så fantastisk omfang at han for at frembringe den faktisk måtte sidde og tegne og skrive dagen lang og ofte til sent ud på aftenen. Man har beregnet at antallet af hans efterladte tegninger beløber sig til mere end 50.000, og af bøger kom der henved et halvt hundrede. Men det var hans lyst at bestille noget og i den senere del af sit liv brød han sig hverken om at rejse eller om anden afveksling fra den daglige helt rutinemæssige tilværelse.

Et par ture til udlandet havde han således heller ikke større glæde af, men længtes blot hjem til Frederiksberg. Bortset fra opholdet i Amerika i 1919 gik hans længste udflugt til Italien, tilskyndet af kunsthistorikeren VILHELM WANSCHER der, nok lidt for entusiastisk, havde skrevet at der var noget i Storms tegninger der kunne minde om et par af de gamle italienske mestre. Wanscher og Storm rejste sammen med deres hustruer bl. a. til Venezia, men helt harmonisk forløb ekspeditionen nu ikke. Blandt andet fordi Wanscher ikke kunne dølge tobaksrøg og Storm nødig slap sin kære pipe!

Det var dog ikke af den grund Wanscher engang udtalte, at der i Storms væsen var visse træk af *dæmonisk* natur. Helt så mærkelig man kan finde en sådan karakteristik af en mand, om hvem glosen *elskelig* til stadighed blev benyttet, var den dog ikke, for i virkeligheden

rummede Storms personlighed adskilligt andet og mere end den hyggelige pudsenmager mange antog ham for at være. Allerede i hans unge år, da han var så stærkt socialt engageret, viste hans arbejder et langtfra lyst syn på tilværelsen, og ikke få af hans malerier af f.eks. den parisiske underverden var sandelig ikke idylliske. Han havde så store skabende evner at der, som det ofte er tilfældet hos kunstneriske begavelse, kunne være ret dybtgående brydninger i hans sind og i perioder endda stærk depression. Men såre lidt af dette kommer frem i hans værk, og et træk der kun af og til fandt udtryk var hans barnligt fromme religiøsitet. Allerede i 1919 og 1920 havde han leveret tegninger og omslag til to bøger af en ung ven PREBEN BILLE BRAHE: »Prædikener for kristne« og »Jesu evangelium«. Og skønt han i sine senere år nødigt kom ind til det egentlige København, tog han engang imellem ind til Helligaandskirken hvor der somme tider om eftermiddagen blev holdt en stille andagt. I modsætning til den almindelige og ud fra hans arbejder også forståelige opfattelse var Storm et dybt alvorligt menneske. Han betragtede sig selv som en ærligt arbejdende mand, der nu engang var groet fast i en udtryksform, der foruden sin store opmuntrende værdi også ofte gav ham lejlighed til at kaste et skarpt lys over menneskelige dårskeer og alt det i tiden, der stred mod hans eget gammeldags borgerlige livssyn.

Denne grundindstilling hos ham bidrog også til at han var så lykkelig ved at leve på Frederiksberg, hvor mange villaveje lige så godt kunne ligge i en stille provinsby. Hans verden blev som årene gik mere og mere koncentreret om hjemmet på Asgaardsvej og den allernærmeste omegn. Medens han i sine unge dage havde været afvekslende frejdig og genert tog med årene denne sidste side af hans væsen gradvis overhånd, og de velmente, men til tider lidt plagsomme følger af hans popularitet gjorde ham efterhånden mere og mere sky, i hvert fald overfor fremmede. Hans stadig større tilbagetrukkethed og delvise isolation svarer til hvad man møder hos mange andre med lignende, lidt tænksomt anlagte sind, der mere end noget andet begærer fred og ro.

En smuk og rammende karakteristik af Storm Petersens væsen og værk findes i Weilbachs kunstnerleksikon, hvor SIGURD SCHULTZ i

slutningen af sin artikel om ham blandt andet skriver: »Alle sider af ham – tegner, maler, skuespiller, kabaretkunstner, forfatter – må ses under eet, ud fra et helhedsbillede af hans personlighed. Hans indsats udsprang først og fremmest af hans livsalvor og altruistiske godhed, hans sociale retfærdighedssans og evne til at give hverdagens små hændelser en dybere mening der kaldte på næstekærlighed og ligesom gjorde livet lettere og lysere.«

Verden set fra Gl. Kongevej 164

Af JØRGEN COLD

DESVÆRRE KAN JEG IKKE – hvad jeg så gerne ville – prale med at have boet på Frederiksberg hele mit liv. Da jeg kom til verden som barn nr. 3, syntes mine forældre,¹ at lejligheden i Colbjørnsensgade nr. 7 var for trang, og man flyttede derfor til en 6-værelses lejlighed på Frederiksberg, nærmere betegnet Gl. Kongevej 164, fjerde sal tv.

Men når man er to måneder gammel har man jo ikke så meget at skulle have sagt, så min tilværelse som Frederiksberg-borger begyndte således i december 1899. »Septemberforliget« efter den store lock-out, blev afsluttet 5. sep. 1899 og første nr. af »Klods Hans« udkom den 1. okt. s.å. så jeg blev født den 16'de, midt mellem alvor og skæmt. I de påfølgende 10 år oplevede jeg derfor at se verden fra Gl. Kongevej 164, hjørnet af Rathsacksvej.

Gammel Kongevej var virkelig en meget moderne gade dengang. Min fader, der var kriminalretsassessor (byretsdommer), kunne nemlig tage med sporvogn ind til Rådhuspladsen og hurtigt komme til Domhuset på Nytorv, oven i købet med den nye *elektriske* sporvogn, der var startet i juni samme år. Det var 2-etages vogne med åbent taganlæg og åben vognstyrerplads. Den stakkels vognstyrer stod i regn og slud og førte køretøjet. Først i 1908 blev der lavet en primitiv afskærmning, som senere blev permanent. Ved Sct. Jørgens Sø kunne man, når man sad ovenpå – og det gjorde vi drenge naturligvis altid – rive blade af træerne i forbifarten. Sporvognene var oprindeligt røde, og det var en svir at entre op og ned ad den snoede jerntrappe på bagperronen. Taksten var 10 øre for en »ligeud«. Skulle man have omstigning, fik man en særlig billet, der viste et diagram over linien, og konduktøren forsynede billetten med blåkridtstreger, der angav dato og klokkeslet.

Gammel Kongevej nr. 164 var et interessant hus. På hjørnet havde urtekræmmer CARL BREIDAHN sin butik. Det var vigtigt at holde sig gode venner med ham, for han var vicevært, og ved fastelavnstid hængte han en tønne op på tørrepladsen, så ejendommens unger kunne slå »katten af tøndens«. Det var måske ikke de allerbedste appelsiner og de friskeste æbler, der kom i tøndens, men det var alligevel en stor dag, når vi mødte frem med vendte jakker eller bluser, kølle og papmasker, der hurtigt blev bløde og væmmelige. Breidahl havde en søn, der vistnok hed Axel, og han var vor jævnaldrende. Han var lidt skrap i kæften og ikke videre populær hos mine forældre, når han kom op med varer, men han var en strålende kammerat.

På den anden side af indgangstrappen huserede fiskehandler CHR. LARSEN. Han havde sort krøllet hår og røde hænder og flåede rødspætter og skrubber med virtuositet – og et stykke sækkelærred.

»Ratch« sagde det og så var de ude af deres gode skind. Her hørte jeg første gang, hvorledes hans bydreng klarede sig, når han skulle aflevere fisk til familier, der ikke var hjemme: Fladfiskene gik gennem brevsprækken, men torsk og stenbidere måtte han tage med hjem igen. Kom ikke og fortæl mig at den historie er ny!

Kunstdrejer MØLLER-SØRENSEN havde den næste butik i stuen, hvor han handlede med piber, stokke og paraplyer. Han havde en mammutstødtand stående i vinduet som blikfang, og den stod der i en elefantalder. Men det bedste var nu alligevel hans værksted i en bygning i gården. Der lugtede altid surt af de lange piber, han rensede og reparerede, men det var en vældig attraktion for en dreng. Her var rav, elfenben og horn, som blev drejet og behandlet, og han lignede selv en alkymist fra middelalderen, når han var i funktion.

I stuen tv. boede familien BORREGAARD.² Hr. Borregaard var i Statsbanernes administration, en stor og flot mand, og fru Borregaard var en lille sirlig og umådelig elskværdig dame, født Heckscher. Deres to døtre var overordentlig velbegavede. Den ældste, AASE, gik i klasse med min søster og blev senere bibliotekar. Den yngre datter, ULLA, var meget smuk og blev senere gift med professor HARALD BOHR.

På 1ste boede læge ASGER KELLERMANN³ og på 2den sal overretssagfører VOLMER KIÆR,⁴ hvis datter hed INGEBORG, lige som min søster. De to var uadskillelige. Ingeborg Kiær og Ingeborg Cold fulgtes

Gl. Kongevej 164. Ellegaard fot. 1974. (Frederiksberg Kommunes Biblioteker).

altid ad. Senere flyttede en vingrosserer JOSUA E. LARSEN ind i lejligheden. Han forærede mig en bog, han havde skrevet om vin og vinstokken; det imponerede mig meget, for det var den første bog jeg fik med dedikation.

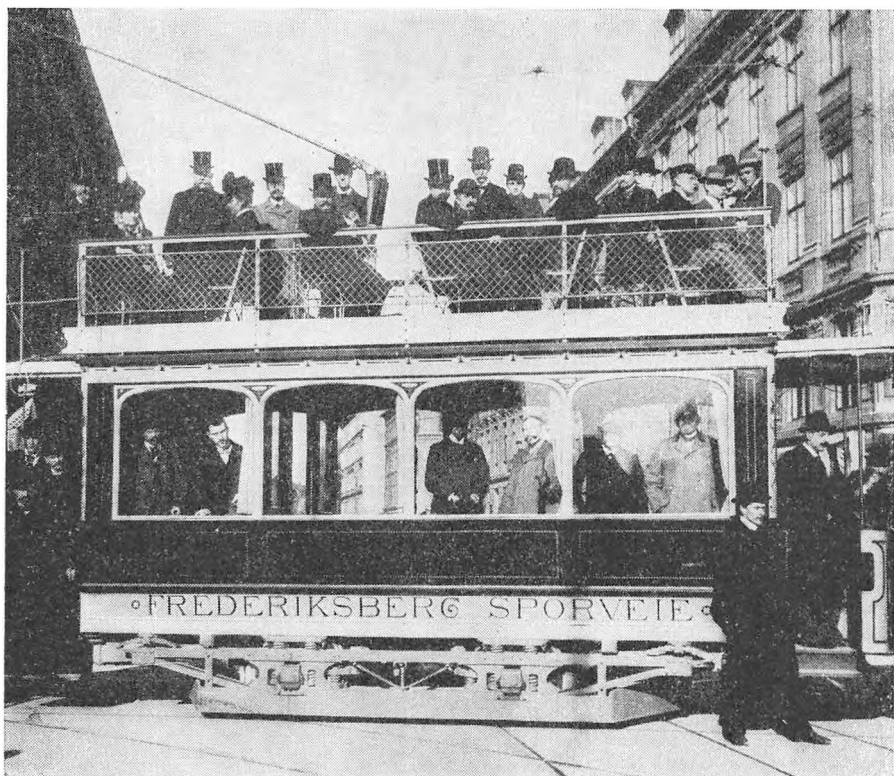
Til højre på trappegangen boede skrædder KIELBERG, som jeg erindrer som en meget hyggelig og morsom herre, og over ham professor O. T. CHRISTENSEN.⁵ Det blev sagt, at han var astronom eller noget lignende ophøjet. Han var i hvert fald ret utilnærmelig, når man mødte ham på trappen. En eller anden har senere fortalt mig at hans fornavn var Odin og at han var professor i kemi ved Landbohøjskolen. Det lyder sandsynligt. På 4de sal boede to frøkener, hvis navne var DAHL og MØLLER. Den sidste var »landskabsmalerinde« og havde en 3-hjulet cykle, der fyldte et helt cykleskur. Malerinden var meget svær og kunne muligvis ikke manøvrere på en almindelig cykle, eller også var hun en såre praktisk dame, der alene

havde anskaffet sig dette monstrum for at kunne medføre sit staffeli og sine malerrekvisitter, når hun søndag morgen rullede ud i landskabet. Nogen særlig opsigt vakte den 3-hjulede egentlig ikke; man var jo i de år vant til at se mange forskellige former for cykler og automobiler. Kunne vi drenge se vores snit til at »låne« cyklen, var det naturligvis en vældig svir, for vi kunne være 3-4 mand på den, når vi jollede ned ad Rathsacksvej i evig frygt for at blive attrapperet af en betjent. Så var det med at sætte farten op, for betjente af den gamle type med hjelm og messingprydet bælte om den tykke mave kunne sjældent løbe et sådant køretøj op.

Inde i gården var en staldbygning. Og i stalden var en hest, der hed »Rüsch«. Den tilhørte den med en imponerende knebelsbart samt meget spidse træsko udstyrede grønthandler CARLSEN, der havde forretning på den anden side af gaden. På hverdage var Rüsch en ganske almindelig grønthandlerhest, som befordrede gulerødder, æbler, kartofler og andre vegetabilier fra Grønttorvet til Gl.Kongevej, men om søndagen var den herskabshest. Så blev det fine seletøj taget ned fra knagen, og i jumbe manøvrerede Carlsen, ledsaget af sin junonisk formede husholderske, KAREN, sig ud gennem byen, formentlig til travbanen, hvor Rüsch sikkert havde tilbragt sine bedste år. Vi drenge tog hatten af (man gik altid med hat, når man var en pæn dreng), når Carlsen startede om morgenen, men vi peb til gengæld i fingrene, når han om aftenen kom hjem – i reglen halvfuld – med megen støj, halløj og knald med pisen.

Carlsen var ellers morderlig flink mod os børn. Han gav os masser af (halvrådne) æbler, som vi spiste med stor appetit, men man må jo ikke glemme, at vi fodrede Rüsch med både gammelt og frisk brød, når der var lejlighed hertil. Det hemmelighedsfulde ved Carlsen var, at han havde været impliceret i »Mordet på Lampevej«,⁶ en drabssag fra 1889, som aldrig blev opklaret, og som var årsagen til, at Lampevej fik et så dårligt ry, at den blev omdøbt til henholdsvis Finsensvej efter lægen NIELS FINSEN,⁷ lysbehandlings verdensberømte opdager, og til Howitzvej efter professor FRANTZ HOWITZ,⁸ som havde en fødeklinik i nr. 34, hvor min yngre broder MOGENS kom til verden i 1906, og som nu huser en afdeling af Frederiksberg politi. Nå, det eneste var, at Carlsen havde været sammen med den myrdede

Allégadekrydset ved indvielsen af den elektriske sporvogn. Foto 1899.
(Frederiksberg Kommunes Biblioteker).

handelsmand om aftenen inden mordet fandt sted. Men grusomt interessant var det naturligvis.

På hjørnet af Howitzvej og Falkonerallé lå brandstationen, som et annex til det gamle Frederiksberg rådhus. Udenfor brandstationen tilbragte vi mange eftermiddagstimer for at få lejlighed til at høre alarmklokken ringe og se en »udrykning«. Det var særlig dampsprøjten – anskaffet i 1898 og derfor meget *up to date* –, der imponerede os. Der var permanent ild under kedlen, for at der hurtigt kunne blive tryk på vandet, og når vognen kom igang, blev der sat træk på fyret, så gnisterne føg efter køretøjet samtidig med at røgen væltede ud af den velpudsede messingskorsten. Hestene galloperede af sted med det

skramlende køretøj, og brandmænd med skæg spændte hjelmene fast med rem om hagen, når sprøjten kom ud på gaden.

Det så ud, som om det gik så stærkt, men det gjorde det dog vist egentlig ikke. Det var larmen og den store klemtende klokke, der virkede som om der var en særlig fart over feltet. »Stigesprøjten«, som trods sin længde og en rækkevidde på hele 18 meter, nok var lettere at trække, virkede også fascinerende.

Ambulancen, eller som den var påmalet »Foreningen af Lægevagtstationer«, var gulmalet på kanter og eger og var forsynet med gummi-hjul. Den gik betydelig hurtigere, og dens klokke havde en helt anden klang end brandsprøjternes.

En dag havde vi selv ildebrand. Det var en kold vinter, hvor stuepigen havde fyret godt op i sin kakkellovn med det resultat, at varmen havde antændt træskelettet i væggen mellem pigeværelset og det nyinstallerede wc, som vi var så stolte af. Min moder, der var datter af stiftsfysikus, konferentsråd JØRGEN KLÆR i Ribe og en praktisk og uforfærdet dame, kom flux med sin blomstersprøjte, som hun ellers brugte til at douche palmerne med i dagligstuen (disse her på de høje stativer), og begyndte at sprøjte ind i væggen. Men det ulmede stadig, hvorefter min fader, der i følge sit ansvarsfulde embede ikke ville løbe nogen risiko, ringede i vor nyinstallerede telefon (8656) til brandvæsenet og bad dette om at »sende en mand over« for at se på situationen. Få minutter efter rullede et larmende slukningstog op foran huset, og en håndfast skare brandfolk stormede til min moders rædsel ind i lejligheden, hvor de dels med deres håndøkser huggede væggen ned mellem pigeværelset og wc og dels savede blyrøret fra cisternen over. Det var effektivt arbejde. Men branden var slukket!

Min fader forsøgte ved hjælp af blyfoliet fra et par rødvinflasker at udbedre skaden på røret, formentlig efter princippet bly mod bly, men forgæves. Et træk i snoren medførte et styrtebad over den »siddende«, indtil moder bandt en paraply fast på væggen. Rørene blev udskiftet et par dage efter, men tilstanden virkede ret hæmmende på fordøjelsen.

På vej til brandstationen, på Grundtvigsvej, havde »Soldemor« sit lille ismejeri. »Bjælker« og lakridsstiger med mange trin kostede kun

Brandstationen Howitzvej. Stigeøvelse i gården.

Foto. (Frederiksberg Brandvæsen).

2 øre stykket og et tyndsnoet kræmmerhus med »slik« kunne endda fås for 1 øre. Hvis hun ikke havde haft tid til at fabrikere kræmmerhuse, blev indholdet, en sejt sirupsmasse, hældt direkte ud på marmordisken og skåret i passende størrelser når substansen var stivnet. Det hed: for 1 øre »varmt«. Foruden meget andet handlede soldemor med Johannesbrød, der lignede sorte tørrede flade bananer, og mannastænger. De sidste smagte dejligt, men virkede særdeles »affyrende«, når man spiste for mange.

Hun solgte også nogle afskyelige små røde gummiagtige sukker-mænd à 2 øre. Det var vel nok meningen, at de skulle spises, men vi synes det var morsommere at stege dem på en pind over et lille bål. Så smeltede de, så det røde »blod« løb ned i bålet. Det var vel en form for sadisme!

Og selvfølgelig købte vi også »studenterbrød«, der vistnok var sammenæltede gamle kager med makronmasse i. Jeg tror et studenterbrød kostede hele 4 øre. Men da fader fortalte os, at soldemors mand sad i bagbutikken og æltede dejen med tærne, holdt vi op med indkøbene. Det var alligevel for uhyggeligt!

I den del af huset, der vendte mod Rathsacksvej, havde skomagermester LARS PEDER LARSEN sin kælderbutik med værksted. Her kunne man tilbringe en herlig tid. Larsen var en høj, men noget duknakket mand, med et af de flotteste overskæg jeg nogensinde har set. Jeg tror, han pudsede det med sort skosvæarte.

Han var ikke meget talende. Jeg havde indtryk af, at han var en ensom mand, ganske uden familie, men en mand, hvis intelligens lå langt over lappeskomagermiljøet. Han tænkte sikkert, mens han sad ved sin læst. Hvordan han var havnet her i kælderen var egentlig en gåde. Når man sad på en trebenet stol inde i værkstedet og talte med ham, følte man, at han var inderlig glad for denne afveksling i det trælske forsålingsarbejde. Hos den fåmælte mand kunne jeg altid afreagere mine småsorger, og han lærte mig på sin langsomme og eftertrykkelige måde det i livet så værdifulde: at bære over med hidsige og svagtbegavede mennesker. Det er håbløst at gøre dem anderledes end de nu engang er, sagde Larsen. Det sidste, jeg husker, er, at han fik installeret en elektrisk pudsemaskine, og at jeg ofte hjalp ham med at pudse de sorte støvler, han havde forsålet.

På 2den sal i samme ende af huset boede CARLA og CARLAS MOR. Carla var en stor, grovlemmet pige, der aldrig kunne gemme sig ordentligt, når vi legede skjul, og som derfor altid kom til at »stå«. Hendes mor hed FRØKEN NIELSEN, og det kunne jeg ikke forstå. Min far sagde, at når Carlas mor var frøken, så var det, fordi hun faktisk var frøken, og så måtte hun jo have »fundet« Carla et eller andet sted og taget sig af hende, hvilket var meget prisværdigt. Carlas mor havde pensionat og middagskøkken, og Carla gik i byen med mad-

Foreningen af Lægevagtstationers ambulance. Foto 1905.
(Frederiksberg Brandvæsen).

spandene. Jeg gik ofte med, for det var faktisk meget sjovt at komme rundt i kvarteret til folk, man ellers ikke kendte. Men min moder forbød mig at gå med spandene; hvorfor forstod jeg ikke.

I tagetagen var der atelier og her boede en kunstmaler samt to frøkener SPIES,⁹, der vistnok var døtre af en velhavende jernvarefabrikant i Helsingør. Om de tilhørte Simon Spies' familie ved jeg i dag ikke, men der var en dejlig udsigt deroppe fra.

Bag gården og hestestalden lå haven, eller rettere haverne, for der var en stor med pæretræer og en lille, der blev anvendt som tørreplads.

Haven var dejlig. Den kunne stå mål med alle andre haver, som andre har beskrevet, H.C. Andersen iberegnet, men den forsvandt for en halv snes år siden og dermed også pæretræerne. Det ene var med »kejserindepærer« og oppe i træets top havde vi i flere år en »rede«, hvor vi dækket af løvet kunne sidde og spejle ned gennem haverne på Rathsacksvej. Så var der to træer med gråpærer. Det ene

var helt utilgængeligt for os, fordi stammen var uden grene på de nederste 3-4 meter, men det andet kunne vi nok entre ved hjælp af min søsters sjippetov. Naturligvis var det forbudt at hugge pærer, men efter at en ny vicevært havde konfiskeret Ingeborgs nye sjippetov, måtte vi hævne os, og min ældre broder CARL og jeg rystede en aften træerne så eftertrykkeligt, at vi i flere uger havde et stort forråd af pærer skjult på loftet.

Vi blev assisteret af ALFRED, en storartet dreng, der var søn af barber DANIEL ANDERSEN (senere DANVOLD), der havde forretning ved siden af Carlsen i nr. 169. Alfred var på alder med Carl og var selvskreven kaptajn for det af os stiftede »Malteserkorps«. Det var jo før spejderkorpsets egentlige tid. Malteserkorpset var en ridderorden med meget høje idealer. Vi havde paprustninger, skjolde og lanser, malet med sølvbronze og naturligvis også træsværd. Vi øvede os i fægtning i haven og angreb og forsvarede de derværende lysthuse, inspirerede af De tre musketerer, selvfølgelig.

Jeg stod ofte vagt i timevis for min egen fornøjelses eller måske forfængeligheds skyld udenfor porten mod Rathsacksvej. I sne og regn, i varme og kulde, stod jeg med min lanse og mit skjold, forsynet med min slægts våben, det røde troldehoved. Porten er nu tilmuret og omdannet til butikslokale.

Fru ANNA MARGRETHE MUNDT,¹⁰ gift med Østre Landsrets præsident KAJ MUNDT¹¹ og moder til nuværende landsdommer JØRGEN MUNDT¹² har senere fortalt mig, at hun, der var datter af materialhandler, cand. pharm. FERD. FREDERIKSEN,¹³ som halv voksen pige ofte har siddet i vinduet over forretningen (nu Gl. Kongevej 168) og set mig stå ubevægelig på min post ved porten som en anden Don Quixote. Malteserkorpset lavede vel nok en smule spektakel, nar det exerce-rede på Rathsacksvej med træsværd, lanser og skjolde, og min broder har fortalt mig, at da vi engang havde præsteret et særligt effektivt våbengny, var der en venlig dame på 2. sal, der fra et vindue tilråbte os, at hun ville betale 5 øre, hvis vi fortrak. Dette tilbud, samt 5-øren, blev modtaget med voldsom akklamation og loyal våbenstilstand.

Malteserkorpset var faktisk i combat en enkelt gang. Der var jo også andre drengebander på Gl. Kongevejs sideveje og vi mente det

derfor rigtigt – af hensyn til magtbalancen i distriktet – at foretage et lynangreb på en ligeså krigerisk organisation på Uraniavej. Disse »Uraniariddere« mønstrede så gæve kæmper som ERIK LUNDSGAARD¹⁴ (senere civilingeniør, forlagsdirektør og magister i ægyptologi) og broderen EJNAR LUNDSGAARD¹⁵ (senere dr. med. & scient. og professor).

Efter nøje at have udspioneret fjendens bevægelser foretog vi fra Gl. Kongevej et stormangreb, der confunderede fjenden så meget, at den efter en kort kamp foretog et strategisk tilbagetog og forskansede sig i en forhave til Uraniavej nr. 10. Da en mundtlig udveksling af tanker om modstanderens krigsduelighed havde fundet sted, kommanderede kaptajn Alfred sine folk tilbage, idet vi regnede med at have vundet »slaget på Uraniavej« og dermed for en tid passiveret Uraniaridderne.

Begivenhederne medførte ikke vedvarende fjendskab. Min broder Carl var klassekammerat med Erik Lundsgaard og jeg med Ejnar, så vi blev året efter indbudt til at deltage i et flyvestævne på Uraniavej med præmie til ejeren af den maskine, der kunne flyve længst. Det var de selvbyggede modelaeroplaners tid, hvor drivkraften var elastik og hvor maskinerne væsentligst var forarbejdede af flækket bambus og silkepapir. Min fader havde som Danmarks delegerede deltaget i en international kongres i Paris om den lovgivning, den vågnende lufttrafik måtte medføre og havde hjembragt en lille model i aluminium og blå silke af den monoplan, hvormed LOUIS BLERIOT i juli 1909 krydsede den engelske kanal. Denne lille maskine deltog naturligvis i stævnet – udenfor konkurrence – og opnåede en flyvedistance på 21 meter. Det var verdensrekord, i hvert fald på Uraniavej.

Et sted på bunden af en skuffe ligger de håndskrevne love for Malteserkorpset. Jeg fik dem 30 år efter af Alfreds søn, der som dreng havde spurgt sin fader om det nu også var rigtigt, at han havde været kaptajn. Det havde han aldrig vidst!

Tilbage til materialhandler Frederiksen på hjørnet af Rathsacksvej. Han gjorde et stærkt indtryk på os børn, fordi han ved juletid kun anvendte poser med påtrykte nisser, og når vi blev sendt i byen efter varer, var det om at gøre at foretage indkøbet hos Frederiksen så at vi kunne klippe de kulørte nisser ud og benytte dem som juletræspynt.

I samme ejendom boede straffedommer VAN WYLICH¹⁶ og den senere direktør for Østifternes Kreditforening, birkefuldmægtig LUNDSTEEN.¹⁷

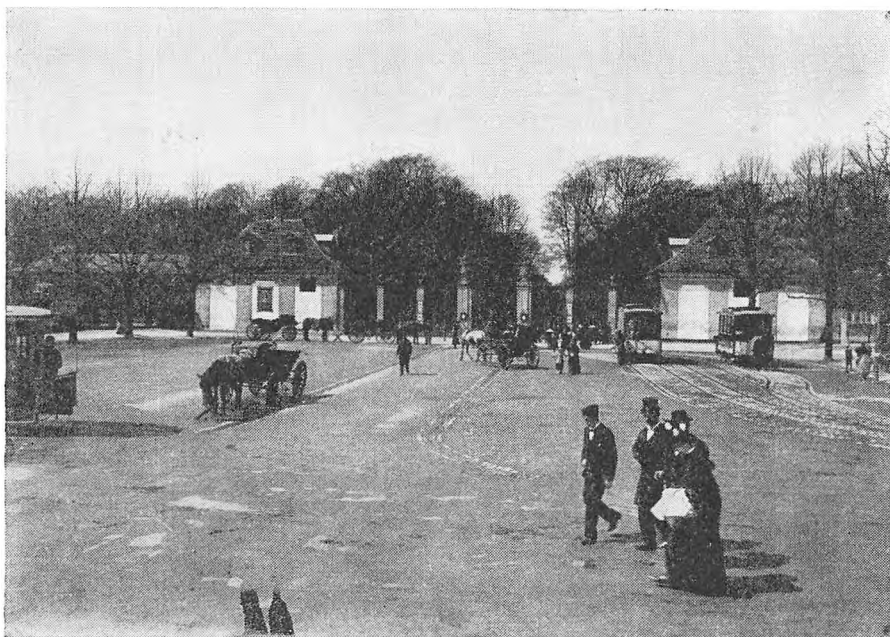
På Gl.Kongevej nr. 168 havde konditor OTTO sin forretning og i nr. 170 havde CHR. MORVILLE sin meget betydelige glarmestervirksomhed. En rude var ikke værd at se igennem, hvis den ikke var fra Morvilles officin. Mester boede privat på den anden side af gaden i nr. 171, hvorfra han kunne se, om svendene bestilte noget, og han var almindeligt beundret, fordi han havde 8 sønner og 1 datter.¹⁸ Alle sønner blev fortræffelige borgere, nogle vekselere og en seminarirektor, men datteren var den sødeste og blev gift med overlæge FOLMER SØEGAARD.

Da drengene voksede til og efterhånden fyldte for meget, lejede gamle Morville en lille lejlighed til de fire ældste drenge på Orla Lehmannsvej. Der var kun tre senge til de fire sønner, men det gjorde ingenting, for der var – fortæller NILS MIDDELBOE¹⁹ mig – altid en, der ikke var hjemme om natten.

Jeg har skudt meget vildt her i livet, men kun een gang har jeg fået ram på en rotte med luftbøsse, ladet med et søm. Jeg var da 8-9 år. Der var så at sige rotter i alle ejendommene. De hørte sig ligefrem til. De færdedes særligt frækt omkring de åbne skamkasser, og her, hvor vi ovenikøbet havde hestestald i gården, logerede en særdeles levedygtig og velnæret race. Jeg var meget stolt af mit skud, som ganske vist ikke var dødeligt, men dog effektivt nok til at jeg kunne sparke fyren ihjel.

Grønhandlerens karl, som regerede i stalden, var ikke uvenner med rotterne. Han fandt det helt rimeligt, at de holdt til i gården. Når jeg holdt mig gode venner med karlen var det også fordi vi drenge samlede på cigaretbilleder, selv om vi ikke røg. I de fleste cigaretpakninger lå der nemlig ganske gode kulørte billeder med tekst på bagsiden. Der var serier med alverdens skibe, med krigere og med dyr, og det var meget fint, når man efterhånden havde samlet – eller i skolen byttet sig til – en komplet samling. Tænk, hvor morsomt, hvis man i dag havde haft en af serierne.

Der var særligt eet mærke, *Contrabando*, som havde billeder. Uden-

Konfirmations søndag på Frederiksberg Runddel. H.J. Barby fot. ca. 1890.
(Frederiksberg Kommunes Biblioteker).

på pakken var et skib med latinersejl, og pakken kostede 10 øre for 10 stk. Det var altså en ganske god cigaret. »Motor« og »Capstan« kostede det samme, men var uden billeder. Den af mange eftertragtede var »Rose 101«, som kostede 10 øre for 15 stk. Den var med papmundstykke og blev kaldt for »lokumscigaret«, fordi den kunne ryges i fire-fem drag under opholdet på gårdlokaliteter, hvor det var nødvendigt at have røgelse i luften.

På det tidspunkt, altså omkring 1908-10, var der ikke WC'er i alle gårde, men kun i de mest moderne ejendomme. Om natten kom renovationsfolkene og tømte spandene. De kom med megen støj og bulder for at demonstrere, at de udførte deres ulækre arbejde effektivt.

Apropos befordringsmidler befandt vi os jo i hestedroschealderen. Når far og mor skulle i teatret eller til middag, og det skete ikke sjældent, måtte der rekvireres en drosche og det foregik på den måde, at stuepigen eller en af os børn blev sendt afsted til holdepladsen med

besked til kusken. De nærmeste holdepladser var Allégadekrydset og Frederiksberg Runddel ved siden af Sporvejenes drejeskive. Var hesten af en lidt ældre type, stod den med forbenene på en (gulv)måtte. Det må åbenbart have været en slags modgift mod brostenene, hvorved man undgik at krikken for tidligt blev svag i koderne.

Hvis droschen skulle bruges med det samme, var det naturligvis en mægtig tjans at spæne hen og hente den på Runddelen, for så kunne man sætte sig ind i vognen og – naturligvis gratis – blive befordret til Gl.Kongevej 164. Så sad man og prinsede den som en anden brygger Jacobsen – dog uden rose i munden. For sådan så vi jo den kunstelskende brygger køre rundt i hovedstaden.

Naturligvis spillede vi bold i gård og have. Det var grundlaget for min senere karriere som boldspiller. Men det hændte, at bolden røg over plankeværket til naboejendommen, ind hos »Kancelliråden«.

Der var pigtråd på plankeværket, så man var helt afskåret fra at »planke den« og måtte pænt ud på Rathsacksvej og ringe på kancellirådens gadedør. Der forebragte man sit ærinde og blev straks vist ind til den fine gamle herre, som i reglen sad i slåbrok og røg pipe. Nu gjaldt det om at være artig, ikke mindst fordi kancelliråden havde ikke færre end tre midaldrende ugifte døtre i huset.

Man slog hælene sammen og med huen i hånden udtrykte man sin overordentlige beklagelse over det passerede. Det skulle aldrig ske mere. Man bukkede et par gange og så flov ud. Så rejste kancelliråden sig og fulgte én ud i haven (han ville nok være sikker på, at man i æbletiden ikke samtidig med bolden fik et æble op under blusen) og så fik man sin bold igen. – Med mange løfter om at passe godt på i fremtiden trak man sig baglæns og bukkende tilbage. Jeg har senere fået at vide, at kancelliråden hed L.C.PAULSEN og at han havde været ikke mindre end *kgl.* fuldmægtig. Han døde i 1933, 96 år gammel.

Vi skulle holde os gode venner med ham, fordi hans moder var født NELLEMANN og min fader var meget venskabeligt forbundet med alle »Nellemænd«.

På Rathsacksvej nr. 10 boede vores forguede læge, dr. med. NIELS KJÆRGAARD²⁰ Han var læge af den gamle skole og huslæge for familien – for 75 kr. årlig. Jeg mener at kunne erindre, at min fader,

efter at min moder engang havde været alvorlig syg, ensidigt satte årshonoraret op til 100 kr. Men han kom også hver dag og så til mor.

Dr. Kjærgaard var en meget smuk og statelig mand med en dyb velklingende stemme, der straks overbeviste os børn om, at vi sikkert »pjækkede den« og næppe fejlede noget videre. Han fik af mor udleveret en sølvske, som han stak ned i halsen på os, mens vi skulle sige »ah«. Hvorfor vi altid skulle ses i halsen ved jeg ikke, men det hjalp øjensynligt. »Salep«, en afskyelig klustersuppe, vistnok af hvedemel, blev ordineret, når vi havde ondt i maven, og jod, når vi havde slået hul på knæene.

Dr. Kjærgaard havde en stor praksis. Han cyklede rundt på sygebesøg, i reglen iført et slag eller en kappe. På hovedet en meget bredskygget hat, der tjente som paraply, og sin taske på styret. Sådan var en travl og samvittighedsfuld læge dengang.

I øvrigt var det mit indtryk, at Frederiksberg så at sige var delt op mellem flere fremragende læger. I Værnedamsvej kvarteret var således dr. FABRICIUS-BJERRE,²¹ ved Allégadekrydset dr. KJÆRGAARD og ude ved Fasanvej dr. NANDRUP.²² På Gl.Kongevej var dr.med. E.LUNDSGAARD²³ og i Mariendalskvarteret ERIK BREHM.²⁴ Strålende læger – og mennesker – allesammen.

Dr. Kjærgaard havde en søn, dr.med. HANS KJÆRGAARD,²⁵ der blev overlæge i Horsens og døde i en alt for ung alder. Dr. Nandrup's store praksis blev overtaget af hans nulevende søn, SVEND,²⁶ og dr. Fabricius-Bjerre havde tre sønner,²⁷ hospitalsdirektøren, sporvejsingeniøren og geometriprofessoren.

Hver vinter var sæsonens clou ballet hos dr. Kjærgaard, hvor vi unge frederiksbergere af begge køn mødtes. Der var en datter, EVA KJÆRGAARD, som vi allesammen var forelsket i. – Hun var Frederiksbergs kønneste og sødeste pige. Det kønne havde hun fra begge forældrene, ikke mindst fra moderen, der var født BRASCH.

Hvor mon Eva er, vor barndoms fe?

Fra Gammel Kongevej nr. 164 så man over gaden til »Frederiksberg Mælkeforsyning« i nr. 167, og forretningen eksisterer den dag i dag. Den indehaves af mejeriejer J. SØRENSEN, og sønnen var ingen ringere end EINAR SØRENSEN,²⁸ kaldet »Sømanden«, vort mandlige idol, der igennem en årrække var danmarksmester i hurtigløb på

skøjter. Det var jo i de tider, hvor der altid var is på vandene om vinteren. Einar Sørensen var en glimrende sportsmand. Han spillede forresten også fodbold i KB, hvor jeg traf ham, og han var på et vist tidspunkt nationens helt, nar han slog alle sine skandinaviske konkurrenter.

Vis-a-vis 164 lå Frederiksberg Apotek med den rare hvidskæggede apoteker C. RAGER. Han havde en søn, som vi var lidt bange for. Han led af epileptiske anfald, og det forstod vi drenge jo ikke. Mange år efter, vistnok i sommeren 1916, druknede han i Hornbæk sø, idet han fik et anfald, mens han stod på bådebroen og fiskede. Jeg overværede med megen gru, at man fandt den unge Rager, og var den første, som overfor den gamle apoteker bekræftede, at hans søn var død.

Mellem apoteket og mælkeforsyningen er der stadig en smøge. Fra en staldbygning derinde drev hestehandler HECHT sin virksomhed, og vi sad ofte i vinduet for at iagttage præsentationen af hestene, når de blev »rørt« og vendte turen ude på Gl. Kongevej til benefice for eventuelle liebhavere. Som regel endte det også med det obligatoriske håndslag.

Fru HECHT erindrer jeg som en høj, statelig dame, der stedse var ledsaget af en dværgpincher, som altid syntes at ryste af kulde. Indenfor hundeverdenen skulle det være garanti for en virkelig adel.

I smøgen var en smed, MADSEN, som hørte til dem der ikke blev vrede. Hos ham fik vi for 20 øre svejset vore tøndebånd, når de sprang efter den hårde medfart, de ofte fik. Min broder Carl og jeg var meget dygtige til at manøvrere med disse jerntrillebånd til almindelig skræk for fortovets gågængere, og hver søndag morgen trillede vi hen til vor morbroder, ingeniør ALBERT KIÆR³⁰ i Allégade 8A, hvor vi var nogenlunde sikker på hver at få en ducør på 10 øre.

Alb. Kiær havde en årrække arbejdet hos ingeniør VALDEMAR POULSEN i Lyngby, denne mærkelige mand, der opfandt »telegrafonen« og var foregangsmand for hele den moderne radiotelegrafi.

Det var store øjeblikke, når vores onkel demonstrerede mærkelige apparater for os, som Vald. Poulsen havde konstrueret eller forbedret.

– – og så kaldte man os for »Lundelopper«!

Jeg opfattede det som et hædersnavn og forstod slet ikke at det var en injurie, påført os af de storsnude og frække drenge i Frederiksberg Gymnasium på Hollændervej.

Jeg må have været 5 år, da jeg kom i fru Lundings børnehave på Enighedsvej (nu Edisonsvej – af hensyn til elektricitetsværket!) og derfra vandrede jeg året efter gennem baghaverne til Lundings Skole på Amicisvej. Skolebestyreren N.C.LUNDING var cand.polyt. med en meget stor examen og han var utvivlsomt blevet en fremragende ingeniør eller industrimand, hvis skæbnen ikke føjede det så, at hans moder fru MINA LUNDING, f. Wright pludselig døde, hvorfor sønnen måtte overtage skolens ledelse. Lektor Lunding, der var født i 1867 og døde i 1967, få måneder før han fyldte 100 år, fulgte mig hele min skoletid, senere gennem Slomanns Skole på Jacob Danefærdsvej og Borgerdydsskolen i Helgolandsgade, indtil jeg i 1917, som student, takkede ham for 12 års dagligt samvær.

Jeg har aldrig kunnet fordrage skoler og fandt, at man – i hvert fald dengang – systematisk pillede enhver individualitet ud af os og det var mig næsten umuligt at lære remser og salmevers udenad! Men vi elskede lektor Lunding, fordi han først og fremmest var en skolens gentleman, som man aldrig gik forgæves til, hvis man følte sig uretfærdigt behandlet.

Lektor Lunding var ikke for intet sønnesøn af generalen fra Fredericia, der med fremragende dygtighed tilrettelagde udfaldet fra fæstningen i 1849.

»Lundelopper«? Det navn var vi faktisk stolte af.

Om skoletiden på Amicisvej husker jeg intet. Den er komplet gledet ud af min bevidsthed. Dog erindrer jeg at vi dannede en af de første private spejderpatrouiller, i hvilken iøvrigt fandtes de to unge Lundinger, IB³¹ (nu arkitekt) og NIELS CHRISTIAN³² (læge i Køge), samt MOGENS KOCH³³ (arkitekt og professor) og ERNST V. KAUFFMANN³⁴ (senere cand.act. og bankdirektør), så vi var da i meget pænt selskab!

Apoteket flyttede senere over gaden til nr. 162, men før det tidspunkt lå bagermester HARALD LØSEKRAUT's forretning på hjørnet. Bagsiden af bageriet vendte således mod haverne til nr. 164, og bager-

drengene var vi idelig i fejde med. Det var krig over plankeværket, og våbnet var som regel vand, som vi efter bedste evne overdængede hinanden med, hvis vi kunne se vores snit hertil.

Ovenover bager Løsekrout – på 4. sal – boede konferensråd J.P. AASTRUP, der var født i 1830. Han var jurist og kontorchef i Ordenskapitulet og (muligvis derfor) storkorsridder p. p. Hans hustru, LOUISE, født FOSS, var moster til min fader og faster til industrimanden ALEX. FOSS, og havde været hofdame hos grevinde Danner, hvilket ikke alle påskønnede. Hun havde imidlertid sikkert holdt på den rette hest og var et bedårende og sødt menneske. Man var nemlig ret sikker på at få 5-øres kager (dem der nu koster halvanden krone), af stuepigen hentet hos bageren, når man aflagde visit. Vi børn var vældig glade for »Onkel Aastrup«, der i øvrigt var højtstående frimurer og som havde et strålende og smittende humør. En dag sprang eller faldt hans sorte kat ud af vinduet, og man belavede sig på en kattebegravelse, men den kom straks efter spadserende op ad køkkentrappen i fuld vigeur. Ved en anden lejlighed sprang proppen en nat af en vinflaske med et mægtigt knald, hvorefter konferensråden åbnede et vindue til gaden og brølede »Attentat – attentat«, idet han formentlig som hofmand var påvirket af et nyligt attentat på den russiske Czar! Om hans reaktion var spøg eller alvor blev aldrig opklaret.

– Jo verden var stor, set fra Gammel Kongevej 164.

I 1910 flyttede vi til H.C. Ørstedesvej 42, hvor jeg boede den næste snes år.

Men ringen blev sluttet, da min gamle mor døde i 1953. Jeg skulle opsøge provst EILSCHOU HOLM, Frederiksbergs viceborgmester, og bede ham tale ved min moders begravelse. Til min store forundring så jeg i telefonbogen, at provsten boede Gl. Kongevej 164. Jeg gik op ad trappen, hvor der i fordums tid stod en gaslysbærende bronzefigur i en niche på hver afsats, og oplevede det sælsomme, at provst Eilschou Holm netop boede på 4. sal til venstre, i »vores« gamle lejlighed. 43 år efter at jeg som dreng havde forladt disse stuer, stod jeg der atter. Et besynderligt sammentræf.

Provst Eilschou Holm viste mig lejligheden, og da han så, hvor bevæget jeg var ved at tale om mor netop her, fortalte han mig, at

han udmærket godt vidste, at daværende kriminalretsassessor C.E. Cold havde boet der. Han havde selv undersøgt, hvem der tidligere havde beboet lejligheden, og kunne til min store overraskelse fortælle mig – hvad jeg ikke anede – at HOLGER DRACHMANN havde boet i lejligheden. Her havde han bl. a. haft et større opgør med Edith, vist nok om noget børnetøj, der hang til tørre!

Det skulle jeg blot have vidst, da jeg som ung gymnasist beta- get læste »Forskrevet« og i tankerne fulgte Drachmann rundt på de frederiksbergske villaveje i sommernattens kogleri.

Noter

1. Carl Emil Cold (1861-1916), overrets- assessor, medlem af den internationale permanente voldgiftsdomstol i Haag. Gift med Mathilde Theodora Kiær (1868-1953). Børn:
  - Ingeborg (f. 1894), gift med direktør Christian Bencard (f. 1894), ægteska- bet opløst.
  - Carl (f. 1896), ingeniør, ansat i F.L. Smidth & Co., senere i selskaber un- der Nordisk Film.
  - Jørgen (f. 1899), landsretssagfører i København.
  - Mogens (f. 1906), fabrikant.
2. Assistent ved Statsbanerne Aage Borre- gaard (1867-1918), gift med Louise Ro- sine Pauline Heckscher (1869-1914). Døtre:
  - Aase (1895-1974), bibliotekar.
  - Ulla (f. 1898), gift med professor i matematik ved Københavns Univer- sitet, dr.phil. Harald Bohr (1887- 1951). Bohr spillede som ung 4 gange på det danske fodboldlandshold.
3. Asger Kellermann (1874-1954), rønt- genlæge, leder af professor Rovsings røntgenklinik.
4. Volmer Kiær (1859-1943), fuldmægtig hos overretsprøkurator C. Alberti, over- retssagfører 1888.
5. Odin T. Christensen (1851-1914), dr. phil., professor i kemi ved Landbohøj- skolen.
6. En meget åndsfrisk og sød gammel dame, fru Meta Stub (f. 1882) har med- delt mig, at hendes fader, tømremester Jens Carlsen, der havde værksted i Studiestræde, men bopæl i Valby, også var sigtet i sagen. Den myrdede der var en af hans arbejdere, var ved at bygge et hus i Vanløse og havde fået udbetalt et banklån og derfor velforsynet med konanter. På hjemvejen fra arbejdet havde de drukket et par øller i den da- værende Slotskro, hvor der var små lukkede lysthuse ud mod Vesterbroga- de, og da de skiltes sørgede Carlsen for, at den myrdede kom op i en drosche, da han var bange for at kammeraten ville prale med sine penge andetsteds. Man fandt ikke frem til droschekusken, der var forsvundet og det hed sig at han senere dukkede op i Amerika. Sådan lyder fru Stubs beretning – men der var jo også den gang mange Carlse- ner!

- Den myrdede blev fundet dræbt på den del af Lampevej, som nu hedder Finsensvej, plyndret for alt.
7. Niels Finsen (1860-1904), læge, helbredte ved sin lysbehandling den første lupuspatient i 1895, fik Nobelprisen i 1905. Jeg mente at have en særlig tilknytning til Finsensvej, da Niels Finsens søster, Valgerda, f. 1879, i 1902 blev gift med min faders fætter, overlæge Emil Cold i Esbjerg (1865-1953).
  8. Frantz Howitz (1828-1912), dr. med., professor. Oprettede 1896 det fødehjem som efter hans død fik navnet Frantz Howitz' Fødehjem.
  9. En (vistnok) tredje søster var gift med en Ogilvie. Sognepræst EMUS JENSEN har fortalt mig, at hans forældre i Helsingør var naboer til nævnte Ogilvie, der var i besiddelse af megen humor, som f.eks. gav sig udslag i, at han opsatte et skilt i skellet mellem haverne, hvorpå han havde malet »Høns forbudt Adgang«. Skriften var med gotiske bogstaver, fordi hønsene forventes at kunne læse disse lige så godt som almindelig skrift. Ogilvies barnebarn, maleren James Ogilvie, var gift med en datter af Harald Tandrup.
Rejsebureauformand, cand. polit. & psych. Simon Ove Christian Ogilvie Spies er født i Helsingør 1921 og må vel tilhøre den muntre og særprægede familie, hvad meget andet jo også tyder på.
  10. Anna Margrethe Mundt (1892-1954).
  11. Kaj Mundt (1885-1962), dommerfuldmægtig på Frederiksberg 1912-18, landsdommer 1938 og præsident for Østre landsret 1944-45.
  12. Jørgen Mundt (f. 1919), landsdommer 1972.
  13. Cand. pharm. Ferd. Frederiksens materialhandel blev senere overtaget af 1. kommissen Aksel Sode, der drev forretningen i mange år.
  14. Erik Lundsgaard (1896-1970), civilingeniør, mag. art. i ægyptologi, direktør for J.H. Schultz' Forlag, senere egen forlagsvirksomhed.
  15. Ejnar Lundsgaard (1899-1968), dr. med. & scient., professor i fysiologi ved Københavns Universitet.
  16. Peter Frederik Nicolai van Wylich (1831-1910), straffedommer ved Frederiksberg Birk 1888-1910.
  17. Hugo Lundsteen (1869-1948).
  18. Glarmester Chr. Morvilles ni børn var:
    1. Frantz (1889-1928), der overtog faderens glarmesterforretning.
    2. Holger (1887-1953), som stiftede vekselererfirmaet »Holger Morvilles«.
    3. Inger (1890-1961), gift med overlæge Folmer Søegaard (1889-1973).
    4. Christian (Kes) (1891-1942), vekselerer og en kendt fodboldspiller.
    5. Poul (1893-1961), dr. med., overkirurg ved Gentofte Amtssygehus, professor.
    6. Aage (1894) cand. theol., Rektor ved Jonstrup Statsseminarium indtil 1964.
    7. Georg (1898-1964), regnskabschef i Privatbankens Ejendomsselskaber.
    8. Otto (1901-1968) vekselerer, videreførte firmaet Holger Morville.
    9. Viktor (1903) kontorchef i Arbejdernes Landsbank. Familien Morville har været bosat på Frederiksberg i næsten 150 år.
  19. Nils Middelboe (f. 1887), cand. jur. Rejste i 1914 til London, hvor han som amatør i 9 år spillede for det professionelle Chelsea F.C. og anset som Danmarks berømteste fodboldspiller. Senere

- direktør for Kjøbenhavns Boldklubs anlæg.
20. Niels Christian Kjærgaard (1860-1935), dr.med. Praktiserede på Frederiksberg fra 1888.
21. Ejnar Fabricius-Bjerre (1869-1933), læge. Praktiserede på Frederiksberg fra 1896.
22. Stephan Peter Christian Nandrup (1865-1916), læge, assistent hos professor Howitz. Praktiserede på Frederiksberg fra 1889.
23. Einar Lundsgaard (1867-1941).
24. Erik Vald.Brehm (1871-1952) praktiserende læge på Frederiksberg fra 1899. Fader til Elsebeth Brehm, (f. 1901), der vandt 16 danmarksmesterskaber og 3 verdensmesterskaber i tennis. Dr.Brehm var i en årrække formand for Kjøbenhavns Boldklub.
25. Hans Kjærgaard (1892-1957), dr.med., overlæge i Horsens.
26. Svend Richardt Nandrup (f. 1891), læge på Frederiksberg.
27. Erik Fabricius-Bjerre (f. 1899), civilingeniør, ansat ved Københavns sporveje. Fader til komponisten Bent Fabricius-Bjerre.
- Eigil Fabricius-Bjerre (f. 1898), cand.jur., direktør for Rigshospitalet.
- F.G.Fabricius-Bjerre (f. 1903), dr.phil. professor i geometri ved Danmarks tekniske Højskole.
28. Einar Sørensen, død 1912, 27 år gammel.
29. Carl Emil Rager (1845-1916).
30. Albert Jørgen Kiær (1873-1951), ingeniør. Værkfører hos Vald.Poulsen 1903-1908 ved »Den trådløse Telegraf«. Senere medindehaver af firmaet Ferlov & Co.
31. Ib Lunding (f. 1895) arkitekt, medlem af bestyrelsen for Akademisk Arkitektforening. Ansat hos Stadsarkitekten i København.
32. Niels Chr. Lunding (f. 1898), læge i Nørresundby.
33. Mogens Koch (f. 1898). Afgang fra Kunstakademiet 1925, docent ved samme, professor i bygningskunst 1950.
34. Ernst von Kauffmann (1897-1974), cand.act., sekretær i Bankkommissionen, inspektør under Banktilsynet, direktør for Kjøbenhavns Handelsbank 1932-52.

C. W. Petersen

Af POUL ZEBITZ

DET VAR MED STOR VEMOD, at vi erfarede om assurandør, cand.act. C. W. Petersen's død den 23. september 1971. En stor og markant personlighed var gået bort. Mange assurandører vil i mange år fremover mindes C. W. Petersen som banebryderen indenfor dansk forsikringsvirke.

C.W.PETERSEN blev født den 5.9.1897 som søn af assurandør, grosserer Emil Petersen, en af grundlæggerne af det kendte assuran-
cefirma Grunth & Petersen på Gl.Kongevej. Det var altså ikke fra fremmede interessen for forsikringsvirksomhed stammede. Efter stu-

dentereksamen fra Henrik Madsens skole i 1915 blev han ansat i Statsanstalten for Livsforsikring, men allerede i 1918 blev han optaget som medarbejder i sin faders virksomhed Grunth & Petersen, hvor han året efter blev udnævnt til prokurist. Hans interesse for livsforsikring lå allerede på et tidligt tidspunkt klar, og dette førte ham ind i det meget krævende og vanskelige aktuarstudium, som han fuldførte i 1922. Den nyudklækkede cand.act. blev samme år optaget som medindehaver i det fædrene firma. Som den gentleman C.W.Petersen var, blev han selvskreven til mange tillidshverv indenfor sit eget fagområde, men også udenfor sit virke var der bud efter ham med bestyrelsesposter og andre tillidshverv. Han var den fødte forhandler.

Allerede i 1926 førte disse evner ham ind i Foreningen af agenter for Statsanstalten for Livsforsikring. Denne forening blev han formand for fra 1938 til 1958. Netop i de 20 år gennemgik det erhverv man almindeligvis kalder for forsikringsakkvisition en stor udvikling, som i høj grad blev præget af C.W.Petersen's utrættelige vilje og evne til at få tingene til at falde på plads. Han blev højt estimeret blandt forsikringsselskabernes direktioner, som regnede ham for deres ligemand.

Foruden Statsanstalten havde Grunth & Petersen også repræsentation for Det kgl.octroierede Brandassurance Compagni. Også her havde man bud efter ham i medarbejderforeningen, som han var formand for i tiden 1947-1954. Det var derfor nærmest en selvfølge, at C.W.Petersen indtrådte i bestyrelsen for Centralforeningen for Forsikringsakkvisitører i Danmark, hvor han præsiderede som formand fra 1953 til 1959.

Det er svært at afgøre, hvor C.W.Petersen organisatorisk ydede sin største indsats, men det er givet, at en meget stor del af æren for oprettelsen af Forsikringsvæsenets akkvisitørskole tilkommer ham. En mand med hans erfaring fik da også sin ganske naturlige plads i Assurandør-Societetets Public relation udvalg, hvor han var med fra 1959 til 1962. Sluttelig kan nævnes, at han opnåede at være præsident for Nordiska Försikringsmannauionen 1955-56.

Få er de mennesker, som mere end C.W.Petersen har gjort sig fortjent til at blive dekoreret. Han var Ridder af Dannebrog, men

hans beskedenhed gjorde, at man kun yderst sjældent fik lejlighed til at se ham bære denne æresbevisning.

Jeg tror nok, at hans glæde var størst, da man i Centralforeningen forlenede ham med titel af æresmedlem, det var en gunstbevisning, som blev givet ham af den kreds som betød mest i hans livsgerning.

Udover alle disse tillidsposter af mere officiel karakter, var C.W. Petersen levende interesseret i alt, hvad der pågik indenfor branchen. På grund af sit kreative virke var han overalt en meget kær og skattet foredragsholder.

Man skulle ikke tro, at et så virksomt menneske også kunne få tid til at dyrke private interesser, men deri tog man fejl. Han var meget aktivt medlem af Frederiksberg Rotaryklub, hvis præsident han var i det meget vanskelige år 1943-44. Også her var han en skattet kammerat, hvis tilsynekomst altid blev hilst med glæde.

C.W.Petersen var født i København, men han boede der kun i et halvt år. Han plejede selv at udtrykke det med, at han var fuld-blods Frederiksberger ÷ et halvt år. Hans interesse for Frederiksberg var meget stor, og det var ganske naturligt, at han blev en af medstifterne af Historisk-Topografisk Selskab for Frederiksberg i 1944. Han var kasserer i foreningen fra stiftelsen til 1971. Gennem sit medlemskab af Selskabets arbejdsudvalg var han med til at præge de publikationer, som blev udsendt. I dette udvalg sad han til sin død.

Alle som stod C.W.Petersen nær registrerede meget hurtigt det tomrum, som hans bortgang medførte. Alle de, som kun kendte ham af udseende, vil savne møderne med ham på de Frederiksbergske veje, hvor han med sin karakteristiske skikkelse var med til at sætte sit præg på vor by gennem den meget specielle nimbus, som omgav ham.

Selskabets virksomhed

Ved sekretæren

MØDER

TIRSDAG D. 23. FEBRUAR 1971 KL. 20 afholdtes medlemsmøde på Landsarkivet på Jagtvej. I mødet deltog ca. 60 af selskabets medlemmer. *Sekretæren* bød forsamlingen velkommen i landsarkivets smukke mødesal. Landsarkivar, dr. phil. *Harald Jørgensen* indledte med en orientering om arkivvæsenets historie og organisation i Danmark og fortalte dernæst om landsarkivets opgaver. I en pause fik mødedeltagerne lejlighed til at se den i salen arrangerede udstilling »Fra tiggerstav til alderdomsunderstøttelse«, der gennem de fremlagte, meget interessante arkivalier gav et fængslende overblik over fattigvæsenets og forsorgens udvikling. Efter pausen fortalte landsarkivaren om landsarkivets bygning, hvorefter forsamlingen under hans ledelse blev ført igennem såvel den gamle som den nye bygning. Mødet sluttede i landsarkivets forhal, hvor sekretæren og mødedeltagerne takkede for den meget vellykkede og meget inspirerende aften.

ONSDAG D. 28. APRIL 1971 KL. 20 afholdt selskabet sin 28. ordinære generalforsamling i hovedbibliotekets foredragssal.

DAGSORDEN:

1. Beretning om selskabets virksomhed.
2. Kassereren aflægger regnskab.
3. Forslag fra styret om forhøjelse af det årlige medlemsbidrag fra 18,40 kr. til 25 kr. incl. moms.
4. Valg af 5 medlemmer af styret. I henhold til lovenes § 3 afgår: viceborgmester, provst J. Eilschou Holm, borgmester A. Stæhr Johansen, redaktør, cand. mag. Svend Kragh-Jacobsen, assurandør, cand. act. C. W. Petersen og rådmand, overformynder H. L. Thomsen.
5. Valg af revisor. I henhold til lovenes § 8 afgår: fuldmægtig Finn H. Blædel.
6. Eventuelt.

Der var mødt ca. 70 medlemmer. Formanden, borgmester *A. Stæhr Johansen*, bød velkommen, hvorefter rådmand *H. A. Petersen* valgtes til dirigent og konstaterede generalforsamlingens lovlige indvarsling.

Formanden for arbejdsudvalget, museumsdirektør *Lars Rostrup Bøyesen* aflagde beretning for 1970/71 og omtalte de vanskeligheder, man var stødt på ved udgivelsen af selskabets publikationer. Det er svært at finde forfattere til de emner, man gerne vil have behandlet, til trods for at man betaler de af Akademikernes Samarbejdsudvalg fastsatte honorarer. Ligeledes var der opstået forsinkelser med udsendelsen af »Frederiksberg gennem Tiderne« bd. XIII, som dog kunne forventes udsendt i løbet af foråret.

Selskabet havde i det forløbne år haft en tilgang på 14 og en afgang på 38 medlemmer. Medlemstallet var pr. 31. marts 1971 605.

I kassererens fravær aflagde assurandør *Zebitz* regnskab. Professor *Fabritius Buchwald* stillede forespørgsel om, hvad den betydelige medhjælpssum gik til. *Zebitz* oplyste, at det var til kontorassistance for selskabets kasserer og sekretær og for medhjælp ved publikationsvirksomheden, salg og udsendelse af publikationer m.m. Regnskabet godkendtes.

På styrets vegne stillede *formanden* forslag om at forhøje det årlige medlemskontingent fra det hidtidige beløb 16 kr. + moms til 25 kr. incl moms, og motiverede forhøjelsen med de stadigt stærkere stigende udgifter ved fremstillingen af medlemspublikationerne. I betragtning af de bogpriser, vi kender fra boghandelen, fandt han, at det selv efter en forhøjelse af kontingentet var uhyre billigt at erhverve sig selskabets udgivelser. Forslaget vedtoges uden bemærkninger fra medlemmerne.

De afgående medlemmer af styret genvalgtes alle ligesom revisoren, fuldmægtig *Finn H. Blædel*.

Dirigenten hævdede generalforsamlingen. *Formanden* udtalte selskabets tak til dirigenten og bød aftenens foredragsholder, skuespilleren, direktør *Kai Holm*, velkommen. *Kai Holm* fortalte i den følgende time, livfuldt og underholdende, erindringer fra sit lange skuespillerliv ved frederiksbergske og københavnske teatre. Forsamlingen kvitterede med stærkt og langvarigt bifald, og *formanden* takkede foredragsholderen.

TIRSDAG D. 15. FEBRUAR 1972 KL. 20 afholdtes medlemsmøde i hovedbibliotekets foredragsal. *Formanden* bød velkommen til aftenens foredragsholder, arkitekt *Louis Weisdorf*, og til en fremmødt forsamling på omkring 80 medlemmer og gæster. Arkitekt *Weisdorf* gennemgik sin idéskitse til »Solbjerg Parkcenter« – »et gigantisk rekreativt og kulturelt område i og omkring Frederiksberg Have og Søndermarken«. Han omtalte området som et gammelt valfartsområde for

hovedstadens beboere og fremhævede områdets både forlystelsesmæssige, kunstneriske og kulturelle betydning gennem tiderne. Som rekreativt og kulturelt område var det imidlertid i nutiden hensygnende, uagtet der netop nu er stærkt behov for et sådant i byens centrum. Hans idé går derfor ud på at koordinere udviklingen af de endnu eksisterende aktiviteter med en række nye og spændende for derved at skabe et virkelig attraktivt område for hovedstadens befolkning. Arkitekten fremsatte derefter en række konkrete forslag til områdets udvikling og til ændringer i de bestående forhold, idet han opdelte området i følgende afsnit: »Fra rådhuset til Frederiksberg Have«, »Frederiksberg Have og Søndermarken«, »Frederiksberg Slot som kulturhus«, »Pilealleens små haver«, »Zoologisk Have«, alt i overensstemmelse med hans i oktober 1971 offentliggjorte projekt. Arkitekten ledsagede sit foredrag med lysbilleder.

Foredraget efterfulgtes af en livlig diskussion, hvis indlæg var stærkt pro et contra. Borgmester *Stæhr Johansen* og rådmand *Chr. Lauritz-Jensen* udtrykte visse forbehold, der måtte tages fra kommunens side, men også interesse for mange af projektets nye tanker. Redaktør *Flemming Madsen* gav i et langt indlæg begejstret tilslutning, medens *Age Hansen* fra Inspektoratet for de kgl. haver tog skarpt afstand fra arkitektens planer, forsåvidt de angik Frederiksberg Have og Søndermarken. Arkitekt *Weisdorf* sluttede diskussionen med svar på de forskellige indlæg. *Formanden* udtalte selskabets tak for en usædvanlig og aktuel diskussionsaften.

ONSDAG D. 26. APRIL 1972 KL. 20 afholdt selskabet sin 29. ordinære generalforsamling i hovedbibliotekets foredragssal.

DAGSORDEN:

1. Beretning om selskabets virksomhed.
2. Kassereren aflægger regnskab.
3. Valg af 6 medlemmer af styret. I henhold til lovenes § 3 afgår: rådmand, fru Grethe Andersen, museumsdirektør, mag. art. L. Rostrup Boyesen, fhv. skole-direktør E. Carstensen, professor, dr. phil. Aksel E. Christensen og skoledirektør Poul E. Jacobsen. Herudover skal vælges 1 medlem af styret.
4. Valg af revisor. I henhold til lovens § 8 afgår: bankkasserer K. Lykke Larsen.
5. Eventuelt.

I generalforsamlingen deltog ca. 90 medlemmer. Under formandens forfald bød *næstformanden* velkommen og udtalte mindeord om selskabets kasserer siden dets oprettelse, assurandør, cand. act. *C.W. Petersen*, der var afgået ved døden den 23. september 1971. *C.W. Petersen* var en af selskabets stiftere, og på den konstituerende generalforsamling den 21. april 1944 indvalgtes han i selskabets styre og

blev medlem af arbejdsudvalget. Fra selskabets stiftelse til udgangen af året 1970/71 var han medlem af arbejdsudvalget og varetog gennem alle disse år – 27 – hvervet som selskabets kasserer. C.W. Petersen har således været en af selskabets solideste støtter og en uvurderlig arbejdskraft for selskabet. Han var af natur en meget beskeden mand, der var meget ængstelig for at overvurdere sit arbejde i selskabets tjeneste. Det var helt uberettiget. Hans kolleger i styre og arbejdsudvalg har ikke alene altid i højeste grad påskønnet det store og ofte besværlige arbejde, der er forbundet med hvervet som kasserer, men også de synspunkter og råd, han med sin sunde sans for proportioner fremsatte i spørgsmål både vedrørende selskabets formål og det daglige praktiske arbejde. C.W. Petersen gik efter eget ønske ud af arbejdsudvalget i fjor, men forblev i styret. Begge steder vil vi med taknemmelighed erindre både hans arbejdsmæssige fortjenester og hans fine menneskelighed. Æret være hans minde!

Til dirigent valgtes kontorchef *G. Kastberg*, som konstaterede generalforsamlingens lovlige indvarsling. *Næstformanden* aflagde derefter beretning for året 1971/72. »Frederiksberg gennem Tidern« bd. XIII var udsendt i sommeren 1971 og havde fået en god modtagelse såvel hos pressen som hos selskabets medlemmer. Bogen om de frederiksbergske gadenavne måtte derimod endnu lade vente på sig på grund af det store arbejde med revisionen af materialet. Kommunalbestyrelsen havde imødekommet en ansøgning fra selskabet om at forhøje det årlige tilskud fra 19.200 kr. til 26.000 kr. *Næstformanden* takkede for denne forhøjelse, som betød en kærkommen hjælp til selskabets stadig stigende udgifter til publikationsvirksomheden. Der havde været en tilgang på 11 nye medlemmer, men afgangens havde været 60, således at medlemstallet pr. 31. marts 1972 androg 556.

Kassereren aflagde derefter regnskab. *Dirigenten* fastslog, at regnskabet var revideret og befundet rigtigt. I tilknytning hertil rejste selskabets 2 revisorer, bankkasserer *Kaj Lykke Larsen* og ekspeditionssekretær *Finn H. Blædel*, som medlemmer kritik af udgifterne til medhjælp, som de fandt for store. Lykke Larsen ønskede såvel timeantal som timeløn for medhjælp nedsat. Blædel fandt, at al medhjælp burde udføres frivilligt og gratis af styret. Foranlediget af denne kritik afgav sekretæren følgende redegørelse for anvendelsen af lønnet medhjælp:

»Det er naturligvis rigtigt, at udgifterne til medhjælp efterhånden er blevet en betydelig post på selskabets regnskab. Igennem en række år svingede denne udgift mellem 6 og 8 % af selskabets årlige midler. Når udgiften i 1969/70 steg til ca. 15 %, i 1970/71 til ca. 16 % og i det regnskabsår, vi behandler i aften, udgjorde ca. 13 % – hvilket dog altså er en nedgang i forhold til de 2 foregående år – har dette naturligvis en årsag og skyldes ikke, at vi blot er blevet mindre og let-

sindige. Jeg er glad for at få lejlighed til at kommentere denne udgiftspost. Der tales om *medhjælp* som en enhed, men det drejer sig om medhjælp på forskellige områder og måske burde udgifterne derfor ikke opføres som en samlet post, men specificeres efter, hvad medhjælpen har drejet sig om. Det har vi blot aldrig gjort, og vi har heller ikke tænkt på det i de 3 sidste dyre år. Jeg skal forsøge at give generalforsamlingen et indtryk af, hvad selskabet bruger medhjælp til.

Som bekendt har selskabets sekretariat og forretningsafdeling lige siden selskabets stiftelse i 1944 været henlagt til kommunens hovedbibliotek, hvor arbejdet udførtes af en til biblioteket knyttet person. I en række år ekspederedes selskabets kontormæssige arbejde, der dengang var lidet omfattende, af bibliotekets personale, og det var naturligvis billigt for selskabet. Om det var en korrekt praksis, ved jeg ikke, men jeg kan derimod sige, at som selskabets virksomhed voksede og voksede stærkt, ønskede jeg ikke at fortsætte denne sammenblanding af 2 arbejdsområder, idet man ved at anvende bibliotekets arbejdskraft jo i virkeligheden vilkårligt forhøjede kommunens tilskud til selskabet. Gradvis – efterhånden som det var praktisk muligt – flyttedes selskabets arbejde over til en af selskabet lønnet kontormedhjælper. Denne praksis er nu forlængst knæsat, og deri ligger allerede en forklaring på de større omkostninger til medhjælp.

Hvad udfører da medhjælperen?

1. Modtager indmeldelser og udmeldelser af medlemmer, sørger for indførelse eller slettelse i medlemskartoteket.
2. Løbende pasning af medlemskartoteket, f. eks. m. h. t. dødsfald og adresseforandringer, som vi kun i de færreste tilfælde får meddelelse om. Ved adresseforandringer skal selskabets adressografklicheer på de pågældende personers navne sendes til rettelse.
3. Opkrævning af kontingenter. Når disse modtages skal betalingen noteres på medlemmets kartotekskort. Disse noteringer i medlemskartoteket muliggør, at vi til enhver tid og naturligvis især henimod regnskabsårets afslutning kan konstatere restanterne. Jeg må indføje, at der altid er mange restanter, og medhjælperen må bruge megen tid på at rykke både én og flere gange, før kontingent indgår.
4. Salg af selskabets publikationer, udskrivning af regninger for salget, med udregning af, hvilken part af beløbet, der tilfalder selskabet og hvilken der skal afregnes med toldvæsenet som moms. Toldvæsenet kræver tillige, at der føres en lagerfortegnelse over publikationerne, over tilgang og afgang, d. v. s. salg.
5. Over alle indtægter – samt eventuelle mindre afgifter, der affødes af det daglige ekspeditionsarbejde – udarbejdes der regnskabsberetning til selskabets kasserer, der modtager overskudet. Også her skal det specielle momsregnskab anføres.

6. Til Kildeskattedepartementet sendes månedlig redegørelse for udbetalt løn, og eventuel kildeskat indbetales hertil.

7. Selskabets løbende korrespondance, der efterhånden er mangesidig: med forfattere, boghandlere, trykkeri og klichéanstalt samt naturligvis medlemmer. For sidstnævntes vedkommende drejer det sig om mødeindkaldelser og tilsendelse af publikationer. Antallet af postforsendelser ligger nogenlunde konstant mellem 2000 og 3000 årlig.

De 7 punkter jeg her har omtalt, er det egentlige medhjælpearbejde, der direkte vedrører administrationen af selskabet. Men herudover har medhjælp i de senere år tillige været anvendt på 3 andre områder, hvoraf de to jeg først skal nævne, har været engangsforanstaltninger, der har været særdeles belastende for udgiften, men som nu må siges at være overstået, så de ikke fremtidig vil medføre nævneværdige udgifter.

1. Det stadigt voksende lager af publikationer har i de senere år krævet stadig mere plads. Vi har derfor i biblioteket måttet nyindrette det hidtil anvendte lagerrum på en rationel måde. For at dette kunne ske måtte hele lageret midlertidigt flyttes væk og derefter flyttes tilbage og nyordnes. Samtidig blev der skaffet bedre plads til selskabets store beholdning af klicheer, der både benyttes af selskabet selv og udlånes til medlemmer, til aviser og andre blade m. m. Naturligvis må såvel lageret af bøger som klichésamlingen fortløbende revideres og suppleres, hvilket fortsat vil kræve en mindre arbejdsindsats, men nyordningen er tilendebragt.

2. Det andet ekstraordinære arbejde nødvendiggjordes af den nyordning, der indførtes for 2 år siden, hvorefter sekretariatet fører kontrol og regnskab med alle kontingentindbetalinger, hvilket tidligere påhvilede selskabets kasserer og var et meget besværligt og tidkrævende arbejde for denne. Der blev oprettet et specielt indrettet medlemskartotek – det jeg tidligere har omtalt – og det krævede selvsagt et ret stort arbejdsforbrug at få alle de kort udfyldt over selskabets medlemmer. Det er nu forlængst i orden og kræver fremtidig kun den løbende vedligeholdelse og ajourføring.

Disse to punkter har påvirket forbruget af medhjælper timer betydeligt, men er nu som sagt overståede éngangsforeteelser.

3. Sidst skal jeg nævne et tredje arbejdsområde, og om det gælder, at udgiften hertil rimeligvis burde have været udskilt fra beløbet til medhjælp og overført til posten for fremstilling af vore publikationer, men da det er den samme person, der har modtaget betaling for dette arbejde, som også har fået honorar for alt det tidligere ekspeditionsarbejde, har vi ikke tænkt på sådan udskillelse. Det vil imidlertid kunne gøres fremtidig og bør formentlig gøres. Det drejer sig om

bistand til redaktøren af publikationerne. Det skal ingen hemmelighed være, at det er forbundet med stedse større besvær og enormt forøget arbejde at holde publikationsvirksomheden i gang. Vi savner ikke emner, men vi savner forfattere, der kan – og navnlig *vil* – skrive om disse emner. Når det dog er lykkedes hidtil, omend desværre med forsinkelser, at præstere publikationerne, skyldes det, at vi i mange tilfælde må yde forfattere en vis bistand, navnlig med hensyn til at fremskaffe billedmateriale, men også til en vis grad med udarbejdelse af litteraturlister og redaktion af noteapparatet. Det sidste tager redaktøren sig af, men billedfremførelsen, der kan nødvendiggøre besøg på billedsamlingen på Det kgl. Bibliotek og på diverse museer og institutioner foretages af medhjælperen, der også i nogen udstrækning varetager det rent praktiske samarbejde med trykkeri og reproduktionsanstalt. Som nævnt vil det være rigtigt og logisk at debitere publikationskontoen udgifter til dette arbejde.«

Sekretæren sluttede sin redegørelse med en skarp afvisning af kritikken og de stillede forslag. Hans redegørelse og konklusion hilstes med stærke klapsalver af forsamlingen. Et medlem, fru K. Kisbye, spurgte Lykke Larsen, om han overhovedet kendte noget til det store og fortjenstfulde arbejde, sekretæren og medhjælperen udførte, og gav udtryk for sin uforbeholdne misbilligelse af kritikken. – Regnskabet godkendtes.

De 5 i henhold til lovenes § 3 afgående medlemmer af styret genvalgtes. Til den ledige plads i styret efter C.W. Petersens død valgtes på forslag af næstformanden afdelingsbibliotekar *Sven Hounmøller*.

Den afgående revisor, bankkasserer *Kaj Lykke Larsen*, genvalgtes.

Dirigenten hævdede generalforsamlingen. *Næstformanden* udtalte selskabets tak for ledelsen af forhandlingerne og bød aftenens taler, forfatterinden, grevinde *Else Moltke* velkommen. Fru Moltke hilstes med stærkt bifald før og efter det levende og inciterende erindringscauseri om Louis Bobé og Robert Neiiendam, som selskabet havde givet titlen: »3 store frederiksbergske fortællere«. *Næstformanden* understregede i sin tak til grevinde Moltke, hvor kærkommen en gæst hun er for selskabet og dets medlemmer.

Styret har været samlet til møder d. 14. april 1971 og d. 6. april 1972.

Arbejdsudvalget har afholdt møder d. 14. april 1971, d. 20. juli 1971, d. 15. februar 1972 og d. 6. april 1972.

SELSKABETS PUBLIKATIONER

JØRGEN HØRBØLL: FREDERIKSBERG FRA BONDEBY TIL STORSTAD. 1945. 154 s. ill.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, I. 1946. 163 s. ill.

Indhold: Eiler Nystrom: Frederiksberg Bys Oprindelse og Udvikling. Niels Maare: Frederiksberg Slot fra 1852 til vore Dage. Harald Langberg: Møstings Gaard og Hassagers Kollegium. H. Carl Andresen: Et Gadebillede, der forsvinder. Ejner Carstensen: Joakim Larsen som Skolemand. Bjørn Kornerup: Joakim Larsen som Skolehistoriker. Sven Houmøller: Joakim Larsens litterære Arbejder. Bibliografi.

ADAM OEHLENSCHLÄGER: FREDERIKSBERG. Et Digt. [1817]. 1947. 79 s.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, II. 1948. 187 s. ill.

Indhold: P.B. Grandjean: Frederiksberg Kommunes Vaaben. S. Broholm: Med Matrikullen gennem det gamle Frederiksberg. Spredte Træk af Byens Udvikling. Charles Christensen: Nogle Undersøgelser i Frederiksberg Have. H. Carl Andresen: De Classenske Boliger. Chr. Grünwald: Nye Træk til Belysning af Bakkehuset.

[WILHELM HENRIQUES]: FREDERIKSBERGSKE TILSTANDE. En Skizze af W.H. Med oplysninger af G. Krogh-Jensen. 1949. 95 s.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, III. 1950. 132 s. ill.

Indhold: Bjørn Kornerup: Præsten Jens Frechland og hans Skrift om Frederiksberg 1807. Ernst Priemé: Frederiksbergs første folketingsmand Carl Christian Hall 1849-81. Albert Fabricius: Overrettsjustitiarius Niels Frederik Schlegel. Formand for Frederiksberg Kommunalbestyrelse 1872-91. Carl Dumreicher: Bakkehusets Charme. Småstykker: J. V. Irgens-Møller: Springvandet ved Prinsens gaard. Niels Maare: Klokkerne på Frederiksberg slot. Niels Maare: Forværelset til marmorbadet på Frederiksberg slot. Erik Petersen: Yrsa plads.

LITTERATUR OM FREDERIKSBERG. 3. udg. Udarb. af Frederiksberg Kommunebiblioteker. Under red. af J. Lehm Laursen. 1950. 200 s.

FREDERIKSBERG GENNEM 300 AAR. 1651-1951. Et Billedværk ved Mogens Lebech. Med en indledning af Niels Maare. Red. af G. Krogh-Jensen. 1951. 247 s. ill.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, IV. 1952. 180 s. ill.

Indhold: Bjørn Kornerup: Brevveksling mellem Camma Rahbek og E. C. Werlauff 1808-1818. Mogens Lebech: Raadhusgrunden. Kaj Foltmar: Mosendal.

[JACOB DAVIDSEN]: GAMLE MINDER FRA FREDERIKSBERG OG VESTERBRO. Af Petersen, Fuldmægtig. Med biografi og kommentarer ved Niels Maare. 1953. 183 s. ill.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, V. 1954. 195 s. ill.

Indhold: Niels Maare: Fasangaarden. Tilføjelse til »Frederiksberg gennem Tiderne« IV. Carl Dumreicher: Kamma Rahbeks æsker, I. Birgitte Dall: Kamma Rahbeks æsker, II. J.Boisen Schmidt: Koleraen på Frederiksberg 1853. Niels Maare: Sejladserne i Frederiksberg Haves Kanaler.

ADAMINE GERBER: FREDERIKSBERG BY MED SIDEVEJE TIL PORTEN. Med forord og noter af *Niels Maare*. 1955. 121 s. ill.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, VI. 1956. 203 s. ill.

Indhold: Mogens Lebech: Frederiksbergs ældste villakvarterer. Ernst Priemé: Det første sogneforstanderskab. Johannes Tholle: Om gartnerne ved Frederiksberg Have og Søndermarken.

DIGTERNES FREDERIKSBERG. Fra Oehlenschläger til Frank Jæger. Udvalgt og forsynet med indledning og kommentar af *Poul P. M. Pedersen*. Illustrationer af *Ebbe Sadolin*. 1957. 295 s. ill.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE. Udstilling af historiske billeder paa Frederiksberg Raadhus 29. december 1957 til 12. januar 1958 kl. 10-20. Arrangeret af Historisk-topografisk Selskab for Frederiksberg i anledning af Frederiksberg Kommunes 100-års jubilæum. 1957. 32 s. ill.

Med en indledning af *Mogens Lebech: Frederiksberg i billedkunsten*.

ROBERT NEIENDAM: FORLYSTELSERNES ALLÉ. De frederiksbergske Teatres Historie. Omslag og vignetter af *Des Asmussen*. 1958. 300 s. ill.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, VII. 1958. 156 s. ill.

Indhold: Johannes Tholle: Om gartnerne ved Frederiksberg Have, dens økonomiarealer og i haveinspektoratet. Victor Hermansen: Frederiksberg Realskoles Historie. Niels Maare: Chr. F. Hetsch' Tegninger til Stuklofter paa Frederiksberg Slot. J.Boisen Schmidt: Forspillet til den store koleraepidemi. Alfred Dyre: Sporvognsstrejken på Frederiksberg i 1911. Småstykker: Niels Maare: Diderik Schäffers »Pyramide« i Dronning Sophie Magdalenes Paradekøkken paa Frederiksberg Slot. J.Boisen Schmidt: Frederiksberg Hospitals første sygevogn.

FREDERIKSBERG ÆLDRE KIRKEGAARD, II. *Sven Houmøller: Paa Vandring i den stille Have*. 1959. 207 s. ill.

Med plan over kirkegården.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, VIII. 1960. 147 s. ill.

Indhold: Anne E. Jensen: Rahbek og de danske digtere. *Sigurd Sivane:* Nogle smaa Erindringer fra min Barndoms Frederiksberg. *Edit Rasmussen:* Fra Lindebo til Lorry.

FREDERIKSBERG ÆLDRE KIRKEGAARD, I. *Johannes Tholle:* Den stille havs historie. 1961. 141 s. ill.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, IX, 1. 1962. 112 s. ill.

Indhold: Sven Houmøller: Birkedommer Eberlin. *Niels Maare:* Frederiksberg Slots Beboere fra 1852 til 1868. *Kaj Foltmar:* Justitsraaden paa Forhaabningsholm. *Niels Maare:* Prinsessernes Gaard i Ny Hollænderby.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, IX, 2. 1962. Frederiksbjergbilleder. Udarb. af *Erik Ebstrup* og *Sven Houmøller*. 1963. 387 s.

Bidrag til en bibliografi over billeder med frederiksbjergske motiver gengivet i danske bøger og tidsskrifter.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, X. 1964. 176 s. ill.

Indhold: Carl Dunreicher: Adam Oehlenschläger bag sine digte om Frederiksberg. *Kaj Foltmar:* Sejldugsfabrikken paa Wodroffgaard. *Sven Røgind:* Da Frederiksberg havde sit eget sporvejsvæsen.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, XI. 1966. 175 s. ill.

Indhold: Jørgen Jørgensen: Solbjerg Kirkegård 1865-1965. *Sven Houmøller:* Visit hos en Hundredaarig. *Else Kornerup:* En Stambog paa Bakkehusmuseet. *Sven Røgind:* Jernbaner paa frederiksbjergsk grund. *Johannes Lehmann:* Orla Lehmann og Frederiksberg Slot.

ELSE GLAHN: DET KINESISKE LYSTHUS I FREDERIKSBERG HAVE. 1967. 52 s. ill.

SVEN RØGIND: FREDERIKSBERG SOM ERHVERVSSAMFUND. Illustrationer af *Ebbe Sado-lin*. Omslag tilrettelagt af *E. Ellegaard Frederiksen*. 1968. 205 s. ill.

MARIANNE MARCUSSEN: DANSK MALERKUNST PÅ BIBLIOTEKET. 1968. 15 s. ill.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, XII. 1968. 157 s. ill.

Indhold: Haavard Rostrup: H. W. Bissens monument for Frederik VI i Frederiksberg Have. *Axel H. Pedersen:* Dommerne i Frederiksberg Birk 1888-1966. *Otto Asmus Thomsen:* Fra student til digter. *Harald Kidde* og Frederiksberg. *Carl Dunreicher:* Hvordan Bakkehusmuseet blev til. *Gunnar Christiansen:* En skolemand og hans livsværk. *Johs. Lehm Laursen:* Niels Maare. *Johs. Lehm Laursen:* Georg Krogh-Jensen.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, XIII. 1970. 141 s. ill.

Indhold: N.J.Rald: Glimt af Frederiksbergs kirkeliv. H.H.Dahlerup: Carl Scherbe og Friluft-Observatoriet. Hakon Stephensen: En mand, et hus og en idé. Virtus Schade: Frederiksbergske trin på Oluf Bangs trappe. Karl Rønne: »Overlærerstriden« på Frederiksberg i 1880'erne.

VEJE OG GADER PÅ FREDERIKSBERG, I. *Charles Haugbøll: Frederiksbergs veje og gader. Et leksikon over dets anlæggelse og navngivning. 1973. 152 s.*

Styret for Historisk-topografisk Selskab for Frederiksberg

NOVEMBER 1974

Fhv. kommunaldirektør, cand.jur. C.F.Gerner Andersen.

Rådmand, teknisk assistent Svend Bjørn.

Museumsdirektør, mag.art. Lars Rostrup Bøyesen.

Fhv. skoledirektør E.Carstensen.

Professor, dr.phil. Aksel E.Christensen.

Provst Johs.Eilschou Holm.

Stadslandinspektør A.Gotthardsen, medlem af arbejdsudvalget.

Afdelingsbibliotekar Sven Houmøller, medlem af arbejdsudvalget,
selskabets sekretær og kasserer.

Skoledirektør Poul E.Jacobsen, medlem af arbejdsudvalget.

Borgmester, branddirektør A.Stæhr Johansen, styrets formand.

Redaktør, cand.mag. Sv.Kragh-Jacobsen.

Fhv. stadsbibliotekar Johs.Lehm Laursen, arbejdsudvalgets formand,
styrets næstformand.

Vicekontorchef Rudy Schrøder.

Overformynder H.L.Thomsen.

Assurandør Poul Zebitz, medlem af arbejdsudvalget.

Revisorer:

Filialdirektør Jørgen Krüger.

Bankkasserer Kaj Lykke Larsen.

Selskabets adresse: Solbjergvej 25, 2000 København F.

Supplement til medlemsfortegnelsen

i Frederiksberg gennem Tiderne V-XIII

NYE MEDLEMMER EFTER 1. APRIL 1971

Albeck, Grethe, fru.	Heinild, Else, fru.
Alten, F., assistent.	Helsingør Kommunes Biblioteker.
Amdisen, J.J., el-montør.	Jacobsson, Bodil, fru.
Andersen, Ellen, fru.	Janssen, Aase Luplau, bibliotekar, fru.
Bender, Henning, stud.mag.	Jensen, Mary, fru.
Bjørn, Svend, rådmænd, teknisk assistent.	Jespersen, Knud Snefrup, bankassistent.
Bredenbech, Franz, korrespondent.	Kilsgaard, Knud, grosserer.
Christensen, Helge, landinspektør, Hølbæk.	Kobbernagel, Søren, vagtmester.
Christiansen, G.Svane, pastorinde.	Kofoed, Hans, fuldmægtig.
Conradt-Eberlin, Iben, fru.	Larsen, Magda, fru.
Dalby, Thomas.	Lindberg-Pedersen, E. W., boghandler.
Dannesboe, Tage, sparekassedirektør	Lorensen, Elly, fuldmægtig, fru.
Duegaard, Fleming, teknisk fuldmægtig.	Lund, Troels, assistent.
Esbech, Svend, stadsbibliotekar.	Madsen, Axel, organist.
Falck-Nybjerg, Nina, fru.	Mortensen, Henry V.K., overassistent.
Flemmer, Anne, fru.	Nielsen, Jørgen.
Fogh-Andersen, Birgit, fru.	Nordlunde, Jens, bogtrykker.
Gad, Agnete, fru.	Petersen, Hans Gudbrand, lærer.
Gruelund, Karen, forstanderinde, frk.	Rühl, Birgit, afdelingsbibliotekar, fru.
Gruelund, Leif, ekspeditionssekretær, cand.jur.	Røjel, Birgitte, fru.
Hansen, Aage Ib, arkitekt.	Saaby, Svend, programsekretær.
Hansen, Ebba, prokurist, frk.	Schaumburg, N.E., politimester.
Hansen, P. M.	Selmer, Jørgen Ulrik.
Hansen, Rita, fru.	Søegaard, Erik, formand.
	Tingsgaard, Niels, lektor, cand.mag.
	Tønnesen, Allan, cand.mag.

Selskabet havde den 31.oktober 1974 495 medlemmer.

Hvor intet er anført, er medlemmernes bopæl hovedstadsområdet.

AFGÅEDE MEDLEMMER

- Aagaard, Steen, grosserer.
 Andersen, Axel, fuldmægtig.
 Andersen, E. Lyder, fuldmægtig.
 Andersen, Grethe, rådmænd, fru. †
 Andersen, Henning, direktør.
 Andersen, K. Hass, fru.
 Andersen, S. A., professor, cand. polyt.
 Andersen, Steen, overassistent. †
 Andreassen, Carl, tilsynsmester.
 Andresen, H. Carl, stadsarkitekt. †
 Andrup, E., inspektør, cand. pharm. †
 Bahnsen, Louis, direktør.
 Bang, Morten, brandchef. †
 Beermann, M. Wolf, grosserer.
 Behrend, Ida, Kontorist, frk.
 Bjerregaard, A. J., direktør.
 Blichert, Svend, fuldmægtig. †
 Bonnesen, Mary, fuldmægtig, fru.
 Borch, Knud, fabrikant.
 Brummerstedt, F. K., kommandørkaptajn. †
 Budtz-Jørgensen, M., boghandler.
 Bülow, Karen, fru.
 Bülow, Wilh., rådhusformand.
 Bøytler, Ellen, fru.
 Carstensen, Svend Aage, civilingeniør.
 Christensen, Knud, direktør, landsretssagf.
 Christiansen, Max, amtslæge, dr. med. †
 Christophersen, Hugo, overlærer.
 Clausen, H., fuldmægtig. †
 Conradt-Eberlin, N., ekspeditionssekretær,
 cand. jur. †
 Dahl, Kai, ekspeditionschef. †
 Dalsgaard, Agnethe, bagermester, frk.
 Dannin, Leo, landsretssagfører. †
 Didriksen, Povl, ingeniør.
 Ditlevsen, Aage, prokurist. †
 Djørup, Frans, overkirurg, dr. med. †
 Due, Else, frk.
 Ebstrup, Erik, overbibliotekar. †
 Ejlertsen, Ove, toldvagtimester.
 Feilberg, Niels, skuespiller.
 Foltmar, Kaj, bankrevisor. †
 Franck, Gunnar, konsulent. †
 Frederiksen, P., direktør. †
 Friis, E. Nørregaard, grosserer. †
 Friis, Niels, direktør, cand. jur. & polit. †
 Friis-Nielsen, Elsa, fru. †
 Funder, J. Brønne, civilingeniør. †
 Garde, Erik, dr. med. †
 Garup, Eigil, sparekassedirektør.
 Ginge, Arne, parfumehandler.
 Gjerløv-Knudsen, Ellen, arkitekt M. A. A.,
 fru.
 Grau, Jørgen, direktør. †
 Gravesen, I. Siboni, lærerinde, fru.
 Gundersen, Svend, kontorchef. †
 Haastrup, E., socialdirektør, cand. jur.
 Haffner, Lisbeth v., frk.
 Halvorsen, H. E., forbundsformand.
 Hansen, A. Egmose, fabrikant.
 Hansen, Eigil, kontorchef.
 Hansen, Enrico, kreditforeningsdirektør,
 cand. polit. †
 Hansen, Fritz, skattedirektør. †
 Hansen, Gudrun, fru.
 Hansen, Kurt Albrecht, afdelingschef. †
 Hansen, Nils, afdelingschef. †
 Hansen, Peter, tømrer.
 Hansen, Victor Bach, vinhandler. †
 Hau, S., bogtrykker.
 Haugbøll, Charles, forfatter. †
 Heegaard, M., arkitekt.
 Hejlesen, Birgitte, kommunelærerinde, frk.
 Hejlesen, J. Chr., valgmenighedspræst. †
 Henriksen, T. M., købmand.
 Herlev, Marie, overlærer, fru. †
 Hjørring Centralbibliotek.
 Holm, Viggo, læge.
 Horsens Centralbibliotek.
 Høybye, Orla, overassistent.

- Jacobsen, Vibeke, fru.
 Janssen, C. Luplau, bibliotekar. †
 Jargin, Svend, direktør.
 Jensen, Axel Bjørn, ekspeditionssekretær.
 Jensen, C. V., skattedirektør.
 Jensen, Else, fru.
 Jensen, P. Regnar, cand. jur.
 Jensen, Svend, overlærer. †
 Jensen, Th., fabrikant.
 Jeppesen, Gudrun, fru.
 Johnsen, Carl, entreprenør. †
 Jørgensen, Birte, overassistent, fru.
 Jørgensen, E., forretningsfører, fru.
 Kallerup, Johanne, fru.
 Kern-Jespersen, P., civilingeniør. †
 Kisbye, Ketty, fru. †
 Kiørboe, Gudrun, fru.
 Kiørboe, Hans O.E., kontorchef.
 Kliim, Ellen, fru.
 Komerup, Else, fru. †
 Larsen, Bodil, civilingeniør, fru.
 Larsen, F. Rönnow, kordegn.
 Larsen, Gudrun I., overassistent, frk.
 Larsen, K. Dalhoff, trælastgrosserer.
 Larsen, Kaj, grosserer.
 Lehmann, Svend, disponent. †
 Leisner, Fridtjof, bogtrykker. †
 Lensner, Ruth, laboratorieassistent.
 Lippert, L., fru.
 Loth, Agnete, afdelingsleder, mag. art.
 Lyding, O. Steenberg, assistent.
 Maare, Helge, direktør.
 Maare, Sven-Aage, direktør.
 Madsen, H. P., afdelingschef.
 Magnussen, Ib, overbibliotekar. †
 Mark-Nielsen, A. J., arkitekt. †
 Mathiesen, Grete, direktør.
 Meyer, Knud, direktør, civilingeniør.
 Mogensen, Erik M., læge.
 Mortensen, Georg, købmand.
 Müllertz, Mogens, landsretssagfører.
 Nielsen, Dina, assistent, fru.
 Nielsen, Eiler, læge.
 Nielsen, Johs. †
 Nielsen, Johannes, skolebibliotekskonsulent.
 Noe, Jørgen, læge.
 Nylsø, Sigurd, maskinchef.
 Nærvig, M., husejer.
 Nøjgaard, Niels, sognepræst, dr. theol.
 Nørfelt, Aage, skoledirektør.
 Olsen, Mogens, generalsekretær.
 Overgaard, E. M., bogbinder, frk. †
 Paulsen, Rita, fru.
 Pedersen, Hans, kontorchef.
 Pedersen, Harry Herløv, afdelingschef. †
 Petersen, C. W., assurandør, cand. act. †
 Pio, John, bibliotekar, cand. mag.
 Plesner, Svend O. M., skoleinspektør. †
 Pyndt, Sofie, fru. †
 Raff, Ove, direktør.
 Rald, N. J., provst. †
 Rasmussen, Janus, tapetserermester.
 Rasmussen, V. Nyboe, fru.
 Rimmer, L. Købke, fhv. borgmester,
 vicedstadsbibliotekar. †
 Ruff, Sv. E., malermester.
 Røgind, Lizzie, fru.
 Rømer, Paula, oversygeplejerske, frk.
 Schaumburg, N. E., politimester. †
 Schmith, Kai, overlæge, dr. med.
 Seehuusen, W., revisor. †
 Skov, Orla, repræsentant.
 Stagsted, Peter, direktør, konsul.
 Stevnsby-Pedersen, H.
 Strandgaard, Aage, arkitekt, M. A. A. †
 Strunge, V., arkitekt.
 Sørensen, Aksel H., typograf.
 Tangdal, Edle, fru.
 Thormod, Bente, fru.
 Thorsen, Svend, redaktør, forfatter. †
 Ulrichsen, E., kunsthändler.
 Warmind, Else, fru.
 Witter, Christine, fhv. hovedbogholder.
 Zachariassen, H., vejspektør.

Register

Udarbejdet af Rigmor Pedersen

- Aastrup, J.P. 116
Aastrup, Louise, f. Foss 116
Alderdomshjemmets Bibliotek 84
Alberti, C. 117
Alhambra 38
Alhambravej 14, 38, 56
Allégade 91, 92, 103, 112, 114
Allen, C.F. 14, 54
Amalievej 5
Amicisvej 88, 115
Andersen, Alfred (senere Danvold) 108
Andersen, Daniel (senere Danvold) 108
Andersen, Grethe 125
Andersen, Max 71
Andersen, Poul Carit 87
Andresen, H. Carl 84
Arresødal (ved Frederiksværk) 11, 18, 53
Asgårdsvej 88, 90, 97
Assurandør-Societetet 121
Athenæum 64
- Bakkehusets Bibliotek og Manuskriptsamling 84
Bangs Vænge 38
Bencard, Christian 117
Bencard, Ingeborg, f. Cold 100, 117
Bentzen, C. B. 55
Berlingske Tidende 88
Bespisningsforeningen for Frederiksberg, Vesterbro og Omegn 66
Bianco Lunos Allé 54
Bianco Lunos Sideallé, se Grundtvigsvej
Biblioteker på Frederiksberg Hospital 62, 84
Biblioteket i Skolen på Godthåbsvej 68, 72, 76
Biblioteket i Skolen på Howitzvej 62, 65, 71, 73-74
Biblioteket i Skolen på Niels Ebbesens Vej 63, 71, 75-76, 78
Biblioteket på Godthåbsvej 68, 76
Bibow, A.C.B.v. 8
Biilmann Petersen, Gunnar 93
Bille Brahe, Preben 97
Bindesbøll, Gottlieb 6, 17-18, 20, 25
Bindslev, C.A.S. 62
- Bindslev, Gerda Elisabeth (Lis) 62
Blædel, Finn H. 123-124, 126
Bobé, Louis 129
Bodelsen, C.A. 93
Bohr, Harald 100, 117
Bohr, Ulla f. Borregaard 100, 117
Bonbonniéren 88
Borregaard, Aage 100, 117
Borregaard, Aase 100, 117
Borregaard, Louise Rosine Pauline, f. Heckscher 100, 117
Borregaard, Ulla, g. Bohr 100, 117
Brahe, Preben Bille 97
Brandt, arkitekt 11
Brandt, Ida Johanne Marie, f. Møller, først g. Wolff 6, 11, 15
Brehm, Elsebeth 119
Brehm, Erik Vald. 113, 119
Breidahl, Axel 100
Breidahl, Carl 100
Bruhn, C. J. 55
B.T. 88, 91
Buchwald, N. Fabritius 124
Bülowsvej 14, 54, 55, 57
Bøyesen, L. Røstrup 124-125
- Carit Etlars lysthus 94-95
Carlsen, J. 102
Carlsen, Jens 117
Carlsen, Meta g. Stub 117
Carstensen, E. 125
Centralforeningen for Forsikrings- akkvisitører i Danmark 121, 122
Christensen, Aksel E. 125
Christensen, Odin T. 101, 117
Christoffersen, Frede 75
Clausen, Hilmar 88
Cold, Carl 108, 109, 114, 117
Cold, Carl Emil 117
Cold, Emil 118
Cold, Ingeborg g. Bencard 100, 117
Cold, Jørgen 93, 99-119
Cold, Mathilde Theodora f. Kiær 117

- Cold, Mogens 102, 117
 Cold, Valgerda f. Finsen 118
- Dahl (Dall), E. A. 101
 Dalsgaard, Christen 5
 Dampmøllen (Maltmøllen) på Vodroffsvej
 (senere 1) Kroneolbryggeriet, 2) Kongens
 Bryghus) 8, 9, 14, 22-25, 55
 Danvold, Alfred (tidl. Andersen) 108
 Danvold, Daniel (tidl. Andersen) 108
 Darling, Aage 91
 Drachmann, Holger 117
 Drejers klub 64
 »Duevennerne« 93
- Edderkoppen 87-88
 Edisonsvej 115
 Eigtved, Nicolai 15
 Eilschou Holm, Johs. 116, 123
 Elling, Christian 93
 Enighedsvej, se Edisonsvej
 Ewaldsensvej 69, 77
 Exner, Julius 5
- Fabricius-Bjerre, Bent 119
 Fabricius-Bjerre, Eigil 113, 119
 Fabricius-Bjerre, Ejnar 113, 119
 Fabricius-Bjerre, Erik 113, 119
 Fabricius-Bjerre, F.G. 113, 119
 Falkonér Allé 20, 55, 70, 103
 Falstersvej 68, 77
 Feilberg, Lorry 91
 Fiedler, G.F. 56
 Filialbiblioteket på Ewaldsensvej 69, 77
 Filialbiblioteket på Falstersvej 68, 77
 Filialbiblioteket på Finsensvej 79, 85
 Filialbiblioteket på Godthåbsvej 77, 79, 80
 Filialbiblioteket på Niels Ebbesens Vej 75-76, 78
 Filialbiblioteket på Roskildevej 77-78, 81, 83
 Finsen, Niels 102, 118
 Finsen, Valgerda g. Cold 118
 »Finsenshave« 79
 Finsensvej 79, 85, 102
 Fjord, N.J. 71
 Foreningen af agenter for Statsanstalten for
 Livsforsikring 121
 Forhåbningsholms Allé 14, 37, 50, 53
- Forsikringsvæsenets akkvisitørskole 121
 Foss, Alex. 116
 Foss, Louise g. Aastrup 116
 Franck, Sofus 71, 73
 Frederiksberg Allé 45, 46, 94
 Frederiksberg Apotek 114, 115
 Frederiksberg brandvæsen 103-105, 107
 Frederiksberg Fattighus 14, 21-22, 53, 55
 Frederiksberg Gymnasium 84
 Frederiksberg Have 14, 15, 124-125
 Frederiksberg Hospital 62, 84
 Frederiksberg Kommunalbestyrelse 70, 75, 78
 Frederiksberg Kommunes Biblioteker (Frederiks-
 berg Kommunes Folkebiblioteker, Frederiks-
 berg Kommunebiblioteker) 70-86
 Frederiksberg Kommunes Børnebiblioteker
 73, 75, 77, 78, 80-82, 84
 Frederiksberg Kommunes Skolebiblioteker 80-81
 Frederiksberg Kommunes tekniske forvaltning 84
 Frederiksberg Kommuneskole 14, 20-22, 53-54
 Frederiksberg Mælkeforsyning 113
 Frederiksberg og Hvidovre kommune 15, 18
 Frederiksberg Raadhusbibliotek 84
 Frederiksberg Rotaryklub 122
 Frederiksberg Runddel 111, 112
 Frederiksberg Slot 7, 14, 15, 52, 125
 Frederiksberg Sogns Folkebibliotek (en periode
 Vestre Afdelings Folkebibliotek) 67-69
 Frederiksberg Sogns Sygehus 22
 Frederiksberg Sogns Understøttelsesforening
 66-68
 Frederiksbergske børnebiblioteker 70, 73, 75, 77,
 78, 80-82, 84
 Frederiksbergske folkebiblioteker, De 59-86
 Frederiksbergske skolebiblioteker 70, 73, 80, 81
 Frederiksberg Slot 18
 Frederiksen, Anna Margrethe g. Mundt 108, 118
 Frederiksen, Ferd. 108, 109, 118
 Fru Lundings børnehavn 115
 Fuglebjerg Apotek 53
 Fuglebjerggård 11, 18, 53
- Gl.Kongevej 13, 14, 30, 31, 33, 37-39, 52, 54-
 56, 95, 99-119, 120
 Gandrup, T. 55
 Gasværksvej 69
 Gede, C.F. 54

- Godthåbsvej 68, 72, 76, 77, 79, 80
 Grundtvigsvej 5, 11, 14, 53, 57, 104
 Grunth & Petersen 120-121
- Halls Vænge 38
 Hansen, Aage 125
 Hansen, Constantin 5
 Hauchsvej 38
 Hecht, hestehandler 114
 Heckscher, Louise Rosine Pauline, g. Borregaard
   100, 117
 Henrik Madsens Skole 121
 Herholdt, J.D. 5, 6, 7, 8, 11-13, 17-18, 38, 41, 52
 Hetsch, G.F. 6, 16-17
 Holm, Kai 124
 Holm, Sv. 56
 Holsøe, Lauritz Christian 61
 Houmøller, Sven 129
 Hovedbiblioteket på Howitzvej 65, 74
 Hovedbiblioteket på Jernbanestien 66, 67, 74-75
 Hovedbiblioteket på Solbjergvej 72-77, 84, 86
 Howitz, Frantz 102, 118
 Howitzvej (tidl. Lampevej) 22, 62, 65, 71, 73-
   75, 102, 103, 105, 118
 Høyen, N.L. 5
- Inspektoratet for de kongelige haver 125
- Jacobsen, Poul E. 125
 Jahn, Adolph Moritz 32-33, 54
 Jahn, Christiane Elisabeth, f. Prom 33
 Jakob Danneferds Vej 115
 Jensen, Emus 118
 Jensen, Jens 93
 Jensen, Johannes V. 93
 Jernbanestien 38, 66, 67, 74-75
 Johansen, A. Støhr 123-125
 Johansen, P. 12
 Jørgensen, Harald 123
- Kastanievej 14, 37, 41, 45, 47, 53, 55, 56
 Kastberg, G. 126
 Kauffmann, Ernst L.P.C. von 115, 119
 K.B. (Kjøbenhavns Boldklub) 114, 119
 Kellermann, Asger 100, 117
 Kielberg, L. C. 101
 Kirkeby, Anker 93
- Kisbye, K. 129
 Kittendorff, Aksel T. 5, 14, 52
 Kittendorff, J. Adolph 54
 Kiær, Albert Jørgen 114, 119
 Kiær, Ingeborg 100
 Kiær, Jørgen 104
 Kiær, Mathilde Theodora g. Cold 117
 Kiær, Volmer 100, 117
 Kjærgaard, Eva 113
 Kjærgaard, Hans 113, 119
 Kjærgaard, Niels Christian 112-113, 119
 Klein, Vilhelm 6-14, 17, 22, 51, 58
 Knudtzon, Fr.G. 23
 Koch, Jørgen Hansen 9, 16-17
 Koch, Mogens 115, 119
 Kgl. Bibliotek, Det 63
 Kongelige Landhusholdningsselskab, Det 60
 Kgl. octroierede Brand- Assurance Compagni,
   Det 121
 Kongens Bryghus, se Dampmøllen på Vodroffsvej
 Kragh-Jacobsen, Svend 123
 Krogh-Jensen, Georg 71-73, 84
 Kronølrbryggeriet, se Dampmøllen på
   Vodroffsvej
 Kunstkademiets Bibliotek 11, 13
 Küchler, Albert 33
 Kjøbenhavns Boldklub (K.B.) 114, 119
 Københavns kommune 69
 Kjøbenhavns Understøttelsesforening (Vester-
   bros og Frederiksberg Afdeling) 68-70, 86
 Købke (Køpke), A. E. 56
- Lampevej – se Howitzvej
 Landbohøjskolen 18, 101
 Landsarkivet for Sjælland m.m. 123
 Larsen, Chr. 100
 Larsen, Joakim 60, 70-72
 Larsen, Josua E. 101
 Larsen, K. Lykke 125, 126, 129
 Larsen, Lars Peder 106
 Lauritzen, A. S. K. 84
 Lauritz-Jensen, Chr. 125
 Laursen, Johs. Lehm 59-86
 Lenstrup, Ejnar 93
 Lind, Otto 94, 96
 Lindevangskolen 69, 77
 Lindevej 14, 25-38, 53-57

- Lorentzen, Mogens 91
 Louisberg (Laurberg), J. P. 55
 Lund, murer 14, 54
 Lund, J.L. 30, 54
 Lunding, Ib 115, 119
 Lunding, Mina, f. Wright 115
 Lunding, N.C. 115
 Lunding, Niels Christian 115, 119
 Lundings Skole 115
 Lundsgaard, Einar 113, 119
 Lundsgaard, Ejnar 109, 118
 Lundsgaard, Erik 109, 118
 Lundsteen, Hugo 110, 118
 Luno, Charlotte 53, 57
 Lykkesholms Allé 14, 50, 54
 Løsekraut, Harald 115
- Madsen, smed 114
 Madsen, Flemming 125
 Magnussen, Mogens 79
 Malmøllen, se Dampmøllen på Vodroffsvej
 Mansa, F. 56
 Marcus, Aage 87-98
 Marstrand, Wilhelm 5
 Meldahl, F. 6, 7, 11, 12, 17-18
 Middelboe, Niels 110, 118-119
 Millech, Knud 6, 15, 17, 22, 58
 Mohn & Mackeprang 54
 Moltke, Else 129
 Monradsvej 38
 Monrads Vænge 38
 Mortensen, Jens 14, 54
 Morville, Aage 118
 Morville, Chr. 110, 181
 Morville, Christian (Kes) 118
 Morville, Frantz 118
 Morville, Georg 118
 Morville, Holger 118
 Morville, Inger g. Sæogaard 118
 Morville, Otto 118
 Morville, Poul 118
 Morville, Viktor 118
 Mundt, Anna Margrethe, f. Frederiksen 108, 118
 Mundt, Jørgen 108, 118
 Mundt, Kaj 108, 118
 Mynstersvej 37, 50
 Møller, landskabsmalcrinde, frk. 101-102
- Møller, Christiane Elisabeth, f. Prom, senere
 g. Jahn 33
 Møller, Ida Johanne Marie, g. 1) Wolff, 2) Brandt
 6, 11, 15
 Møller-Sørensen, R. 100
- Nandrup, S.P.C. 113, 119
 Nandrup, Svend R. 113, 119
 Nebelong, N.S. 16
 Neiiendam, Robert 129
 Niels Ebbesens Vej 25, 63, 71, 75-76, 78
 Nielsen, Carla 106
 Nordiska Försikringsmannauunionen 121
 Norrie, Anna 87
 Nyvej 54, 57
 Nørager v. Ruds Vedby 55, 56
- Ogilvie, James 118
 Olsen, Ole 93
 Orla Lehmanns Vej 110
 Otto, Emanuel 110
- Patientbiblioteket på Frederiksberg Hospital
 62, 84
 Paulsen, L.C. 112
 Petersen, C. W. 120-122, 123, 125-126
 Petersen, Ellen Storm, se Storm Petersen, Ellen
 Petersen, Emil 120
 Petersen, Gunnar Biilmann 93
 Petersen, H. A. 124
 Petersen, Robert Storm, se
 Storm Petersen, Robert
 Petersen, Vilhelm H.H. 62
 Petzholdt, Fritz 33
 Pile Allé 70, 125
 Platanvej 14, 46-50, 54, 55
 Plockross, F. 55
 Plockross, H.C. 53
 Poul Møllers Vej 38, 57
 Poulsen, Valdemar 114
 Prom, Christiane Elisabeth, g.1) Møller, 2) Jahn 33
- Raffenberg, M.K. 13, 14, 52
 Rager, Carl Emil 114, 119
 Rathsacksvej 106, 108, 109, 112
 Riddersalen 91
 Rosenvængets hovedvej 41
 Roskildevej 77, 78, 81, 83

- Sct. Paulskirken (i Nyboder) 10
 Schlegel, N.F. 70
 Schouwsgade 37
 Schultz, Sigurd 97
 Selchausdal 7, 12
 Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug 60-61
 Sherlock Holmes selskabet 92-93
 Sigetty, H.E. 44
 Skolen i Pilealleen 70
 Skolen på Falkoneralleen 70
 Skolen på Godthåbsvej 68, 72, 76
 Skolen på Howitzvej 62, 65, 75
 Skolen på Lampevej 61, 71, 73-74
 Skolen på Niels Ebbesens Vej 63, 71, 75-76, 78
 Skovgaard, P.C. 5, 41
 Slomanns Skole 115
 Smallegade 65, 88, 89
 Sode, Aksel 118
 Solbjergvej 72-77, 86
 Sorterup, Åge 65, 73
 Spies, C. M. 107
 Spies, S. 107
 Spies, Simon Ove Christian Ogilvie 118
 Stadthagens lejebibliotek 64
 Statsanstalten for Livsforsikring 121
 Steen Blichers Vej 38
 Stege rådhus 20
 Stein (Steen), A. 54
 Stilling, H. C. 16
 Storm Petersen, Ellen 88
 Storm Petersen, Robert 87-98
 Stub, Meta f. Carlsen 117
 Suhm, P.F. 63, 64
 Svanholmsvej 37
 Søgaard, Folmer 110, 118
 Søgaard, Inger f. Morville 118
 Søndermarken 124-125
 Sørensen, barber 96
 Sørensen, Einar (»Sømanden») 113-114, 119
 Sørensen, J. 113
 Sørensen, Th. 18
 »Taarnborg« 8
 Teknisk Skole på Falstersvej 68, 77
 Theill, W. C. I. 53
 Thielemann, C.G.F. 15-16
 Thisted Kirke 53
 Thomsen, H.L. 123
 Thorvaldsen, Bertel 32, 33
 Thorvaldsensvej 50
 Timmermann, C. C. 54
 Tollerup 57
 Tvedes Bryggeri 14, 19, 53
 Typografiske Selskab, Det 64
 Understøttelsesforeningen i Frederiksberg Sogn 66-68
 Universitetsbiblioteket 63
 Uraniavej 14, 33, 37-46, 55-57, 109
 Valdemars Slot 15
 Vallø 15
 Wanscher, Ole 93
 Wanscher, Vilhelm 96
 Weilbach, Philip 14
 Weisdorf, Louis 124-125
 Vesterbrogade 14, 19, 65, 67, 68
 Vestre Afdelings Folkebibliotek (Frederiksberg Sogns Folkebibliotek) 69
 Winstrup, L.A. 16
 Vodroffsgaard 23-24
 Vodroffsvej 8, 9, 14, 22-24, 56
 Voigt, Henriette Marie g. Wolff 14, 15
 Voigt, Jørgen F.L. 15
 Wolff, Adolf 11
 Wolff, Carl Adolf 14
 Wolff, (Hans Christian) Henning 5-58
 Wolff, Henriette Marie f. Voigt 14, 15
 Wolff, Ida Johanne Marie, f. Møller, senere g. Brandt 6, 11, 15
 Wolff, Louise S. 23-24
 Wolff, N. A. 56
 Voss, Knud 5-58
 Wright, Mina, g. Lunding 115
 Wylich, P.F.N. van 110, 118
 Zebitz, Poul 120-122, 124
 Zierau, H.J. 53
 Zoologisk Have 125
 Ørfeldts lejebibliotek 65
 Ørstedsvvej, H.C. 37, 116
 Øster Egesborg 61

Indhold

<i>Knud Voss: Arkitekten Henning Wolff</i>	5
<i>Johs. Lehm Laursen: Fra almuebibliotek til alménbibliotek</i>	59
<i>Aage Marcus: Oplevelser med Storm Petersen</i>	87
<i>Jørgen Cold: Verden set fra Gl. Kongevej 164</i>	99
<i>Poul Zebitz: C.W. Petersen</i>	120
Selskabets virksomhed, ved sekretæren	123
Supplement til medlemsfortegnelsen	134
Register	138

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, XIV

er sat med Monotype Bembo og trykt på Specialtryk

i Nordlundes Bogtrykkeri, København

Klicheerne er udført af F. Hendriksens Eftf.

Reproduktions-Atelier

NORDLUNDE
KØBENHAVN